

Doorsnee of uniek?

De Molukse identiteit voor en na de Indonesische onafhankelijkheid

Jasper van der Schoot

Studentnummer: 1166662
Begeleider: Dr. J. Th. Lindblad
MA Thesis History: Colonial and Global History

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Hoofdstuk 1: de Molukken onder Nederlands bestuur	5
-De voorgeschiedenis	5
-Oorlogvoering op Ambon	8
-Ambon in de twintigste eeuw	9
-Memories van Overgave	10
--De unieke ligging	10
--Zwakke economie	11
--Immuun voor ziektes	12
--De laat-maar-waaien mentaliteit	12
--Een strijdlustige geest	13
--Liefde voor Europese cultuur	14
--Moluksch protestantisme	15
--Zij tegen wij?	15
-De Molukse identiteit	16
-Door de eeuwen trouw?	18
Hoofdstuk 2: Bezetting, revolutie en eigen staat (1942-1952)	20
-De Japanse bezetting	21
-De Indonesische revolutie en RMS	23
-De Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen	26
-Door de Eeuwen Trouw	28
-De Stem van Ambon	29
--Ambonees patriotisme en Indonesische afgunst	30
--Nederland: vriend of vijand?	32
--Blanke Ambonezen?	33
--Vergelijkingen met Hitler	34
--De Molukkers naar Nederland	35
-Nederlandse kranten	36
-Een eigen staat?	38
Hoofdstuk 3: De Molukkers in Nederland (1951-1977)	40
-De aankomst in Nederland: de jaren vijftig	40
-Integratie in Nederland? De jaren zestig	42
-De jongeren in de politiek	43
-Molukse tijdschriften	45
-De Soumokil periode	45
--Pedomani (1956-1960)	45
--Lembaga (1958-1960)	46
--Tanuar (1960-1961)	47
--Pertemuan (1954-1966)	48
--De dood van Soumokil	50
-De post-Soumokil periode	52
--Iccanbrief (1968-1976)	52
--De Zuidmolukker (1971-1976)	53
--Madjallah Pattimura (1973-1983)	55
--Toma (1967-1987)	56
--Zelfbeschikking (1970-1991)	58
--De treinkapingen	59
-Verschil in beeldvorming?	61
Conclusie	64
Bibliografie	68

Inleiding

“Molukse Overval: trein en school bezet, Reizigers onder schot; 120 kinderen gegijzeld.” Zo luidde de voorpagina van het democratisch-socialistische dagblad *Het Vrije Volk* op 23 mei 1977.¹ De trein in kwestie was de intercity Den Haag-Rotterdam-Groningen. De school was een lagere school in Bovensmilde. Van de 94 gegijzelden in de trein werden veertig vrijgelaten, maar hierna veranderde er lange tijd niets. De gijzelnemers beweerden geen onnodige doden op hun geweten te willen hebben: van de 110 gegijzelden in de school werden alle kinderen en een docent op 27 mei vrijgelaten vanwege een bofepidemie, terwijl in de trein later nog een zieke man en twee zwangere vrouwen werden vrijgelaten. Verdere bemiddelingen en onderhandelingen liepen op niets uit. Op 11 juni, negentien dagen na het begin van de gijzeling, werd de trein door Nederlandse mariniers bestormd; zes kapers en twee gegijzelden kwamen hierbij om het leven. Bij de school gaven de gijzelnemers zich zonder verzet over.

Dit was niet de eerste treinkaping door Molukkers. Op 2 december 1975 was er al een trein gekaapt bij Wijster door een groep Molukkers uit Bovensmilde. Tegelijkertijd bezette een andere groep Molukkers uit Bovensmilde het Indonesische consulaat in Amsterdam. Hoewel er in de trein drie personen werden gedood door de gijzelnemers gaven deze zich na twaalf dagen, op 14 december, over. Op 19 december eindigde ook de gijzeling op het consulaat, met één gegijzelde als dode. Op 3 maart 1975 werd een groep Molukse jongeren gearresteerd omdat ze met een bewapend voertuig van plan waren koningin Juliana te gijzelen. Op 13 maart 1978 werd het provinciehuis in Assen gegijzeld door drie Molukkers.

Van al deze Molukse gijzelingen is de treinkaping van 1977 de bekendste en de gebeurtenis met de langste nasleep. Op 30 November 2013 publiceerde *de Volkskrant* een voorheen geheime nota over de gebeurtenis. De gijzelnemers zouden beschoten zijn met een kogelregen van 144 kogels, hetgeen bewezen kon worden door het aantal kogels op te tellen per gijzelnemer uit het autopsie rapport. De verantwoordelijke ministers hadden altijd volgehouden dat de gijzelnemers niet opzettelijk waren gedood.² Naar aanleiding van deze publicatie werd een maand later op 21 december 2013 door het ministerie van justitie besloten nader archiefonderzoek te doen naar deze kwestie.³

Op 5 november 2014 beweerde Liesbeth Zegveld, advocaat van de nabestaanden van de Molukse gijzelnemers, dat deze door de mariniers waren geëxecuteerd nadat ze zich al hadden overgegeven. Autopsierapporten tonen aan dat de pistolen van zeer dichtbij zijn afgeschoten (in één geval zelfs “point blank”) en dat er illegale

¹ ‘Molukse Overval: trein en school bezet’, *Het Vrije Volk*, 23-5-1977.

² <<http://www.volkskrant.nl/politiek/geheime-nota-molukse-treinkapers-door-kogelregen-gedood~a3553851/>> (30-5-2015).

³ <<http://nos.nl/artikel/589283-toch-onderzoek-naar-treinkaping.html>> (30-5-2015).

“hollow point” munitie was gebruikt die extra zware verwondingen veroorzaakte. De nabestaanden eisten hierom schadevergoeding.⁴

Op 19 november 2014 werd het rapport dat in december 2013 was aangevraagd gepresenteerd door de minister van veiligheid en justitie Ivo Opstelten. Hij beweerde dat de gijzelnemers niet met opzet gedood waren, en dat er geen zekerheid bestond dat de zogenaamde kogelregen werd veroorzaakt door alleen kogels.⁵ De Molukse gemeenschap beweerde “zwaar teleurgesteld” te zijn over dit rapport en vond dat het rapport alleen maar nog meer vragen oproept.⁶ Op 10 februari 2015 herhaalde Opstelten nog eens dat hij de staat niet als aansprakelijk ziet, en dat de Molukse gemeenschap feiten en veronderstellingen door elkaar haalt.⁷

Op het moment van het schrijven van deze scriptie is dit waar de discussie eindigt, maar ze zal hoogstwaarschijnlijk worden voortgezet. Hoewel Molukkers over het algemeen niet meer prominent in het nieuws zijn laten recente ontwikkelingen zien dat de geschiedenis van de Molukkers in Nederland nog niet afgesloten is, en dat er zeker meer historisch onderzoek nodig zal zijn. Bovendien geeft dit gelijk een hedendaags voorbeeld van een vermoede omgang tussen de Molukse gemeenschap en de Nederlandse staat.

De treinkapingen en andere gewelddadige acties van de Molukkers kwamen niet uit de lucht vallen. Molukkers hebben vrijwel altijd een unieke positie ingenomen in de samenleving. Tijdens de Indonesische Revolutie vochten veel Molukse soldaten voor Nederland. Na de soevereiniteitsoverdracht werd het op de Molukken wettelijk verboden om te spreken over een eigen identiteit of onafhankelijkheid. Veel Molukse soldaten werd het ook verboden terug te keren naar de Molukken, zij emigreerden daarom tijdelijk naar Nederland. In Nederland hadden de Molukkers moeite met integreren en er ontstonden er problemen tussen Nederlanders en Molukkers.⁸ Veel Molukkers streefden naar een onafhankelijke Zuid-Molukse staat: de Republiek Maluku Selatan of RMS. De reden voor de treinkapingen en andere gewelddadige acties was voornamelijk om de aandacht te vestigen op de strijd voor de RMS.

Het doel van deze scriptie is om beter inzicht te krijgen in de Molukse identiteit. Dat een grote groep Molukkers streed voor een onafhankelijke staat laat zien dat zij zichzelf als anders dan andere Indonesiërs zagen. Hier kunnen meerdere vragen over gesteld worden. In hoeverre zagen de Molukkers zichzelf als anders? In hoeverre zagen anderen de Molukkers als anders? Wanneer en hoe ontstond het idee dat de Molukkers anders waren dan andere Indonesische volken? En hoe

⁴ <<http://nos.nl/artikel/2002318-bewijs-voor-executies-van-molukse-treinkapers.html>> (30-5-2015).

⁵ <<http://nos.nl/artikel/2004617-opstelten-geen-executie-kapers-de-punt.html>> (30-5-2015).

⁶ <<http://nos.nl/artikel/2004603-molukse-gemeenschap-zwaar-teleurgesteld.html>> (30-5-2015).

⁷ <<http://nos.nl/artikel/2018479-opstelten-geen-aansprakelijkheid-treinkaping.html>> (30-5-2015).

⁸ <<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1578923/2010/01/06/De-Molukse-frustratie.dhtml>> (30-5-2015).

veranderde deze gedachte door de eeuwen heen? Ook vragen we ons af of de Nederlanders hier anders tegen aankeken dan de Molukkers zelf. De onderzoeksvraag luidt derhalve als volgt: Welke veranderingen traden op in de Molukse identiteit in de twintigste eeuw, in zowel Indonesië als Nederland?

Deze scriptie kent een chronologische opbouw in drie perioden. De eerste periode beslaat de koloniale periode op de Molukken. Aan de hand van de memories van overgave zal er worden gekeken naar hoe de Nederlanders het Molukse imago zagen, en of zij altijd als uniek werden gezien. De tweede periode beslaat 1942 tot 1952. In deze relatief korte periode veranderde er veel; de dekolonisatie begon, de RMS werd uitgeroepen en in 1951 kwam een deel van de Molukkers naar Nederland. Het ontstaan van de RMS zal behandeld worden. De identiteit en het imago van de Molukkers zullen bekeken worden via de Stem van Ambon, een Nederlands blad wiens auteurs beweerden “vrienden van Ambon” te zijn. De laatste periode beslaat de aankomst van de Molukkers in Nederland tot en met 1977. Hier kregen Molukkers moeite met integratie en kwam de RMS-strijd op gang. Door middel van tijdschriften en bladen uit deze periode geschreven door en voor Molukkers zullen de Molukse identiteit en het imago van de Molukkers in Nederland op sociaal en politiek gebied worden geanalyseerd. In deze bronnen zal ik nagaan welke eigenschappen consistent door Nederlanders worden toegeschreven aan Molukkers en hierdoor het Molukse imago achterhalen. Voor de Molukse identiteit kijk ik naar de reactie van Molukse kant op dit imago, en naar wat de Molukse bronnen zelf zeggen over de Molukkers als groep of gemeenschap.

Wanneer een begrip zoals identiteit onderzocht wordt, is het belangrijk dit nader te definiëren. Frederick Cooper omschrijft meerdere mogelijke varianten in het gebruik van identiteit. De eerste is het gebruik van identiteit als collectief fenomeen, waarbij identiteit staat voor overeenkomsten tussen leden van het collectief. Een tweede gebruik van identiteit is op een persoonlijk niveau. Een derde gebruik is identiteit als product van sociale of politieke actie, een vorm van identiteit die leden van deze acties met elkaar verbindt. Mijn onderzoek richt zich voornamelijk op de eerste vorm, het collectieve gebruik. Cooper waarschuwt voor het hanteren van een al te sterke definitie van identiteit; ervan uitgaande dat elke persoon een identiteit heeft.⁹ Henk Smeets en Fridus Steijlen definiëren in hun boek *In Nederland Gebleven* identiteit als in eerste instantie wat iemand van zichzelf vindt en hoe men zichzelf ziet. Een onderdeel daarvan is in hoeverre iemand meent zich van anderen te onderscheiden of juist met hen overeen te komen; dit noemen ze sociale identiteit. Om in navolging van Cooper een al te sterke definitie van identiteit te vermijden kijk ik in dit onderzoek naar personen die zichzelf identificeerden als Zuid-Molukker, en wat zij meenden dat hen onderdeel maakte van die groep. Behalve de Molukse identiteit breng ik een

⁹ Frederick Cooper, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History* (Berkely, Los Angeles en Londen 2005), 64-67.

onderscheid aan ten opzichte van het Molukse imago, ofwel wat anderen, met name Nederlanders, meenden wat iemand tot een Zuid-Molukker maakte.¹⁰

Er is al veel onderzoek gedaan naar de Molukse integratie in Nederland, vaak gekoppeld aan de Molukse identiteit. Een belangrijke autoriteit op dit vlak is Fridus Steijlen, een Nederlands antropoloog met Molukkers in Nederland als specialisatie. Literatuur over de Molukkers in Nederland komt veelal uit de twintigste eeuw en recente literatuur over de Molukkers in Nederland is er relatief weinig. Met de opkomst van het digitaal beschikbaar maken van primaire bronnen is het niet overbodig om nog eens onderzoek te verrichten naar de Molukkers in Nederland. Een vergelijking tussen de Molukse identiteit in Nederland en in Indonesië is echter nog niet of nauwelijks gedaan, en is alleen al daarom een geschikt onderwerp voor nader onderzoek. De bestaande secundaire literatuur richt zich voornamelijk op of de situatie van de Molukkers voordat ze naar Nederland emigreerden, of de situatie van de Molukkers in Nederland. Mijn onderzoek is uniek in die zin dat het drie perioden bestrijkt: de koloniale tijd, de Indonesische revolutie en de tijd in Nederland. Dit is voor her eerst in deze scriptie gedaan. Hiermee wordt geprobeerd een completer beeld te schetsen van de Molukse identiteit dan op dit moment in de secundaire literatuur te vinden is.

Charlotte Laarman gaat in haar dissertatie uit van een koloniale framing van migranten in de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw, die overgaat op zelf-framing na de Tweede Wereldoorlog. Hiermee hangt de theorie van *tensions of empire* samen, waarbij de koloniale bevolking als deel van de overheersende bevolking werd beschouwd zolang ze in de kolonie bleven, maar niet meer als ze naar Nederland kwamen. Mijn vergelijkend onderzoek leent zich bij uitstek voor een toetsing van deze theorie.¹¹

In deze scriptie worden te termen Molukkers, Zuid-Molukkers en Ambonezen door elkaar gebruikt. Hoewel dit soms anachronistisch overkomt heeft het te maken met de evolutie van de terminologie. Omdat Ambon het grootste eiland in de Molukken was werd er vaak door Nederlanders gerefereerd aan Ambonezen, zelfs wanneer het gebruik van de term Molukkers correcter zou zijn geweest. Molukkers in Nederland gaven daarom zelf de voorkeur aan de term Zuid-Molukkers. Deze term had ook een binding met de Zuid-Molukse Republiek. Na de treinkapingen maakten de Nederlanders hier de term Molukkers van om geen politieke lading aan de kapingen mee te geven. In literatuur worden de termen ook door elkaar gebruikt, hoewel Molukkers de meest gangbare variant is.¹²

¹⁰ Henk Smeets en Fridus Steijlen, *In Nederland gebleven* (Amsterdam/Utrecht 2006), 15-16.

¹¹ Laarman, *Oude onbekenden*, 19-23.

¹² Laarman, *Oude onbekenden*, 25.

Hoofdstuk 1: de Molukken onder Nederlands bestuur

Na de Tweede Wereldoorlog werd in Ambon, de hoofdstad van de gelijknamige provincie in de Molukken, een monument opgericht. Dit werd voorzien van het opschrift "Door de eeuwen trouw". In 1950 werd het monument echter door het Indonesische leger verwoest. Het door de eeuwen trouw zijn aan het koloniale gezag is een sentiment dat onlosmakelijk verbonden was aan de Molukken, met name na de Indonesische revolutie toen de Molukkers vochten aan de Nederlandse kant tegen de republiek van Soekarno. Bij een aanneming zoals "Molukkers zijn altijd trouw geweest aan het Nederlandse gezag" moeten kritische vragen gesteld worden. Was dit altijd zo geweest, of was dit sentiment overdreven nadat de Molukkers de Nederlandse zijde hadden gekozen in de Indonesische revolutie? Hoe ver terug ging de trouw van de Molukkers? Waren de Molukkers volledig trouw aan de Nederlanders of alleen als het hen goed uitkwam? Maar wellicht is deze visie op de Molukkers gekleurd en werd deze alleen zo ervaren door de Nederlanders. Een deel van de Molukse gemeenschap beweert dat het stereotype van de trouwe Molukken Nederlandse propaganda was, en dat de Molukken nooit trouw geweest zijn aan het koloniale bewind. Ook hier kunnen echter evenwel vraagtekens bij gezet worden.

In dit hoofdstuk kijk ik naar de periode waarin de Molukken zich nog onder koloniaal bestuur bevonden. Mijn hoofddoel is na te gaan welke eigenschappen en gebruiken in deze tijd verbonden werden aan de Molukkers. Door deze eigenschappen te duiden ontstaat een beeld van wat een Molukse identiteit in deze periode inhield. Vanwege een tekort aan Nederlands- of Engelstalige bronnen geschreven door Molukkers in deze tijd richt ik me op hoe de Nederlanders de Molukkers en hun identiteit zagen. Ook al moeten deze waarnemingen in de Nederlandse bronnen kritisch bekeken worden, dit betekent niet dat deze informatie volledig verworpen moet worden. Stereotypen kunnen een kern van waarheid bezitten, of een verklaring bieden van hoe ze zijn ontstaan. Ook zullen Molukkers later zich hebben afgezet tegen sommige van deze stereotypen als zij vonden dat deze niet overeenkwamen met de werkelijkheid. In mijn onderzoek ligt de nadruk op de Zuid-Molukken en Ambon, wier inwoners later de RMS zouden oprichten. Omdat Ambon het grootste en meest prominente eiland in de Molukken was en is, wordt er in de literatuur en de primaire bronnen uit de koloniale periode vaak weinig onderscheid gemaakt tussen die twee. De termen Molukken en Ambon zullen daarom soms door elkaar gebruikt worden.

De voorgeschiedenis

Al millennia lang zouden handelaren naar de Molukken gegaan zijn op zoek naar specerijen, met name de nootmuskaat. Deze specerijen zouden al bekend zijn geweest bij de Romeinen en zelfs nog eerder bij de Chinezen. Ook Indiërs en

Arabieren hebben naar verluidt gehandeld op de Molukken en zijn naar deze eilanden geëmigreerd.¹³

Al voor 1500 waren Arabische zeevaarders op de Molukken geweest, waar ze specerijen zoals kruidnagel aantreffen en meenamen, en de Islam verspreidden onder de bevolking. De eerste Europeanen die op de Molukken kwamen waren niet Nederlanders maar Portugezen aan het begin van de zestiende eeuw. Zij begonnen bij Malakka op het vasteland, maar voeren in 1512 door naar de Molukken toen ze te horen kregen dat daar specerijen voor een lagere prijs verkregen konden worden. Nadat de Portugezen op Ambon aangekomen waren, zagen de Noord-Molukse sultans hun kans om de Portugezen als bondgenoot te betrekken bij hun onderlinge conflicten. Maar de Portugezen vielen tegen als bondgenoten voor de Molukse heersers omdat zij de specerijen handel probeerden te monopoliseren, terwijl de sultans juist baat hadden bij een harde concurrentie. In 1570 was er een regelrechte oorlog tussen de Portugezen en de sultans in de Noord-Molukken. Vijf jaar later verlieten de Portugezen definitief de Noord-Molukken.¹⁴ Pogingen om het katholicisme te verspreiden hadden weinig succes omdat de meeste Molukkers zich in plaats daarvan tot de Islam bekeerden. Het feit dat de Portugezen de inwoners probeerden te bekeren tot het katholicisme was een bron van ergernis voor de Molukkers.¹⁵

De Nederlanders kwamen aan op de Molukken in 1599 toen het eerste Nederlandse schip op Ambon aanmeerde. Aangezien de Nederlanders rivalen van de Portugezen waren en de Molukse vorsten nu vijandig tegenover de Portugezen stonden, ontstond er snel een verbond tussen beide partijen. De geschiedenis herhaalde zich en de Nederlanders wilden net als de Portugezen een monopoliepositie op de specerijenhandel in de Molukken opbouwen. Op Ambon werd er nauwelijks geprobeerd om winst te maken op de specerijen. Nootmuskaat werd slechts door een handjevol Molukkers gekweekt, terwijl kruidnagel nog uit de bossen geplukt werd. In Europa wist men ook niet waar de specerijen vandaan kwamen; pas in de zeventiende eeuw werd de term "specerij-eilanden" gebezigd voor de Molukken. De Europeanen sloten veel contracten met de Molukkers om kruidnagels aan de Nederlanders te leveren waardoor een meer winstgevende exploitatie mogelijk werd. In 1625 werden er tijdens een strafexpeditie naar Hoamoal 65000 kruidnagelbomen verwoest. Dit illustreert hoe veel kruidnagelbomen er na honderd jaar onder Nederlandse macht bevonden op de Molukken. Het monopolie voor kruidnagel werd pas in 1864 afgeschaft en het monopolie op nootmuskaat in 1873.¹⁶

¹³ Dieter Bartels, *Moluccans in Exile. A struggle for ethnic survival* (Utrecht 1989), 6-7.

¹⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 23.

¹⁵ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog deel 11a: Nederlands-Indië eerste helft* (Den Haag 1984), 29-39.

¹⁶ Ernst Utrecht, *Kolonisatie, dekolonisatie en neo-kolonisatie* (Amsterdam 1972), 12-18.

Als onderdeel van een veel groter conflict tussen het Iberische schiereiland en de Nederlanden werd ook op de Molukken tussen de Nederlanders en de Portugezen gestreden. In februari 1605 kreeg de VOC-vloot van admiraal Steven van der Hagen de Portugese bezittingen op de Ambonese eilanden in handen, in het bijzonder het kasteel Nossa Senhora da Anunciada, gelegen in de hedendaagse stad Ambon. De VOC ontpopte zich als staat met vooral nominaal christelijke Ambonezen als onderdanen. Kruidnagel verwerven was in dit gebied makkelijk, er hoefde slechts een bevel gegeven te worden om kruidnagel alleen aan de Nederlanders te verkopen. In andere gebieden werden er contracten gesloten met de sultans met de belofte de Molukken te beschermen tegen mogelijke Portugese agressie. Onder Ambonezen was er nauwelijks een gevoel van eenheid, en het was moeilijk voor de Nederlanders een bondgenootschap met hen te sluiten. De gedeelde religie met de christelijke Ambonezen hielp enigszins, maar de Nederlanders moesten voornamelijk onderhandelen met dorpschoude die betalingen verlangden.¹⁷ Handel die niet via de VOC plaatsvond werd de kop ingedrukt. Strafexpedities, het vernielen van plantages en militair geweld werden door de VOC ingezet. De Molukse vorsten pikten dit niet, verbraken hun verbond met de Nederlanders en gingen in plaats daarvan met de Engelsen handelen.¹⁸

De VOC bestempelde de Molukkers als onbetrouwbare bondgenoten, en begon een offensief dat later bekend zou worden als de Ambonese oorlogen. In plaats van bondgenoten werden de Molukkers nu beschouwd als onderdanen, maar dit weerhield de VOC er niet van geweld in te zetten. Van 1641 tot 1643 woederden de Ambonese oorlogen, ook al kwamen de oorlogen pas officieel ten einde in 1646. In 1650 brak er in Ternate een opstand uit tegen de Nederlandse overheersers; dit werd neergeslagen met een harde militaire actie, later bekend werd als de Grote Ambonese Oorlog. Deze oorlog spande van 1651 tot 1656. Na het einde van de Ambonese oorlog brak er voor de Ambonese eilanden een lange periode van rust aan, hoewel er nog wel een paar kleinere conflicten plaatsvonden. Na de Grote Ambonese Oorlog werd de kruidnagelteelt door de VOC gelimiteerd tot Ambon, zodat er beter toezicht op de teelt gehouden kon worden en een monopoliepositie kon worden verzekerd. De sultan van Ternate ging hiermee akkoord in ruil voor een jaarlijkse som geld. Het laatste grootschalige conflict tussen de Molukkers en de Nederlanders had plaats nadat de Nederlanders in 1817 terugkwamen naar Nederlands-Indië na het Engelse tussenbestuur. Er braken op Nusa Laut en Saparua opstanden uit die zich verspreidden naar andere Molukse eilanden; dit werd later bekend als de Pattimura-opstand. Omdat de Molukkers vanuit de Verenigde Staten en China in het bezit waren gekomen van moderne wapens, was deze opstand bloediger dan de vorige. Het Nederlandse leger begon systematisch Molukse dorpen en plantages te verwoesten tot de Molukse soldaten zich overgaven. Pattimura en vijftien andere opstandelingen werden opgehangen. Veel Molukkers werden

¹⁷ Gerrit Knaap en Ger Teitler, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie: tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002), 258 - 276.

¹⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 23.

verbannen naar elders in Nederlands-Indië. De gouverneur-generaal Van der Capellen beweerde in 1824 na een bezoek aan de Molukken dat de schade nog steeds goed zichtbaar was en dat het Nederlandse leger buitensporig veel geweld had toegepast.¹⁹

Hoewel de VOC in het begin weinig interesse leek te hebben in het bekeren van Molukkers tot het protestantisme, werd er wel getracht Molukkers die zich onder de Portugezen tot het katholicisme hadden bekeerd, tot het protestantisme over te halen. Nadat de VOC de macht op Ambon in handen gekregen had, werd er langzaam aan steeds meer geprobeerd de bevolking te bekeren. Aan het einde van de zeventiende eeuw was 50% christen op Ambon en 80% elders in de Molukken. Een systeem van goeroes werd opgericht om te fungeren als inheemse priesters en onderwijzers.²⁰

Oorlogvoering op Ambon

Net als de Portugezen voerden Nederlanders oorlog met hulp van hun christelijke onderdanen. Dit gebeurde ook tijdens de Ambonese oorlogen, waarbij de christelijke Ambonezen aan de kant van de Nederlanders vochten. Gedurende een jaar, in 1636/37, keerden echter zelfs de christenen zich tegen de VOC omdat ze zich slecht behandeld voelden. Gouverneur-generaal Anthonie van Diemen wist echter de relatie met de christelijke Ambonezen te herstellen.²¹

Op Ambon werd in de zeventiende eeuw oorlog gevoerd met zogenaamde kora-kora boten. Een vloot kora-kora werd een hongu genoemd. Als bewapening op deze schepen hadden de soldaten een zwaard, een schild en een wegwerpspies. De Ambonezen zouden geweren kunnen gebruiken, maar geen zin om deze te onderhouden. In de Ambonese oorlog hadden ze wel geweren gebruikt. De Molukkers beschikten ook over buskruit. Volgens een overlevering van een VOC opperkoopman, Artus Gijsels, uit 1621, gebruikten de Molukkers hun vloot niet om andere gebieden te veroveren, maar eerder om koppen te snellen en krijgsgevangenen te nemen.²²

Sinds de Nederlanders de macht van de Portugezen hadden overgenomen, waren de Molukken bijna constant in oorlog; er was altijd wel een klein of groot gewapend conflict gaande. Curieus genoeg vestigde de VOC nooit meer soldaten op een eiland dan in vredetijd nodig werd geacht. Wanneer er een conflict op een eiland uitbrak waren er dus nooit genoeg soldaten ter plaatse, waardoor de soldaten, aldus Knaap, alleen voor de “de meest trouwe inheemse aanhangers” de veiligheid konden

¹⁹ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 25-28.

²⁰ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 27.

²¹ Knaap en Teitler, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, 258.

²² Knaap en Teitler, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, 258-265.

garanderen. Wie deze meest trouwe aanhangers waren vermeldt Knaap niet, maar vermoedelijk waren dit protestantse Molukkers.²³

Ambon in de twintigste eeuw

In 1864 eindigde het regeringsmonopolie op de cultivatie van kruidnagel omdat de teelt niet winstgevend genoeg meer was op de internationale markt. In 1890 waren de kruidnagelprijzen zo laag geworden dat veel Ambonezen stopten met het telen van kruidnagel. Voor hogeropgeleiden waren er banen te vinden bij de overheid als ambtenaar, leraar of missionaris. Voor veel laagopgeleiden bood het leger, het KNIL, de uitkomst. Uit vrees dat Javaanse soldaten in het KNIL zich bij een opstand tegen Nederland zouden keren, wilde de regering een even groot aantal christelijke soldaten in het KNIL hebben. Hierdoor werd er veel gerekruteerd op het protestantse Ambon, en werd het KNIL de belangrijkste werkgever voor de Molukkers.²⁴

In Indonesië kwam in het begin van de twintigste eeuw het nationalisme op, de effecten hiervan waren ook op Ambon voelbaar. Enkele van de eerste organisaties die probeerden de Ambonese soldaten te verenigen waren het Ambonsch-Studiefonds en de Boedi Oetomo. Vanaf 1910 werden de KNIL-soldaten de focus van de Sarekat Islam en Insulinde vanwege de ongelijke behandeling in het KNIL van Europese en Indonesische soldaten. De agitatie door de Sarekat Islam en Insulinde riepen irritatie op bij de koloniale overheid.²⁵

In 1917 beweerde A. Th. Manusama, de vicepresident van het Ambonsch Studiefonds, dat hij de positie van Ambonezen bedreigd voelde door andere etnische groepen in de archipel. Als de Ambonezen zich niet zouden verenigen dan zouden zij een achterstand krijgen op andere Indonesiërs. Toch lukte een dergelijk samengaan op Ambon niet vanwege de verschillende belangen onder de Ambonezen: de moslims hadden andere belangen dan christenen, en de KNIL-soldaten wilden hun positie binnen het KNIL behouden.²⁶

Door repressie van de koloniale overheid was er minder nationalistische activiteit op Ambon in de jaren dertig dan in de decennia daarvoor. Politieke verschillen werden uitgevochten in de Ambonraad, waar ook de Sarekat Ambon vertegenwoordigd was. Toch werd het idee van een onafhankelijk, verenigd Indonesië in Ambon niet zo populair als elders in Indonesië. Loyaliteit aan het koningshuis was de overheersende politieke ideologie.²⁷

²³ Knaap en Teitler, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, 268-269.

²⁴ Richard Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists. The Ambonese islands from colonialism to revolt 1880-1950* (Leiden 1990), 39-54.

²⁵ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 58-59.

²⁶ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 72-79.

²⁷ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 149-151, 169-171.

Memories van Overgave

Om na te gaan hoe het Molukse imago, met name dat van Ambon, door Nederlanders in de koloniale tijd werd weergegeven heb ik ervoor gekozen de memories van overgave als bron te gebruiken, in het bijzonder de memories uit de Molukken en Ambon in de eerste helft van de twintigste eeuw. De Ambonese eilanden werden bestuurd als onderdeel van de residentie Amboina. In de jaren 1925 en 1935 werd de residentie het Gouvernement der Molukken genoemd, en vanaf 1935 was het de residentie Molukken. Het gewest werd bestuurd door een resident, bijgestaan door drie assistent-residenten. De memories werden door de plaatselijke resident opgesteld voor zijn aftreden om aan zijn opvolger de nodige informatie betreffende plaatselijke ontwikkelingen te verstrekken. Dit betrof politieke en economische ontwikkelingen, maar ook ontwikkelingen en waarnemingen op sociaal en cultureel gebied. Hierdoor zijn de memories een zeer rijke bron voor het Nederlandse beeld van de Molukkers. Sommige residenten behandelen de eilanden in de Molukken apart, waarbij elk eiland zijn eigen memorie krijgt. Anderen bestrijken de gehele Molukken, soms als aanvulling op memories betreffende afzonderlijke eilanden. In mijn onderzoek ligt de nadruk op Ambon, met memories over de Molukken als geheel als aanvulling. Ik bespreek hier een aantal terugkerende thema's die in veel memories terug te vinden zijn.²⁸

De unieke ligging

Het eerste punt, waar veel memories mee beginnen, is de unieke geografische ligging van de Molukken. De Molukken worden beschreven als behorend tot zowel Azië als Australië, een mogelijke oorzaak van de etnisch heterogene bevolking. De drie hoofdgroepen zijn Austronesiërs, Papuas en de bewoners van Ternate, Tidore en Halmaheira. Papuas worden hier meegenomen omdat Nieuw-Guinea gezien werd als onderdeel van de Molukken, en daarom soms vermeld worden ter vergelijking met andere eilanden in de Molukken.²⁹ De Ambonese cultuur is volgens B. J. Haga in zijn memorie uit 1937 de dominante cultuur in de gehele Molukken; de Ambonezen worden "cultuurdragers bij uitnemendheid" genoemd.³⁰ C.H.R. Ouwering schrijft echter in zijn memorie uit 1930 dat alle volken in de Molukken van elkaar verschillen.³¹

De schrijvers van de memories kunnen niet genoeg benadrukken hoe anders de Molukken zijn van de rest van Nederlands-Indië, en wat een bijzonder gebied het is. Een memorie schrijft:

²⁸ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 15.

²⁹ Nationaal Archief, Den Haag, *Memories van overgave 1849-1962 collecties van Min. van Koloniën*, Koninklijk Instituut van de Tropen 1215: auteur onduidelijk, 192-.

³⁰ NA, *Memories van overgave*, KIT 1218: B.J. Haga, 1937.

³¹ NA, *Memories van overgave*, KIT 1225: C.H.R. Ouwering, 1930.

*“Inderdaad dragen de Molukken een zeer bijzonder karakter, dan een onmiskenbare stempel drukt niet alleen op de verschillende verhoudingen en de vraagstukken, doch niet minder op vele personen. De indruk was overheersend als een geheel ander land om weer in Nederlandsch Indië terug te komen. Alle vraagstukken ten opzichte van de Molukken dienen uit een bijzondere gezichtshoek te worden gezien. Generaliseren met de rest van Nederlands-Indië is een grove fout, welke tot grote teleurstellingen moet voeren.”*³²

Een andere memorie beweert dat “iedereen die naar de Molukken komt zegt dat het er anders is dan voorgesteld.” Hieruit blijkt dat voordat mensen in aanraking kwamen met de Molukken, ze veelal verwachtten dat deze eilanden cultureel gelijk zouden zijn aan de rest van Nederlands-Indië.³³

Zwakke economie

Vaak worden de onvruchtbare landbouwgronden op de Molukken genoemd. Op de Molukken werd slechts 1 procent van het land gebruikt voor de teelt van cultuurgewassen; op Java was dat 57 procent. Voor een groot deel bestonden de Molukken uit bos. Ik krijg de indruk dat door de auteurs geïmpliceerd wordt dat dit een belangrijkere oorzaak is voor verschillen tussen de Molukken en bijvoorbeeld Java dan dat ze expliciet aan geven. Argumenten waarom het economisch slecht gaat of waarom Ambonezen zich niet graag zouden inspannen, worden herleid tot het feit dat de landbouw het zeer slecht voor stond op de Molukken. Weinig cultuurgewassen betekende ook dat de Molukkers minder reden hadden om zich tegen het Nederlandse bestuur te keren. Daarom werden Ambonezen als loyaler gezien dan andere Indonesiërs. De slechte landbouwgrond had ook meer directe gevolgen: de Ambonezen werden hierdoor een volk van handelaren die in de gehele archipel te vinden waren.³⁴

Toch was Ambon zeker geen economisch centrum; het wordt vaak vergeleken met een klein binnenplaatsje op een grote markt. Op de Molukken groeien veel sagobomen die voor veel Molukkers een bron van inkomsten en voedsel waren. Mensen die hun geld verdienden met het oogsten en verkopen van sago werden sagokloppers genoemd. Vrouwen speelden hier een belangrijke rol; ze reisden tussen de eilanden in de archipel en kochten sago op waar er overschotten waren en verkochten met winst op plaatsen met tekorten.³⁵ In 1932 wordt ook geschreven dat er ondanks de slechte landbouwgrond zich bijna geen voedseltekorten voordeden op de Molukken, anders dan op Java. Wellicht dat de reden hiervoor de lage bevolkingsdichtheid is geweest. De Molukken kenden op dat moment 893030

³² NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

³³ NA, *Memories van overgave*, KIT 1218: B.J. Haga, 1937.

³⁴ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

³⁵ NA, *Memories van overgave*, KIT 1215: auteur onduidelijk, 192-.

inwoners op ongeveer 498455km², oftewel 1,8 inwoners per km², veel minder dan op Java.³⁶

Immuun voor ziektes

Hoewel niet zo cruciaal voor het Molukse imago, wordt er in de memories zeer veel geschreven over ziektes en epidemieën. Op de Molukken zouden kinderen gezonder zijn dan op Java of Sumatra, ondanks slechte voeding en het dicht op elkaar wonen. “Primitieve rassen”, waarmee waarschijnlijk stammen op Nieuw-Guinea bedoeld wordt waren vatbaarder voor ziektes, aldus de memorie. Longtuberculose en framboesia waren de meest voorkomende ziektes op de Molukken.³⁷

De laat-maar-waaien mentaliteit

Mogelijk het meest veelzeggende over het imago van de Molukkers in de ogen van de Nederlanders, was het steeds terugkerende element van wat beschreven wordt als een “laat-maar-waaien” mentaliteit:

“Toch hebben al de onderdeelen van de Molukken iets gemeen. Het Bijzondere en afwijkende van elders, overal doordringende Ambonesche cultuur van orde en netheid, zingen en fluitorkesten, is het: de blijmoedige levensvisie, het weinig economische besef, de “laat-maar-waaien” mentaliteit, die overal in sterke mate waarneembaar en karakteristiek is.”³⁸

Het is lastig exact aan te geven wat hiermee bedoeld wordt, maar het komt er op neer dat de Molukkers zorgeloos zouden zijn en zich weinig zouden willen inspannen. Er wordt ook geïmpliceerd dat Molukkers koppig en eigenwijs waren, of in ieder geval dat het het gouvernement niet lukte deze mentaliteit er uit te hameren. Op de Molukken zou alles langzamer gaan dan elders in Nederlands-Indië. Gouverneur Van Sandick beweert dat de Molukkers hun tijd doorbrengen in “gestadig armoedigheid, ledigheid en vroolijkheid.”³⁹

“Wat ik sterk heb gevoeld is, dat deze residentie zoo geheel anders is, dan andere streken van de archipel en dat een goed bestuur hier niet wel mogelijk is anders dan bij eenig inzicht in de psyche van de volken, die deze residentie in zoo groote verscheidenheid telt. Het lijkt in Amboina of elk initiatief (wegen bouwen etc.) dreigt te worden weggelachen door de kinderlijke blijde onbezorgheid en onbezonnenheid van de bewoners, verdrunken in het zalig niets doen.”⁴⁰

³⁶ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

³⁷ NA, *Memories van overgave*, KIT 1217: R.J. Koppenol, 1934.

³⁸ NA, *Memories van overgave*, KIT 1218: B.J. Haga, 1937.

³⁹ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

⁴⁰ NA, *Memories van overgave*, KIT 1225: C.H.R. Ouwerling, 1930.

De laat-maar-waaien mentaliteit wordt gezien als de wortel van het kwaad op de Molukken. Zoals eerder gezegd zorgde de lage bodemkwaliteit ervoor dat er weinig landbouw op de Molukken was. Een memorie beweert dat de Molukkers zelf te lui waren om de bodemkwaliteit te verbeteren. Interessant is dat het koloniale bestuur de Molukkers hierbij tegemoet kwam. Op de Molukken was veel minder in cultuur gebracht dan op Java, en het ging daarbij om gemakkelijke gewassen die weinig aandacht nodig hadden, zoals klapperbomen en rubber. In de memorie van R.J. Koppenol uit 1934 wordt gesproken over een plan om Molukse jongeren te laten leren hoe ze schooltuinen moesten bebouwen, in de hoop een nieuwe mentaliteit te kweken. Dit laat zien dat het bestuur het voornemen om de mentaliteit van de oudere generatie te veranderen had opgegeven.⁴¹

Er wordt soms in de memories geïnsinueerd dat er om dezelfde reden geen mijnbouw was op de Molukken, anders dan elders in Nederlands-Indië. Het lijkt mij echter dat de echte bottleneck het ontbreken van delfstoffen en een gebrek aan investeringsmateriaal was. Ook zou het in deze tijd moeilijk geweest zijn om een mijn in bedrijf te houden in een archipel van kleine eilanden.⁴²

De laat-maar-waaien mentaliteit is het onderdeel van het imago dat het meest kritisch bekeken moet worden. Een laat-maar-waaien mentaliteit en het zorgeloze leven die de Molukkers zouden hebben geklonken als een verholde manier om te zeggen dat de Molukkers gewoon luie, simpele zielen waren. Dit stereotype is in de geschiedenis vaak gebruikt als een verdedigend argument door machthebbers. De Europese bourgeoisie beweerde dit over de arbeidende klasse, en verklaarde daarmee waarom ze arm waren. In de Verenigde Staten werd tijdens de slavernij beweerd dat zolang een zwarte slaaf af en toe een groot stuk watermeloen kreeg hij een blijde werker bleef, en dat vrije slaven lui zouden zijn en niet zouden werken.⁴³ Zelfs over Nederlands andere kolonie Suriname heeft lange tijd het stereotype van de luie Surinamer bestaan.⁴⁴ Mogelijk diende dit ook om alle vormen van opstandigheid tegen de Nederlanders door de Molukkers goed te praten: de Molukkers luisterden niet naar wetten omdat ze een laat-maar-waaien mentaliteit hadden, en dus niet omdat ze tegen het Nederlandse gezag als zodanig waren.

Een strijdlustige geest

Een belangrijk element van het Molukse imago is de zogenaamd strijdlustige geest. Een memorie uit 1932 beweert dat Molukkers een geestesgesteldheid hadden die niet altijd “kalmte en bezadigdheid” in de hand werkte. De Molukkers stonden bekend om hun leger dat aan velen werk bood. Wanneer het leger banen moet schrappen

⁴¹ NA, *Memories van overgave*, KIT 1217: R.J. Koppenol, 1934.

⁴² NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

⁴³ <<http://www.ferris.edu/jimcrow/question/may08/>> (06-07-2015)

⁴⁴ <<http://www.volkskrant.nl/archief/oude-stereotypes-blijven-hardnekkig-in-suriname~a917386/>> (06-07-2015).

vanwege minder militaire conflicten worden potentiële negatieve gevolgen gevreesd.⁴⁵

Als een voorbeeld van de strijdlustige geest wordt het verbod op vogeljacht aangehaald waar niemand zich aan houdt. Dit hangt samen met de laat-maar-waaien mentaliteit waardoor de Molukkers lak zouden hebben aan regels, en de strijdlustige natuur waardoor Molukkers drang zouden hebben om te jagen. Ook het slechte bestuurlijke apparaat op de Molukken wordt aangewezen als mogelijke oorzaak voor het probleem van de handhaving van dit verbod.⁴⁶

Ook dit element van het Molukse imago behoeft kritisch te worden bekeken. Molukkers stonden traditioneel bekend om hun militaire vaardigheden. Dit brengt een kip of ei kwestie: waren de Molukkers van nature strijdlustig en daarom zulke goede soldaten, of werden de Molukkers opgeleid tot goede soldaten van waaruit het beeld ontstond dat ze strijdlustig waren? De tweede optie lijkt mij waarschijnlijker, aangezien een leger niet wordt opgericht omdat een volk strijdlustig is, maar om andere redenen. Bovendien staat het strijdlustige imago in tegenstelling tot de laat-maar-waaien mentaliteit. Strijdlustig een subjectief oordeel en niet iedere Molukker zal hetzelfde zijn geweest. Je kunt niet stellen dat een heel volk wel of niet strijdlustig is.

Liefde voor Europese cultuur

Een geheel ander component van het Molukse imago betreft de vermeende voorliefde die de Molukkers zouden hebben voor Europese cultuur en het Molukse onderwijs. Molukkers zouden een grote liefde hebben voor alles wat met Europa te maken had. Zoals een memorie stelt:

*“Alles is overgoten met een schaduw van europeanisme, zucht naar aansluiting naar alles wat uit het westen aangolft met fatale verwerping van wat eigen was.”*⁴⁷

Ambon zou vooraan staan ten aanzien van Westerse invloed. De Ambonezen zouden hun huiskamer inrichten met Europees meubilair, dat helemaal geïmporteerd moest worden uit Europa omdat handelaren dit niet wilden doen. De Molukken worden vaak beschreven als loyaal aan het Nederlandse gezag, hoewel er ook vaak geschreven wordt over de verschillende manieren waarop ze niet meewerkten met het gezag. Dit is een interessante tegenstrijdigheid, maar het lijkt alsof de auteurs van de memories ervan uitgaan dat opstandigheid tegen de Nederlanders een uiting van of de laat-maar-waaien mentaliteit of de strijdlustige geest was, maar niet expres gericht tegen de Nederlanders.⁴⁸

⁴⁵ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

⁴⁶ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

⁴⁷ NA, *Memories van overgave*, KIT 1225: C.H.R. Ouwering, 1930.

⁴⁸ NA, *Memories van overgave*, KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

Hiermee hangt samen, volgens meerdere auteurs, de drang van Molukkers om zo goed mogelijk onderwijs te krijgen. De drang om kinderen naar Europese scholen of scholen met Nederlands als voertaal te sturen zou zo groot zijn dat Molukkers hun hele leven spaarden en het grootste deel van hun inkomen hieraan besteedden om dit te kunnen doen. De meeste scholen op de Molukken bevonden zich op Ambon. Zelfbekostiging van het onderwijs was op de Molukken niet gemakkelijk, de scholen hadden subsidies van de regering nodig ondanks het feit dat de Molukkers hier veel geld aan besteedden.⁴⁹

In de memories wordt niet expliciet gezegd dat de Molukkers Europees onderwijs opzochten vanwege hun liefde voor Europa, maar dit wordt wel geïmpliceerd. Tegelijkertijd wordt ook geschreven dat onderwijs voor dé Molukken de manier was om hoger op te komen; als Molukse jongeren een baan wilden hebben konden ze het leger in of ze hadden een goede opleiding nodig (“de export in de Molukken zijn soldaten en intellect”).⁵⁰ Waarschijnlijk hangt dit samen met de zwakke positie van de landbouw op de Molukken; boer worden was vaak geen optie.

Moluksch protestantisme

Zoals gezegd was het protestantse christendom in de laat-koloniale tijd de voornaamste religie op Ambon, hoewel de Islam ook veel voorkwam. Op sommige eilanden in de Molukken waren er meer moslims dan christenen. Gemiddeld genomen waren er op de Molukken relatief meer christenen dan elders in Nederlands-Indië.

De christelijke instituties op de Molukken werden aangeduid als de Moluksch Protestantse Kerk, tot 1935 de staatskerk van de Molukken. Deze kerk is niet vrij van kritiek. Zo schrijft een memorie dat de kerk te veel macht heeft terwijl het zich op sociaal terrein nauwelijks bewogen heeft: op Ambon ontbrak een weeshuis, een armenhuis, etc. Omdat bijna het hele Molukse overheids personeel uit protestanten bestond hadden deze Ambonezen bepaalde privileges. De koloniale overheid was fel gekant tegen de missie van katholieken. Ook de Molukse Moslims zouden protestanten prefereren omdat zij de drie-eenheid in het katholicisme zagen als modern heidendom.⁵¹

Zij tegen wij?

Een terugkerend element in het Molukse imago is de focus op het collectieve in de Molukse gedachtegang. Er zou een overheersende drang naar saamhorigheid zijn, geen individualisme. Dit zou een andere reden zijn waarom de landbouw het zo

⁴⁹ NA, *Memories van overgave*, KIT 1217: R.J. Koppenol, 1934.

⁵⁰ NA, *Memories van overgave*, KIT 1218: B.J. Haga, 1937.

⁵¹ NA, *Memories van overgave*, KIT 1218: B.J. Haga, 1937.

slecht deed. Een boer met overvloed zou deze moeten delen met anderen en individuele rijkdom zou teniet worden gedaan. Hierdoor zouden Ambonezen moeite hebben gehad met het begrijpen van het Nederlandse belastingstelsel dat op basis van individuen werkt, en het Nederlands strafrecht dat een individu straft in plaats van een groep.⁵² Volgens memories werd op de Molukken in tegenstellingen gedacht zoals “zij tegen wij”. De vraag is echter of dit waar is; het wordt slechts in één memorie uitbundig aangehaald. Andere memories stellen dat de Molukken uit een wirwar van grondrechten bestonden en dat het moeilijk was er achter te komen welk stuk land aan wie toebehoorde; dit sluit goed aan bij de stereotypen. Het is waarschijnlijk dat de bewuste memorie een kern van waarheid bevat over de groeps cultuur, maar de voorbeelden overdrijft.⁵³

De Molukse identiteit

Primair onderzoek doen naar hoe de Molukkers zichzelf zagen in de koloniale tijd is moeilijk voor iemand die geen Maleis machtig is. In deze scriptie zijn dan ook geen primaire Molukse bronnen geraadpleegd. Dit betekent echter geenszins dat het Molukse perspectief overgeslagen wordt. Er zijn genoeg auteurs in de secundaire literatuur die schrijven over hoe de Molukkers tegen zichzelf en de Nederlanders aankeken.

Zoals te verwachten, keken de Molukkers tegen sommige gebeurtenissen en personen radicaal anders aan dan Nederlanders en andere Indonesiërs. Smeets en Steijlen geven als voorbeeld de beeldvorming over Pattimura. In de Nederlandse visie was hij een verraderlijke aanvoerder van een opstand. Hij wordt afgeschilderd als wreed en machtswellustig. In Indonesië wordt Pattimura sinds de Indonesische revolutie afgebeeld als een held, die als nationalist streed voor de onafhankelijkheid. De Molukkers zien Pattimura echter als een specifiek nationalistische Molukse held, die vocht tegen overheersing van de Molukken door wie dan ook. De realiteit zal waarschijnlijk in het midden liggen. De beste inschatting is dat Pattimura in opstand kwam tegen het harde bestuur van de Nederlanders, niet het feit dat de Nederlanders de overheersers waren. Pattimura kwam tenslotte pas in opstand toen de Nederlanders terugkwamen, niet onder het Engelse bewind dat als minder hardhandig te boek staat. Over de persoonlijkheid van Pattimura valt weinig te zeggen, omdat elke bron over hem te sterk is gekleurd.⁵⁴

Smeets en Steijlen behandelen tevens de “strijdlustige geest” van de Molukkers, het militante zelfbeeld dat zij hadden. Volgens deze auteurs hadden de Molukkers zelf ook het idee dat ze militaristisch waren, en dat ze van nature geschikt waren als soldaat. De Molukse militairen ontwikkelden een beeld van zichzelf als universeel

⁵² NA, *Memories van overgave*, KIT 1223: J. Hage, 1926.

⁵³ NA, *Memories van overgave*, KIT 1225: C.H.R. Ouwering, 1930.

⁵⁴ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 29-30.

uitverkoren soldaten die beter presteerden dan niet-Molukse collega's. Dit zelfbeeld had een religieus-patriottisch karakter met een ondertoon van trots over hun verbond met de Nederlanders. Het idee als Nederlandse bondgenoot was een onderdeel van de identiteit van vele militairen.⁵⁵

Smeets en Steijlen stellen dat dit militaristische beeld van de Molukken niet op de werkelijkheid berustte. Dit kwam omdat de Molukkers aan het einde van de negentiende eeuw geworven werden voor het koloniale leger om tegenwicht te bieden aan het grote voornamelijk Moslimse leger in de kolonie. In deze periode stond het leger nog niet in zo'n hoog aanzien, en het rekruteren van Molukse jongeren ging moeilijk. In 1879 werd op Java een school voor inheemse christelijke militairen opgericht. Later zou er een op Ambon volgen. Interessant genoeg was voor het KNIL de religie belangrijker dan de feitelijke plaats van afkomst: in 1916 had het KNIL 9495 Ambonezen in dienst, maar slechts 3500 van hen kwamen daadwerkelijk uit de Molukken.⁵⁶ Er kunnen inderdaad vraagtekens geplaatst worden bij het imago dat Molukkers militaristisch waren en een strijdlustige geest hadden.

Smeets en Steijlen sluiten zich aan bij Chauvels eerdere werk, maar deze stelt tevens dat het idee dat Molukkers in militair opzicht beter zouden zijn dan andere Indonesiërs reeds in de VOC-tijd is ontstaan. Dit vanwege de vele conflicten die de Molukkers uitvochten zowel tegen als met Nederland. De legende van kapitein Jonker, een Moslimse Ambonees die met de VOC meevocht tegen andere Molukse eilanden, is hier een belangrijk voorbeeld van, aldus Chauvel.⁵⁷

Chauvel richt zich ook op het protestantisme en de drang naar een goede scholing die eveneens besproken worden in de memories. Volgens hem waren er in de zeventiende eeuw al Nederlandse scholen op Ambon, waar het protestantisme aan leerlingen werd uitgedragen door de Nederlanders. Toelating van studenten was niet alleen gebaseerd op hun vaardigheden maar ook op hun komaf. Ambonese leraren in opleiding zouden vooral leren de bijbel te lezen en psalmen te zingen, wat zij dan weer doorgaven aan Ambonese leerlingen. Volgens Chauvel laat dit zien dat het protestantisme, een belangrijk onderdeel van de Molukse identiteit, in grote mate werd opgelegd door de Nederlanders. De scholen veranderden in de loop der tijd, en in 1874 werd er een nieuw curriculum ingevoerd dat vakken zoals Nederlands, wetenschap en geschiedenis bevatte. Chauvel schrijft dat scholing in de late negentiende en vroege twintigste eeuw voor leerlingen van lagere komaf een manier was om hoger op te komen. Dit gaat goed samen met wat de memories zeggen, en onderstreept hoe belangrijk onderwijs was voor de Molukkers.⁵⁸

⁵⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 30.

⁵⁶ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 30.

⁵⁷ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 39-44.

⁵⁸ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 25-30.

Het boek “An isolated war”, geschreven door de Molukse vrijheidsstrijder D. Sahalessy, bevestigt de stelling dat de identiteit van de Molukse militair opgelegd werd door de Nederlanders. Sahalessy schrijft dat Molukse militairen getraind werden tot robots die wachtten op Nederlandse commando’s. Hij beweert dat de focus op onderwijs op de Molukken ervoor zorgde dat de Molukkers leerden zich superieur te voelen aan andere inheemsen in de kolonie. Molukse jongeren zouden van hun cultuur worden weggevoerd vanuit hun dorpen om elders in de archipel in het leger te dienen. Volgens Sahalessy begon dit toen de Portugezen de macht in de Molukken hadden en de “voorvaders van het Portugese evangelium” lieten meevechten tegen de “voorvaders van het Arabische evangelium.” Hij concludeert dat het woord van God door de eeuwen heen is misbruikt met als doel de onderdrukking van het Molukse volk te bevorderen. Ook het protestantisme, vaak gezien als een belangrijk onderdeel van de Molukse identiteit, wordt door Sahalessy opgevat als opgelegd en misbruikt door Europeanen. Zonder dat hij het door heeft speelt Sahalessy in op een van de elementen die genoemd is in de memories: de Molukse drang naar saamhorigheid. Hij legt de schuld van onderlinge conflicten tussen Molukkers en emigratie van Molukkers bij de Europeanen en stelt deze duidelijk in een negatief licht.⁵⁹ Er moet wel kritisch gekeken worden naar Sahalessy’s uitspraken, want ze zijn subjectief en spreken niet voor de hele Molukse gemeenschap.

Soortgelijke geluiden treffen we ook aan bij Ernst Utrecht. Utrecht vraagt zich af hoe de Ambonezen in de negentiende en twintigste eeuw als trouw aan het huis van Oranje gezien konden worden na de vele oorlogen en gruwelen van de specerijmonopolies. In de negentiende eeuw kwam er een nieuwe bloei van het christendom op de Molukken waarbij de helft van de bevolking zou zijn bekeerd tot het protestantisme, terwijl de overige Molukkers moslim bleven. Het christendom in Ambon oogt, aldus Utrecht, Europees met een Europees uitziende kerkdienst. Maar dit is slechts het geval aan de oppervlakte. Wanneer men dieper kijkt naar de kerkelijke ideologie is daar weinig Europees aan te zien.⁶⁰

Door de eeuwen trouw?

Er is geen diepgaand onderzoek in de Molukse geschiedenis nodig om te zien dat één veronderstelling niet juist is: de Molukkers zijn door de eeuwen heen namelijk zeker niet altijd trouw geweest. Aangetrokken door specerijen zoals nootmuskaat en voornamelijk kruidnagel waren het de Portugezen die als eersten op de Molukken arriveerden. De Portugezen sloten contracten met de Molukse vorsten, maar deze sloten naderhand een verbond met de nieuw aangekomen Nederlanders om de Portugezen te verjagen. De geschiedenis herhaalde zich echter met de

⁵⁹ D. Sahalessy, *An Isolated War. Twofold suppression of the Moluccan right of independence* (Groningen 19--), 12-15.

⁶⁰ Utrecht, *Kolonisatie, dekolonisatie en neo-kolonisatie*, 19-21.

Nederlanders, die ook een monopoliepositie op de specerijen nastreefden. Dit leidde tot tal van gewapende conflicten tussen de Molukse eilanden en de VOC, de ene keer begonnen door de Molukkers uit onvrede over de behandeling door de Nederlanders, de andere keer door de VOC als strafexpeditie voor het schenden van contracten. Zo waren de Molukken bijna continu in gewapende conflicten verwickeld.

Meerdere kenmerkende elementen zijn te distilleren uit de berichtgeving door de koloniale bestuurders betreffende de Molukkers/Ambonezen en de Molukse/Ambonese cultuur. Ik onderscheid daarbij acht categorieën, de één belangrijker dan de ander. De eerste categorie is de ligging van de Molukken. Vaak wordt in de memories geschreven over hoe uniek de Molukken zijn en dat deze geheel anders zijn dan men zou verwachten, en hoe deze aanvoelen als een compleet ander land dan de rest van Nederlands-Indië. Hierop inspeland zou de bodemkwaliteit op de Molukken zeer slecht zijn en ongeschikt voor het intensief verbouwen van gewassen. Dit wordt genoemd als een reden waarom het economisch slecht zou gaan op de Molukken en waarom veel mensen in armoede leefden. Een belangrijkere verklaring die hiervoor gegeven werd was wat in één memorie beschreven werd als een “laat-maar-waaien” mentaliteit. Dit zou inhouden dat Molukker zorgeloos zouden zijn en zich weinig zouden willen inspannen. Gouverneur Van Sandick beweert dat de Molukkers hun tijd doorbrengen in “gestadig armoedigheid, ledigheid en vrolijkheid.” Dit zou de reden zijn waarom het economisch slecht ging op de Molukken, waarom de grond slecht was en waarom Molukkers in armoede leefden: het zou gewoon niet in hun natuur zitten om hard te werken. De overige genoemde categorieën zijn ook aan elkaar gerelateerd; zo zouden met name de Ambonezen een liefde hebben voor alles dat Europees was. Dit zou de reden zijn waarom Ambon voor een groot deel protestants was, en ook waarom Ambonese ouders veel geld opspaarde om hun kinderen naar een Europese school te sturen. Na hun scholing gingen veel Ambonese jongeren het KNIL in. De militaire achtergrond van de Molukken wordt in de memories uitgelegd als een gevolg van een strijdlustige geest van de Molukkers: ze zouden van nature conflict opzoeken. Ook wordt een drang naar collectivisme genoemd in de memories.

De beeldvorming over de Molukkers in de koloniale bronnen moet met een korrel zout genomen worden. Zo beargumenteren meerdere historici dat de strijdlustige geest van de Molukkers geconstrueerd is door de Nederlanders en aan de Molukkers opgelegd is, waarna de Molukkers dit zelf zijn gaan geloven. Ook zouden de Molukken niet zo Europees zijn als het lijkt. De Molukse kerk is bijvoorbeeld zeer cultureel Moluks. Als historici het er over eens zijn dat “door de eeuwen trouw” niet waar is, en dat de strijdlustige geest door de Nederlanders is opgelegd, moeten we ook andere onderdelen van de beeldvorming in twijfel trekken. In ieder geval blijkt overduidelijk uit de overgeleverde bronnen dat de Nederlanders het Molukse imago als uniek zagen.

Hoofdstuk 2: Bezetting, revolutie en eigen staat (1942-1952)

Zoals al eerder genoemd bekijk ik in mijn onderzoek de verandering van de Molukse identiteit en het Molukse imago in zowel de Molukken als in Nederland. Tussen de koloniale periode en de emigratie van de Molukkers naar Nederland zit echter een bewogen decennium van 1942 tot 1952, een periode waar in korte tijd veel belangrijke gebeurtenissen plaatsvonden. Dit zijn respectievelijk de Japanse bezetting, de Indonesische Revolutie, de oprichting en wat bestempeld zou kunnen worden als de val van de Republiek Maluku Selatan en de aankomst van de Molukse soldaten naar Nederland. Dit hoofdstuk heeft als doel om na te gaan welke invloed deze gebeurtenissen hadden op de Molukse identiteit. Dit wordt gedaan aan de hand van secundaire literatuur en tijdschriften uit deze periode. De onafhankelijke Zuid-Molukse staat RMS wordt vaak gezien als cruciaal voor de unieke Molukse identiteit. Dit hoofdstuk is voornamelijk chronologisch opgezet, maar behandelt de primaire bronnen ook thematisch.

Omdat er zoveel speelt in deze relatief korte periode is het goed om een kort overzicht te geven van de belangrijkste gebeurtenissen: ⁶¹

7-12-1941 – De aanval op Pearl Harbor vindt plaats, Nederland verklaart Japan de oorlog.

8-3-1942 – Het KNIL capituleert op Java. De Japanse bezetting begint officieel.

15-8-1945 – De Japanse keizer neemt het besluit om te capituleren.

17-8-1945 – De Republiek Indonesia (RI) wordt uitgeroepen.

2-9-1945 – De Japanse capitulatie wordt officieel ondertekend.

24-12-1946 – De eerste deelstaat in de Indonesische archipel, Oost-Indonesië (Indonesia Timur) met daar in o.a. het gewest Maloekoe Selatan (de Zuid-Molukken), wordt opgericht.

juli / augustus 1947 – De eerste zogenaamd politieke actie van Nederland vindt plaats (speelde niet op Ambon).

december 1948 - januari 1949 – De tweede zogenaamd politieke actie van Nederland vindt plaats (speelde niet op Ambon).

27-12-1949 – De soevereiniteitsoverdracht naar de Republiek Indonesia Serikat vindt plaats (RIS, de Verenigde Staten van Indonesië).

25-4-1950 – De RMS (Republiek Maluku Selatan) wordt uitgeroepen op Ambon.

29-4-1950 – De stichting Door de Eeuwen Trouw wordt opgericht in Eindhoven.

Juli 1950 – Het KNIL wordt ontbonden.

17-8-1950 – De autonome staten in de RIS (o.m. Indonesia Timur) worden opgenomen in de RI.

28-9-1950 – De invasie van Ambon door de RIS vindt plaats.

20-2-1951 – Het eerste schip met ex-KNIL militairen vertrekt naar Nederland.

24-3-1951 – De eerste Molukse ex-KNIL militairen komen aan in Nederland.

⁶¹ Robert Cribb, *Historical atlas of Indonesia* (Londen 2000), 149-162.

De Japanse bezetting

Voor inheemse Indonesiërs was de Tweede Wereldoorlog aanvankelijk iets ver weg, bovendien iets waar moeilijk informatie over te krijgen was. Zij stonden open voor geruchten. Een grote groep Indonesiërs zou het niets hebben kunnen schelen als Japan het gezag overnam van het Nederlandse bewind. Er zou er voor hen persoonlijk niets veranderen, dus hoefden ze geen moeite te doen om het bestaande bewind te behouden. Door onafhankelijkheidsgezinden werd soms sarcastisch gezegd dat als Indonesië hun land toch niet was, ze er ook niet voor hoefden te strijden. In hoeverre op de Molukken dergelijke sentimenten voorkwamen is niet bekend. Met de hechte band die veel Molukkers hadden met de Europeanen zou het heel goed kunnen dat deze sentimenten minder voorkwamen.⁶²

De Molukken hadden een unieke positie tijdens de oorlog. Deze unieke positie was voor een deel letterlijk, namelijk de geografische positie tussen Indonesië en Australië in. Japan wilde de Molukken hebben om van daar Australië makkelijker aan te kunnen vallen, terwijl de Australische soldaten de Molukken gebruikten om vanuit hier verder de archipel in te trekken bij de strijd tegen Japan; dit kwam mede door het grote vliegveld op Ambon, Kendari.⁶³

Het KNIL werd in Indonesië ingezet tegen de Japanners. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bestond het KNIL voor een groot deel uit gepensioneerde beroepssoldaten uit Menado en Ambon die zich hadden aangemeld om, als er ooit nog een oorlog zou uitbreken, weer mee te vechten in het leger. Omdat Ambonese soldaten bekend stonden om hun militaire expertise waren Ambonese vrijwilligers het meest gewild. Ambon had ongeveer 1500 actieve militairen, die samen met een extra aantal vrijwilligers, Nederlanders en Australiërs het eiland verdedigden. Het KNIL was technologisch inferieur aan de andere strijdkrachten in deze oorlog, zonder automatische wapens. Hoewel Japan numeriek niet sterker was, had het Japanse leger betere luchtsteun, ondersteuning door de marine, tanks en veldartillerie. Omdat Japan regelmatig bombardementen vanuit de lucht op het eiland liet vallen ging het KNIL over op guerrillatechnieken, en plaatste overal mijnen op het eiland. Maar dit was niet succesvol. Op 31 januari landden de Japanners op Ambon, en een dag later was het eiland zo goed als in Japanse handen. Op 7 februari capituleerde de laatste guerrilla eenheid van het KNIL, waardoor ook de Molukken in Japanse handen vielen. Vanaf 19 februari werd Ambon door de Japanners gebruikt om luchtaanvallen uit te voeren op Australië.⁶⁴

Na de Japanse overwinning werd het leven er niet beter op voor de Molukkers. Met name de protestanten kregen het zwaar te verduren tijdens de Japanse bezetting.

⁶² De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden*, 561-563.

⁶³ De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden*, 639, 841.

⁶⁴ De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden*, 644-647, 841, 989.

De Japanners zagen de protestanten als Europees en dachten dat ze onder de bezetting nog steeds met de Nederlanders samenzweerden. Terwijl in de andere gebieden van Indonesië door Japanners werd onderhandeld met lokale dorpshoofden, gingen ze op Ambon in zee met de nationalistische Sarekat Ambon. Ook in tegenstelling tot de rest van Indonesië werd op de Molukken het grootste deel van de bestaande administratie behouden in plaats van vervangen door Japanners, dit is nogal ironisch aangezien de Japanners de Ambonezen juist zo wantrouwden. De belangrijkste posities werden gegeven aan leden van de Sarekat Ambon.⁶⁵

De leider van de Sarekat Ambon, de onderwijzer E.U. Pupella, werd bestuurshoofd. Hoewel hij christen was, had hij veel Islamitische aanhangers waardoor hij waarschijnlijk deze machtspositie van de Japanners kreeg. Maar over het algemeen werden de protestantse Ambonezen diep gewantrouwd, en de Molukse Protestantse kerk een moeilijke tijd tegemoet. Van de Japanse overheerser moesten alle christelijke organisaties op Ambon één federatie van christelijke kerken worden. Toch bleef het hebben van een christelijke geloofsovertuiging in de ogen van de Japanners een pro-Nederlandse demonstratie tegen de Japanse heersers. Veel predikanten en goeroes werden tijdens de Tweede Wereldoorlog gearresteerd. In totaal brachten de Japanners op de Molukken 90 predikanten en goeroes om het leven vanwege hun religie.⁶⁶

Maar niet alleen christenen kregen het zwaar. De Molukken kampten over de hele linie met problemen veroorzaakt door het economisch beleid van de Japanners. De Japanners wilden alle beschikbare bestaansmiddelen inzetten voor de oorlogvoering en wilden dat alle eilanden in de archipel zelfvoorzienend zouden worden. Hierdoor ontstond er hongersnood omdat de Japanners geen schepen met levensmiddelen wilden toelaten. In een poging Ambon zelfvoorzienend te maken werden er plantages opgericht waar Ambonezen verplicht moesten werken.⁶⁷

KNIL-soldaten begonnen in deze omstandigheden te plunderen en werden door de Japanners ontslagen of overgebracht naar het Japanse leger. Veel dorpshoofden werden geëxecuteerd omdat ze geen gehoor wilden geven aan het bevel om arbeidskrachten of vrouwen aan de Japanse soldaten af te staan. De Japanners waren zeer wantrouwend en traden meedogenloos op tegen alles wat volgens hen in strijd leek te zijn met de wet. Er vonden veel razzia's plaats, hierdoor kwamen ook veel Molukse burgers om het leven.⁶⁸

Wellicht vanwege deze slechte behandeling begonnen veel Molukkers zich te verzetten tegen de Japanners en pro-Europese sentimenten aan te hangen.

⁶⁵ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 173-179.

⁶⁶ L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de tweede wereldoorlog deel 11a: Nederlands-Indië tweede helft* (Den Haag 1984), 203, 265.

⁶⁷ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 179-182.

⁶⁸ De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden*, 425.

Sommige Molukkers zouden de Nederlandse vlag in huis hebben hangen, op gevaar van eigen leven. Een aantal vrijgelaten Ambonese militairen begon in 1942 geheime verzetsorganisaties met de bedoeling de geallieerden te helpen bij hun landing in de archipel, de Japanners te saboteren en inheemse plundersers tegen te gaan. Verzetsgroepen die bestonden uit ex-KNIL-soldaten hielden hun militaire hiërarchie van voor de oorlog aan. Veel van deze verzetsstrijders waren hun leven niet zeker en zwierven door de wildernis van de archipel. Als de Japanners ze vonden, zouden ze worden geëxecuteerd.⁶⁹

De Indonesische revolutie en RMS

Op 17 augustus 1945, twee dagen na de Japanse capitulatie proclameerden Indonesische nationalistinnen op Java de onafhankelijke republiek Indonesië, die heel Nederlands-Indië zou moeten omvatten. Nederland accepteerde de Indonesische onafhankelijkheid niet, maar kon geen actie ondernemen omdat het pas net zelf bevrijd was. Daarom gaf het de tijdelijke macht over de kolonie aan Engeland. Engeland richtte zich echter vooral op het handhaven van de rust en het beschermen van krijgsgevangenen en ex-geïnterneerden, waardoor het feitelijke bestuur van Indonesië steeds meer in de handen van de nationalistinnen kwam te liggen. Hoewel sommige Nederlanders inzagen dat ze de macht in Indonesië waarschijnlijk niet lang meer in handen zouden hebben, zagen anderen de toekomst van Nederland in Indonesië juist hoopvol in. Op de Molukken begonnen de Nederlanders het gezag langzaam te herstellen dankzij de recente vrijlating van geïnterneerde soldaten van het KNIL, een groot deel daarvan was loyaal aan Nederland. Het KNIL werd in de volgende jaren meerdere malen gebruikt voor de zogeheten politionele acties tegen de Republiek Indonesië. In 1945 kwam Van Mook met een plan om de Indonesische archipel op te delen in federaties, zo kon Nederland zijn macht blijven uitoefenen in de buitengewesten terwijl Java onafhankelijk kon zijn. In december 1946 werd de deelstaat Oost-Indonesië (hiertoe behoorden de Molukken) opgericht, en in 1947 en 1948 kwamen daar nog veertien deelstaten bij. Dit gebeurde echter zonder steun van de Republiek Indonesië.⁷⁰

De staatkundige keuzes die beschikbaar waren voor de Molukkers, waren niet zo zwart-wit als het misschien lijkt. Men kon het eens zijn met dat de Molukken bij Indonesië hoorden, of voor het behouden van de Indonesische federaties, terwijl sommigen zelfs binnen de federatie een onafhankelijke staat wilden opteren. Deze opties konden zowel met als zonder steun van Nederland. Volgens Steijlen was het grootste deel van de Molukkers voor een federatie inclusief een relatie met Nederland verwezenlijkt worden, mede omdat zij represailles van de Indonesiërs vreesden na jaren te hebben samengewerkt met de Nederlanders. De verschillende

⁶⁹ De Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden*, 314, 474.

⁷⁰ Fridus Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996), 33-35.

opvattingen zorgden voor conflicten tussen Indonesische en Molukse nationalistische groeperingen, waarbij burgers die niet bij deze groeperingen hoorden ook regelmatig slachtoffer werden.⁷¹

Volgens Ben van Kaam wordt vaak vergeten dat veel Molukkers het eens waren met de Indonesische revolutie. Het grootste ideologische verschil lag tussen de Molukse hoogopgeleiden die in Jakarta gestudeerd hadden en de Ambonese KNIL-soldaten. De Indonesische regering zou dit ook door hebben gehad en mede hierom de verovering van de Molukken hebben doorgezet. Het allergrootste deel van Ambon moest eigenlijk niets hebben van de Molukse onafhankelijkheid, zo beweert Van Kaam.⁷²

Bij Chauvel klinkt een ander geluid. Volgens hem waren veel Ambonezen onzeker over de eenwording. Een grotere groep Ambonezen zou een status zoals Suriname en Curaçao prefereren, terwijl de reden om bij Indonesië te horen vooral van economische aard zou zijn. Vooral Molukkers van de lagere klassen zouden blij zijn om het Nederlands bestuur terug te krijgen, en bang zijn voor discriminatie van Javaanse kant in een verenigd Indonesië. Bij een publieke bijeenkomst in 1946 zou het meest populaire idee zijn om een compleet autonoom gebied te worden binnen de federatie Indonesië, met de mogelijkheid om deze federatie per direct te verlaten wanneer de inwoners dit zouden willen.⁷³

Op 27 december 1949 droeg Nederland de soevereiniteit over aan de regering van de Republiek Indonesia Serikat. Op 10 januari 1950 oordeelde de Nederlandse hoge commissaris in Indonesië dat inmenging met Indonesische zaken illegaal was en dat Nederland hier niets meer mee van doen had. Geen van de deelnemers van de Ronde Tafel Conferentie had verwacht dat de indeling van Indonesië in deelstaten permanent zou blijven. Toch werd op Nederlands aandringen een artikel aan de overdracht toegevoegd, waardoor zelfstandige gebieden zich onder bepaalde voorwaarden over hun eigen staatkundige status mochten uitspreken. De regering van de Republiek Indonesië had hier echter kritiek op en beweerde dat gebieden dan verzoeken tot onderhandelingen met de Republiek konden negeren wanneer er juist snel ingrijpen nodig zou zijn om de rust te handhaven. Op 4 april 1950 waren er nog maar vier staatkundige eenheden in de archipel: de Republiek Indonesia, Oost-Indonesië, Oost-Sumatra en West-Borneo. Tegen deze verdeling bestond in de deelstaten zowel steun als oppositie.⁷⁴

Ambon was over het algemeen apolitek van aard en de soevereiniteitsoverdracht werd rustig ontvangen door het grootste deel van de bevolking. Maar op april 1950

⁷¹ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 33-48.

⁷² Ben van Kaam, *Ambon door de Eeuwen* (Baarn 1977), 63, 113.

⁷³ Chauvel, *Nationalists, soldiers and separatists*, 211-220.

⁷⁴ E.I. van der Meulen, *Dossier Ambon 1950. De Houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS* (Den Haag 1981), 7-16.

kwamen ongeveer 2000 KNIL militairen terug op Ambon. Ze moesten niets hebben van de Republiek Indonesië of van de haat jegens Nederland. De KNIL-soldaten hadden zeker een hand gehad in de ondertekening van de onafhankelijkheidsverklaring door middel van dreigementen.⁷⁵

De soevereiniteitsoverdracht, waarbij de Molukken als deel van de federatie Oost-Indonesië zouden worden ingelijfd bij Indonesië, bracht bij veel Molukkers grote onzekerheid. Christelijke Ambonezen vreesden onderdrukking. Na de soevereiniteitsoverdracht begonnen Molukse KNIL-soldaten dagelijks te trainen. Deze agressieve soldaten oefenden vaak geweld uit op burgers, vielen huizen binnen en vernielden winkels. Hierop vluchtten veel Ambonezen uit de steden waar de militairen zich bevonden. De Ambonese soldaten waren gefrustreerd; Ambon lag nog steeds in puin, het KNIL had niets te doen maar werd ook niet ontbonden, en de soldaten waren hierdoor al jaren niet thuis geweest. Op 18 april 1950 kwamen zo'n 9000 mensen bijeen op de Esplanade in Ambon waar een discussie gehouden zou worden over recentelijk nieuws betreffende Soekarno. Manusama wilde een geweldloze weg volgen, maar het publiek was het hier grotendeels mee oneens. Onder druk door het volk en de KNIL-soldaten riep Manuhutu op 25 april een onafhankelijke staat uit. Later verklaarde Manuhutu dat als hij dit niet gedaan zou hebben, hij zijn leven niet meer zeker zou zijn op de Molukken. Het publiek reageerde uitzinnig en er was grote vreugde. Binnen korte tijd hadden Ambonese soldaten 175 nationalistes opgepakt, ze vermoordden er negen. Moslims werden gezien als verdacht, omdat hun religie zou betekenen dat zij voor Indonesië waren.⁷⁶ Dit is zeer ironisch omdat ditzelfde tijdens de Japanse bezetting was gebeurd, maar dan door de Japanners die dachten dat iedere Molukker bij Nederland hoorde.

Hoewel de Republiek Indonesië probeerde te onderhandelen met de Molukken werd dit meerdere malen afgeschoten. Diplomatieke onderhandelingen met Indonesië wilden de Molukkers niet, zij wilden liever internationale erkenning. Tot dit doel schreven de Molukkers aan meerdere landen dat ze vreesden dat Indonesië het communisme zou willen invoeren in de hoop op deze manier steun te werven.⁷⁷

Volgens Ernst Utrecht deed de regering van de Republiek Indonesië na de verovering van Ambon zoveel mogelijk om alles weer op gang te krijgen, waarbij Ambonezen zonder wantrouwen als arbeidskrachten werden ingezet. Alleen zeer fanatieke RMS'ers mochten niet op de Molukken werken. Ondanks dat Soekarno de Molukken succesvol had veroverd liet hij Molukkers de machtsposities behouden, zelfs als deze een RMS-verleden hadden. Soekarno had als doel om Ambon snel weer op te bouwen. In 1951 legde hij de eerste ceremoniële steen aan de protestantse kerk. Utrecht is echter van mening dat RMS niets meer dan een

⁷⁵ Van der Meulen, *Dossier Ambon 1950*, 27-32, 45-46.

⁷⁶ T. Lingsma, *Het verdriet van Ambon* (2008 Amsterdam), 183-189.

⁷⁷ Lingsma, *Het verdriet van Ambon*, 189-197.

voortzetting was van het Nederlandse kolonialisme. Zijn werk is zeer gekleurd door deze gedachte.⁷⁸

Hoewel de Nederlandse regering had gehoopt dat de RMS-beweging vanzelf zou doodbloeden, bleek dit geenszins het geval. Toen op 26 juli 1950 het KNIL officieel werd opgeheven wist de Indonesische regering niet goed wat ze met de soldaten moest. Ze konden niet terug naar de Molukken want daar zouden ze alleen maar onrust stoken met hun RMS-idealën. Nederland concentreerde de soldaten daarom grotendeels op Java, waar ze in een soort kampen verbleven totdat een oplossing werd gevonden. De militairen weigerden gedemobiliseerd te worden in de Republiek Indonesië, waardoor ze technisch gezien Nederlandse soldaten bleven. Hun verblijf in Indonesië zou dus in strijd zijn met de voorwaarden van de soevereiniteitsoverdracht. Als noodoplossing besloot de Nederlandse regering om de soldaten de mogelijkheid te geven tijdelijk naar Nederland te gaan. Op 20 februari vertrok het eerste schip met Molukse ex-KNIL militairen, genaamd de Kota Inten. Op 24 maart 1951 kwamen de eerste Ambonezen aan in Nederland.⁷⁹

De Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen

Een interessante primaire bron die aansluit op de vorige paragraaf is de Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen, een bronnenpublicatie opgesteld door Drooglever en Schouten die in hun eigen woorden een keuze bevat van documenten uit de archieven van Nederlandse en Nederlands-Indische overheidsinstellingen, aangevuld met particuliere correspondenties van betrokken functionarissen. Door deze bron te raadplegen kon ik achterhalen hoe de Nederlanders de situatie op Ambon beschouwden na de Japanse bezetting. Deze gepubliceerde bronnen worden hier chronologisch besproken.⁸⁰

Hoewel er naar Ambon en de Molukken eerder al kort wordt gerefereerd, is dit vaak maar kort. Het voedseltekort krijgt aandacht. Hoewel het beter gaat, gaat het nog lang niet goed genoeg en minder goed dan op andere eilanden. Dit is voornamelijk door een gebrek aan schepen; de Japanners hadden deze vernield. Ook gezinshereniging gaat langzaam, en er bestaat daarom teleurstelling onder het Ambonese volk. Er zijn “onlusten” tussen Javaanse en Ambonese soldaten, Javanen zouden worden gewantrouwd en gehaat. Ook wordt de opkomst van een onafhankelijkheidsbeweging uitvoerig besproken. Zij zouden de leus “Ambon voor de Amboneezen en Orange voor allen” gebruiken, wat inhield dat een groot deel van de Zuid-Molukkers zich nog wel verbonden voelden met het koningshuis. Er zijn

⁷⁸ Utrecht, *Kolonisatie, dekolonisatie en neo-kolonisatie*, 22-44.

⁷⁹ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 42-53.

⁸⁰ P.J. Drooglever en M.J.B. Schouten, *De Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen* (Den Haag 1973). <<http://resources.huygens.knaw.nl/indonesischebetrakkingen1945-1969>> (25-07-2015)

meerdere vergaderingen geweest over de toekomst van Ambon. Deze kwestie had aanhang in alle lagen van de bevolking.⁸¹

Later in 1946 wordt opnieuw gesproken over het gebrek aan schepen en voedsel, mede omdat de Japanners de sagobomen hebben vernield. Gezinshereniging is moeilijk en er zijn weinig leraren. Hierdoor lopen veel jongeren vrij rond, die gemakkelijk door propaganda te beïnvloeden zijn. Ambon voelt zich teleurgesteld omdat het dacht dat het volk beter gewaardeerd zou worden. De reputatie van de Zuid-Molukken zou in Oost-Indonesië erg achteruitgegaan zijn, en de Noord-Molukken zouden onder geen enkele voorwaarden samengevoegd willen worden met het zuiden. Deze gevoelens worden ook door andere gebieden gedeeld, wat vorming tot een federatie moeilijk maakt. Ambon staat het verste af van de rest van Indonesië, en het recente optreden van de Ambonezen optreden hebben die kloof verwijd, aldus de bron.⁸²

Begin 1947 wordt beweerd dat het op Ambon over het algemeen rustig is “met uitzondering van moeilijkheden, welke in verband met separatistische bewegingen op Ambon worden ondervonden”. Onder een deel van de bevolking zou een separatistische neiging bestaan, óf om geheel onafhankelijk te worden óf om een binding te behouden met Nederland. Een groot deel van de bevolking stond echter ook aan de kant van de Indonesische republiek, aldus de bron.⁸³

In de maanden en jaren hierna worden Ambon en de Molukken steeds minder vaak vernoemd. Er wordt alleen gemeld dat het rustig is en dat er weinig of geen problemen worden ondervonden.⁸⁴ Aan het einde van 1949 wordt zelfs beweerd dat de politieke situatie op Ambon rustig was, wat nogal curieus is aangezien een paar maanden later de RMS zou worden opgericht onder druk van ex-KNIL militairen.⁸⁵

Deze bronnen geven over het algemeen hetzelfde beeld weer als de secundaire literatuur wat op zich niet verrassend is. Een belangrijk verschil is echter de mate van conflict. Waar uit de literatuur veel conflicten en politieke acties naar voren komen, spreken de bronnen eerder van politieke rust. Het is denkbaar dat de auteurs van deze bronnen niet door hadden wat er zich allemaal op Ambon afspeelde; vanwege het vergaderverbod moest veel discussie over de toekomst van Ambon in het geheim. De bronnen lijken redelijk objectief te zijn. Ze laten zich nooit uit over hun geprefereerde staatsvorm voor de Molukken, terwijl uit de secundaire literatuur duidelijk blijkt dat de Nederlandse regering een voorkeur had voor de Indonesische federaties.

⁸¹ Drooglever en Schouten, *Betrekkingen*, Deel 3, 1 januari - 30 maart 1946, KS 38 p. 105, 183, 611, 646.

⁸² Drooglever en Schouten, *Betrekkingen*, Deel 4, 31 maart - 16 juli 1946, KS 39 p. 83, 655.

⁸³ Drooglever en Schouten, *Betrekkingen*, Deel 7, 6 januari - 20 maart 1947, KS 45 p. 174.

⁸⁴ Drooglever en Schouten, *Betrekkingen*, Deel 12, 26 november 1947 - 19 februari 1948, KS 58 p. 776.

⁸⁵ Drooglever en Schouten, *Betrekkingen*, Deel 20, 16 september - 31 december 1949, KS 80 p. 703.

Door de Eeuwen Trouw

Het belangrijkste deel van de Nederlandse morele en financiële steun voor de Molukkers en de RMS kwam vanuit de stichting Door de Eeuwen Trouw, waar gedurende vele jaren de meeste Ambon-acties mede werden door georganiseerd. In deze stichting bevonden zich velen zogenaamde “vrienden van Ambon”, die van mening waren dat de Nederlandse regering niet genoeg deed om de eeuwenlange trouwe kameraden op de Zuid-Molukken te steunen in hun strijd voor een onafhankelijke staat. De stichting Door de Eeuwen Trouw werd op 29 april 1950 opgericht in Eindhoven. Bij toeval viel de oprichting van de stichting in hetzelfde jaar als de oprichting van de RMS in de Zuid-Molukken. Hierdoor werd de agenda van de stichting vrijwel gelijk ingevuld met twee belangrijke taken: het steunen van de vrijheidsstrijd van de RMS in de Zuid-Molukken, en kort na de oprichting het helpen van de Molukse soldaten die naar Nederland gekomen waren.⁸⁶

Toch valt er kritiek te leveren op de stichting Door de Eeuwen Trouw. In de acties van de stichting zit vaak, opzettelijk of niet, een koloniaal thema. Nadat op Ambon het monument “Door de eeuwen trouw” werd vernietigd na de Tweede Wereldoorlog schreven twee van de oprichters van de stichting, Herman Coenradi en August van Rossum, dat er in Nederland een nieuw monument zou komen te staan. De term “door de eeuwen trouw” heeft een sterk koloniale aard; terwijl de rest van Indonesië zich tegen Nederland keerde in de strijd voor de onafhankelijkheid, stond het Ambonese leger juist aan Nederlandse zijde. In de stichting zouden volgens Bosscher en Waaldijk dan ook een redelijk aantal leden zitten die moeite hadden om zich neer te leggen bij de Indonesische onafhankelijkheid. Deze personen zouden de Molukkers graag willen helpen vanuit een Nederlands perspectief. Belangrijker dan de Molukkers was voor hen het feit dat Nederland zich aan zijn woord moest houden en moest bewijzen dat Nederland, ondanks het verlies van Nederlands-Indië, nog steeds een belangrijke, invloedrijke rol op internationaal gebied kon hebben. Dat Indonesië zich afzette tegen het Nederlandse bestuur direct na de Japanse bezetting kwam voor deze Nederlanders als een schok. De Zuid-Molukkers die zich tegen de Japanse onafhankelijkheidsstrijd keerden werden gezien als een rechtvaardiging voor de haat die deze Nederlanders toch al tegen de Japanse nationalistena hadden. Terwijl grote delen van Indonesië niets meer met Nederlanders te maken wilden hebben, probeerden de Ambonezen juist actief Nederlandse steun te werven. De haat jegens Indonesië was nu niet meer irrationeel, maar een onderdeel geworden van de steun aan de Molukse vrijheidsstrijd.⁸⁷

Charlotte Laarman is het impliciet eens met deze stelling. Volgens haar waren de confessionele partijen in Nederland geen voorstander van de Indonesische onafhankelijkheid, en richtten ze zich daarom op het verlenen van steun aan

⁸⁶ Doeko Bosscher en Berteke Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld. Politiek en Pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Antwerpen 1985), 107- 119.

⁸⁷ Bosscher en Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld*, 107-110.

Nederlandsgezinde partijen. Dat Nederland had ingestemd met de Indonesische onafhankelijkheid werd volgens deze partijen gezien als verraad ten opzichte van de “Molukse vrienden.” Onder andere kamerlid Gerbrandy van de ARP sprak zich hier over uit, hij benadrukte daarbij de zogenaamde eeuwen van trouwheid van de Molukkers.⁸⁸

Dit is echter een nogal cynische visie op de leden van Door de Eeuwen Trouw. Sommige Nederlanders hadden echt wat te danken aan de Molukkers. Tijdens de Indonesische revolutie was het niet overal veilig voor Nederlanders die nog in Indonesië verbleven. Molukkers zouden Nederlanders hebben geholpen het land uit te komen, en Ambonese soldaten beschermden Nederlandse kampen tegen Indonesisch geweld.⁸⁹

De doelstelling van de Stichting Door de Eeuwen Trouw was om “in Nederland en elders belangstelling te wekken voor de belangen van de volken van Ambon, Timor en de Minahassa en van andere volken of bevolkingsgroepen in de voormalige Nederlands Oost-Indische archipel en het bevorderen van de verwezenlijking van het zelfbeschikkingsrecht daarvoor.”⁹⁰

Vanuit de organisatie kwam er ook kritiek op de organisatiestructuur. Zo zouden een beperkt aantal personen te veel macht hebben binnen de organisatie, en irriteerde sommige leden zich er aan dat ze “twee maal per dag naar Eindhoven moesten bellen.” De organisatie had veel lokale divisies, die vaak niet meer waren dan een groep abonnees van de Stem van Ambon die zich graag inzette voor de Molukkers. Toch heeft dit beleid ervoor gezorgd dat de organisatie voort bleef bestaan als één geheel, en niet uit één spatte in meerdere kleine organisaties met verschillende ideologieën.⁹¹

De Stem van Ambon

Om te zien hoe de Molukse gemeenschap reageerde op de emigratie naar Nederland zonder gebruik te maken van persoonlijke herinneringen zijn kranten en tijdschriften de best beschikbare bronnen. Jammer genoeg heeft het Moluks Museum in zijn collecties Molukse kranten en tijdschriften maar één voornamelijk Nederlandstalig Moluks tijdschrift uit deze periode: de Stem van Ambon. Dit tijdschrift behoorde tot de stichting Door de eeuwen trouw in Eindhoven. Het doel van dit blad is in zijn eigen woorden:

⁸⁸ Charlotte Laarman, *Oude onbekenden. Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten in Nederland, 1945-2005* (Dissertatie Leiden 2013), 106-108.

⁸⁹ Bosscher en Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld*, 119-126.

⁹⁰ Bosscher en Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld*, 119-126.

⁹¹ Bosscher en Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld*, 119-126.

*“[Het] in Nederland en elders belangstelling te wekken voor de belangen van de volken van Ambon, Timor en de Minahassa en van andere volken of bevolkingsgroepen in de voormalige Nederlands Oost-Indische Archipel en het bevorderen van de verwerkelijking van het zelfbeschikkingsrecht daarvoor.”*⁹²

In theorie zou het blad dus opkomen voor alle volkeren uit het voormalig Nederlands-Indië die onafhankelijke staten wilden zijn, in plaats van bij Indonesië te horen. In de praktijk richt dit blad zich echter, zoals zijn naam al doet vermoeden, zich voornamelijk op de Zuid-Molukken en Ambon. Bewijs dat de stichting Door de eeuwen Trouw zich vooral op Ambon richtte kwam uit 1976, toen de revolutionaire regering van West-Papua Nieuw-Guinea haar banden met de stichting verbrak omdat een gehanteerde verdeel-en-heers tactiek ter bevoordeling van de Molukken te veel nadelige gevolgen zou hebben gehad voor de vrijheidsstrijd van West-Papua Nieuw Guinea. Ook zou de stichting die twee zaken aan elkaar koppelen zonder dit eerst te bespreken met de revolutionaire regeringen.⁹³

Bij de analyse van deze tijdschriften kijk ik naar twee elementen: hoe er direct gereageerd wordt op nieuws omtrent de emigratie van de Molukkers naar Nederland en naar de algehele “sfeer” van het blad. Bijvoorbeeld hoe er gekeken wordt tegenover Nederland in het algemeen, of het blad hoopvol klinkt tegenover de RMS of juist hopeloos. Op deze manier kan er na verloop van tijd een beeld van de cultuur binnen de Molukse gemeenschap verkregen worden. Dit deel van het onderzoek zal worden voortgezet in het derde hoofdstuk, waar meer dan één tijdschrift op deze manier geanalyseerd zal worden.

Volgens Bosscher en Waaldijk moest de Stem van Ambon een propaganda orgaan zijn om sympathie en steun op te wekken voor Ambon. Hiervoor werd geschreven in een in een emotioneel wervende stijl, met retoriek en dramatische vergelijkingen, en zou het blad vol clichés zitten.⁹⁴

Ambonees patriotisme en Indonesische afgunst

Zoals te verwachten valt, zijn de schrijvers van de Stem van Ambon geen grote voorstanders van Indonesië. Afwijzing van Indonesië gaat vaak gepaard met het onderstrepen van de onafhankelijkheid en het unieke karakter van Ambon. Sterker nog, deze twee elementen zijn in de Stem van Ambon bijna niet los van elkaar te krijgen. Zuid-Moluks patriotisme en haat jegens Indonesië lijken in de Stem van Ambon identiek.

⁹² *De Stem van Ambon*, #4 1950.

⁹³ <<http://www.digibron.nl/search/detail/012ea3ec4b121cfb1fdb83eb/door-de-eeuwen-trouw-de-laan-uitgestuurd>> (07-07-2015)

⁹⁴ Bosscher en Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld*, 127-133.

Helaas bezit het Moluks Museum de oudste oplagen van de Stem van Ambon niet. Volgens het blad zelf waren de 40.000 oplagen die de eerste nummers hadden niet genoeg, waarna het besloot om de oplage te verhogen tot 100.000. Het oudste nummer dat het Moluks Museum in bezit heeft, is nummer 4. Dit nummer begint gelijk met het aanhalen van een uitspraak van Franklin Roosevelt die veel weg heeft van de VN-verklaring voor Rechten voor Inheemse Volken maar dan anders vertaald. Hij zou gezegd hebben het recht van alle volken om zelf een regeringsvorm te kiezen te respecteren. Het artikel gaat verder met het aanhalen van de Amerikaanse en Nederlandse onafhankelijkheid van respectievelijk Engeland en Spanje. Als derde voorbeeld wordt hier de Zuid-Molukse onafhankelijkheid van Indonesië genoemd. Na “de misdaad van het Djocse imperialisme” riepen de Zuid-Molukken hun eigen staat uit om haar inwoners te beschermen, net zoals Amerika dat destijds gedaan had.⁹⁵

De Indonesische regering is volgens de Stem van Ambon onwettig en “tracht onrechtmatig haar gezag uit te oefenen over de Zuid-Molukken en andere gebieden van de andere gebieden in de Indonesische archipel die door het internationaal gerechtshof hun onafhankelijkheid gegund zouden zijn”. Het volk van de Zuid-Molukken zou dus niet in opstand tegen een wettige regering zijn, maar in een rechtmatig verzet tegen de onwettige acties van de Indonesische regering, die verdragsschennis pleegt ten opzichte van de soevereiniteitsoverdracht.⁹⁶ Compromissen maken met de Republiek Indonesië is onmogelijk, de geschiedenis zou hebben bewezen dat dit zinloos is.⁹⁷

Het blad spreekt zich vaak uit tegen wat het beschrijft als “de fictie van het Indonesische volk.”⁹⁸ Er zijn meer dan 70 volkeren in de archipel aldus het blad, en iedere Nederlander zou moeten weten dat er tussen een Javaan en een Ambonees grotere verschillen zitten dan tussen een Italiaan en een Noor. Personen die dit niet zouden zien zouden of ondeskundig, of leugenaars zijn.⁹⁹ Maar niet alleen cultureel zijn de Zuid-Molukken uniek, ook geografisch. Tussen Indonesië en Oceanië liggend, zou het karakteristieke verschillen vertonen. Het landschap wordt beschreven als “door de natuur rijk gezegend.” Dit is vooral interessant wanneer vergeleken met de memories uit het vorige hoofdstuk. De memories zijn het eens met het feit dat Ambon uniek is met een unieke geologische locatie en landschap, maar zijn het oneens met de bewering dat Ambon rijk gezegend zou zijn. In de memories werden de Zuid-Molukken juist beschreven als slecht geschikt voor landbouw, en als eilanden die uit niets anders dan rots bestonden.

Dit is niet de enige manier waarop het blad zich uitspreekt tegen het Indonesische volk. Er wordt zeer negatief gesproken over met name Javanen. Volgens één

⁹⁵ ‘Het zelfbeschikkingsrecht’, *De Stem van Ambon*, #4 1950.

⁹⁶ ‘De verdragsschennis door de onwettige Djakarta-regering’, *De Stem van Ambon*, #5 1950.

⁹⁷ ‘Eindelijk! Daadwerkelijke hulp voor Ambon!’, *De Stem van Ambon*, #6 1950.

⁹⁸ ‘De fictie van “het Indonesische volk”’, *De Stem van Ambon*, #4 1950.

⁹⁹ ‘Wie zijn de Indonesiërs?’, *De Stem van Ambon*, #5 1950.

nummer is een algemeen bekende Ambonese uitspraak “je speelt zo vals als een Javaan”¹⁰⁰, als respons op Indonesië die zich niet aan afgesproken regels houdt. In een ander nummer wordt beweerd dat als de huidige politieke situatie aanhoudt binnen de kortste keren Javanen heel Zuid-Oost Azië zullen hebben overgenomen, en dat Djokja zich in chaos bevindt.¹⁰¹

Nederland: vriend of vijand?

De relatie die de Stem van Ambon heeft met Nederland is ambivalent. Aan de ene kant zijn het de Nederlandse regering en de Nederlanders die op zouden moeten komen voor Ambon, daarom zijn ze een trouwe bondgenoot, maar aan de andere kant doen ze dit niet en zijn ze daarom een vijand van Ambon.

In het eerste beschikbare nummer van de Stem van Ambon wordt beweerd dat de erkenning door enkele staten van de onafhankelijkheid van Ambon spoedig verwacht kan worden. Andere staten zouden graag nog even wachten, maar waren de Zuid-Molukken welgezind. De Nederlandse regering blijft echter “doof voor de noodkreet van het volk van Ambon”, en er wordt niet verwacht dat hier verandering in zal komen. Wanneer kamerlid Romme humanitaire steun belooft aan Ambon wordt deze belofte met veel cynisme bejegend met de implicatie dat katholieken (zoals Romme) niet betrouwbaar zijn.¹⁰² De kwestie rond Ambon speelt wel in de Tweede Kamer, maar niet in de mate waarop de stichting Door de Eeuwen Trouw gehoopt had. De auteur van dit artikel spreekt van geluk dat een groot deel (“het beste deel”) van de Nederlandse bevolking dankzij hulp van de stichting nu aan de zijde van de Molukken staat, en dat dit deel met de dag groter wordt. Toch eindigt de auteur op een negatieve noot: de stichting kan praten wat ze willen, maar het overgrote deel van de bevolking weigert te luisteren. Nederland heeft niets met Ambon, Nederlanders voelen zich alleen gebonden aan Nederland. En hoe kan je verwachten dat een volk dat trouw is aan het rood-wit-blauw zich zal keren tegen het rood-wit, zo stelt de auteur.¹⁰³

In slechts een paar maanden tijd is het beeld van Nederland in de Stem van Ambon veranderd van “vriend-die-beter-kan” naar vijand. Het Nederlandse volk zou zich moeten schamen, zo beweert het blad:

“Wij zijn niet bitter, enkel bedroefd. Wij immers hebben U niet in de steek gelaten toen Indië door de Japanners veroverd werd. Wij hebben ons laten martelen, om mèt U de vrijheid te verdedigen, het recht, de eerlijkheid, de vriendschap, de menselijkheid.”¹⁰⁴

¹⁰⁰ ‘De Geschiedenis van een vodje papier, *De Stem van Ambon*, #4 1950.

¹⁰¹ ‘Wat zal over ons komen’, *De Stem van Ambon*, #5 1950.

¹⁰² ‘De verantwoording van de heer Romme’, *De Stem van Ambon*, #4 1950.

¹⁰³ ‘Herinneringen aan Ambon’, *De Stem van Ambon*, #5 1950.

¹⁰⁴ ‘Om het recht’, *De Stem van Ambon*, #6 1950.

Nadat Ambon werd veroverd door het Indonesische leger beweert de Stem van Ambon dat Ambon zal herrijzen, “ondanks het verraad door de Nederlandse regering; de verloochening door onze trouwste vrienden.”¹⁰⁵

Nog een nummer later lijkt de transformatie van vriend naar vijand voltooid. Er wordt beweerd dat “de ergste vijanden van Ambon niet in Djocja zitten, maar in ons midden zijn. Zij noemen zich de Staat der Nederlanden.” Zonder Nederland had de Indonesische identiteit nooit bestaan, en zonder Indonesische identiteit geen Indonesië die Ambon probeert te annexeren, zo stelt het blad. Het artikel eindigt met de vraag aan de lezer aan welke kant zij staat: die van de passieve Nederlandse regering, of aan de kant van de Zuid-Molukken?¹⁰⁶

Blanke Ambonezen?

Een interessant element dat meerdere malen terug te zien valt in De Stem van Ambon is dat er vaak wordt verwezen naar “wij blanke Ambonezen”.¹⁰⁷ In een artikel wordt er gesproken over “blanke en bruine Ambonezen,” en wordt er beweerd dat Ambonees zijn meer behelst dan alleen de huidskleur.¹⁰⁸ Dit roept bij mij een aantal vraagtekens op. Ten eerste is het onduidelijk wie er met “wij” bedoeld wordt. Het zou kunnen dat er gerefereerd wordt aan een groep blanke personen die daadwerkelijk op Ambon geleefd hebben en er wellicht geboren en getogen zijn, die zich dus in alle opzichten Ambonees voelen. Dit soort personen bestonden er ten slotte ook op andere eilanden van de Indonesische archipel. Het zou echter ook kunnen dat er gerefereerd wordt naar de stichting Door de Eeuwen Trouw en haar leden als geheel, en dat iedereen die Ambon en de RMS steunt in de geest Ambonees zou zijn. Een van de oprichters van de stichting, August van Rossum, was wel gestationeerd in Nederlands-Indië, maar voor andere leden valt niet te achterhalen of deze op Ambon gewoond hebben.¹⁰⁹ De artikelen waarin de term blanke Ambonees lijken ook de lezer aan te sporen, welke voor het grootste deel gewoon geboren en getogen in Nederland waren. Hoewel we niet weten hoe de Molukse gemeenschap op dit gebruik reageerde zou een dergelijke uitspraak vandaag de dag niet op prijs gesteld worden. Beweren dat je onderdeel van een etnische of sociologische minderheid zou zijn zonder dat je dit daadwerkelijk bent wordt niet op prijs gesteld. Dit laat een soort egocentrisme bij de stichting zien, waarin deze mee wil doen en de rol van slachtoffer speelt zonder daadwerkelijk de consequenties van het behoren tot een onderdrukte minderheid te ervaren.

¹⁰⁵ ‘Onze Plicht’, *De Stem van Ambon*, #7 1951.

¹⁰⁶ ‘Ambonezen: Liever dood dan in slavernij’, *De Stem van Ambon*, #8 1951.

¹⁰⁷ *De Stem van Ambon*, #9 januari 1951.

¹⁰⁸ ‘Wij, blanke Ambonezen’ en ‘Een feestavond op Ambon onder bruine Ambonezen’, *De Stem van Ambon*, #5 1950.

¹⁰⁹ <<http://en.ww2awards.com/person/34319>> (15-07-2015).

Vergelijkingen met Hitler

Hoewel de Stem van Ambon een talent heeft voor dramatische retoriek en kleurrijk beeldspraak is er een vergelijking welke wellicht de favoriet van de auteurs van dit tijdschrift was: de vergelijking van zowel Indonesië als Nederland met nazi's.

In het eerste beschikbare nummer is het Nederland die met nazi-Duitsland vergeleken wordt vanwege het niet nakomen van de afspraak dat de Zuid-Molukken een onafhankelijk land mochten worden. Dit zou parallel lopen aan Duitsland tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlogen dat in beide beloofd had België niet aan te vallen, maar deze belofte beide keren verbrak. De belofte van het Molukse zelfbeschikkingsrecht is volgens de Stem van Ambon hetzelfde als de loze beloftes van (nazi-)Duitsland, en de soevereiniteitsoverdracht is een waardeloos vod papier. Ook wordt er benadrukt dat Duitsland beide oorlogen verloren had, implicerend dat Nederland en Indonesië deze kwestie zullen verliezen. Maar ook Indonesië wordt vergeleken met Hitler in hetzelfde nummer: wanneer een kamerlid beweert dat de Molukken onderdeel van Indonesië zijn kan hij net zo goed beweren dat Nederland onderdeel van het Germaanse rijk is met Hitler als wettige heerser, aldus de Stem van Ambon.¹¹⁰

Nadat het Indonesische leger in de laatste maanden van 1950 Ambon veroverde en verwoestte, aldus de Stem van Ambon, wordt er hoopvol beweerd dat Ambon het niet moest opgeven. Net zoals Abessinië (Ethiopië) niet verloren was nadat Mussolini het in de Tweede Wereldoorlog bombardeerde met brand- en chloorbommen, en net zoals West-Europa niet verloren was nadat het door Hitler "geschonden was", zo was ook Ambon niet verloren.¹¹¹ Twee nummers later wordt de situatie op Ambon nog eens vergeleken met de situatie in Europa in de Tweede Wereldoorlog. Ambonezen zouden zich in Indonesië bevinden in dezelfde situatie waarin de Joden zich hadden bevonden, met Ambonese eigendommen vernield en Ambonezen als "paria's" in de samenleving.¹¹² Net zo min als dat Nederlanders instemden met het vervolgen van Joden tijdens de oorlog, zo moet er nu niet ingestemd worden met de vervolging van Ambonezen.¹¹³

De Wet van Godwin houdt in dat hoe langer een discussie online voortduurt, des te groter de kans dat één van de partijen een vergelijking zal trekken met Hitler of nazi's. Met deze wetmatigheid in het achterhoofd zien de vergelijkingen met nazi's er vandaag de dag uit als over de top dramatisch of kinderachtig. Ik vraag mij af of in 1950, vijf jaar na de Tweede Wereldoorlog, vergelijkingen met nazi's dezelfde

¹¹⁰ 'Nederland kan zijn verleden en de oorsprong van zijn staat niet verloochenen', *De Stem van Ambon*, #4 1950.

¹¹¹ 'Onze Plicht', *De Stem van Ambon*, #7 1951.

¹¹² 'Schulddeging tegenover Ambon', *De Stem van Ambon*, #9 1951.

¹¹³ 'Ambonezen: Liever dood dan in slavernij', *De Stem van Ambon*, #8 1951.

connotaties hadden als nu. Mogelijk werden ze kort na de Tweede Wereldoorlog werden juist gezien als serieuze en grove beschuldigingen.

De Molukkers naar Nederland

“Ambonezen naar Nederland. De slechtst denkbare oplossing” zo schrijft de Stem van Ambon in februari 1951. Na de verovering van Ambon door het Indonesische leger werd er door de Nederlandse regering besloten om als tijdelijke oplossing de KNIL-soldaten over te brengen naar Nederland. Ze waren ten slotte hun leven op de Molukken niet meer zeker. Dit vormt de basis van het eerste kritiekpunt van de Stem van Ambon op de oplossing. Hoewel de Nederlandse regering beweerde dat de emigratie optioneel was, vindt de het blad dat een keuze tussen of naar Nederland overkomen of uitgeleverd worden aan de Republiek Indonesië weinig keus is. In combinatie hiermee vindt de auteur dat het slecht is dat de Nederlandse regering het plan heeft om de soldaten na verloop van tijd weer terug te sturen, vermoedelijk om dezelfde reden. Er wordt ook gevreesd dat de ontvangst van de Molukkers kil zal zijn, en dat Nederland eerloos de Molukkers alleen maar zal laten komen met als doel conflict te vermijden in plaats van de Molukkers te willen helpen. Er zou in de media veel geklaagd zijn dat de kosten en bureaucratie van deze emigratie zeer hoog zijn, wat dit blad onprettig vindt. Op deze manier zullen de Molukkers zich voelen als een soort paria's, net als de Joden in de jaren dertig. Trouwe bondgenoten zoals de Ambonezen verdienen dit niet aldus de Stem van Ambon.¹¹⁴

Een maand later is het zo ver. Op 21 Maart begint het blad met de volgende aankondiging:

*Bij het betreden van de Nederlandse bodem roept de Stichting “DOOR DE EEUWEN TROUW” U een hartelijk welkom toe. Met haar begroet een groot deel van het Nederlandse volk de wapenbroeders, die gedurende ruim drie eeuwen zij aan zij met zijn eigen zonen' hebben gestreden. Mét warme sympathie en' grote belangstelling hebben wij met U meegeleefd in, de zorgvolle maanden welke U hebt doorgemaakt.*¹¹⁵

De aankondiging gaat verder met vertellen hoe Door de Eeuwen Trouw vanaf haar oprichting heeft gestreefd voor het Molukse zelfbeschikkingsrecht, en hoe het dit zal blijven doen tot de dag dat de onafhankelijkheid van de RMS gerealiseerd is.

De schepen werden bij aankomst in Nederland opgewacht door de stichting Door de Eeuwen Trouw, maar dit evenement was volgens de auteur maar “een trieste boel”. Het was koud, een stuk kouder dan de Ambonezen gewend waren, en er was geen groot publiek of feestelijk onthaal. Van de eerste duizend mensen die aankwamen

¹¹⁴ ‘Ambonezen naar Nederland. De slechtst denkbare oplossing’, *De Stem van Ambon*, #10 1951.

¹¹⁵ *De Stem van Ambon*, #11, 21 maart 1951.

was het grootste deel gezinnen, slechts 60 vrijgezellen kwamen op de eerste tocht mee. De emigratie naar Nederland wordt nu niet meer beschreven als de slechtst mogelijke oplossing, waarschijnlijk omdat dit kon impliceren dat de Molukkers inderdaad ongewenst waren. Toch is dit volgens de auteur ook niet de juiste oplossing. Men kan het de Molukkers niet kwalijk nemen als zij, als trouwe Nederlandse bondgenoot, zich als minderheid niet meer thuis voelen in Indonesië. En hoewel het in Nederland niet gemakkelijk zal zijn, is deze optie nog altijd beter dan uitgeleverd worden aan de Republiek Indonesië, zo luidt de algemene gedachte.¹¹⁶ Als zij eenmaal Nederland hebben gekozen dan moeten zij zich hier thuis kunnen voelen.¹¹⁷

Hoewel de RMS zichzelf had uitgeroepen in april 1950 en een jaar later alweer was opgedoekt, komt deze term in deze periode interessant genoeg nauwelijks voor. Er wordt nooit gesproken van de teloorgang van de onafhankelijke staat of dat ze verslagen zijn. Er wordt wel lang gesproken worden over een offensief, verzet en troepen op de Molukken. In april 1951, precies één jaar na de oprichting van de RMS, wordt de RMS herdacht. Het blad richt zich echter meer op de Molukkers die naar Nederland komen, en de RMS wordt maar kort genoemd. In dit artikel wordt aangespoord om “de grieven en desillusies ten aanzichte van Nederland te vergeten”, waarschijnlijk in de hoop de Ambonezen op deze manier beter te laten integreren in de Nederlandse samenleving.¹¹⁸

Nederlandse kranten

We hebben nu gezien hoe de Stem van Ambon reageerde op het idee dat de Molukkers naar Nederland zouden komen en hun aankomst beschreef als een treurige gebeurtenis. Omdat de Stem van Ambon vaak dramatisch en beeldend probeert te schrijven is het goed om de aankomst van de Molukkers te vergelijken met hoe de berichtgeving hierover was in andere kranten.

Op 9 oktober 1950 rapporteert Het Vrije Volk in een kort bericht dat het grootste deel van Ambon bezet is. Niets wijst erop dat Indonesië gehoor zal geven aan het verzoek van de VN om te strijd te staken.¹¹⁹ In dezelfde maand verschijnt er een artikel getiteld “Regering trachtte geweld tegen Ambon te voorkomen”. Volgens dit artikel zegt minister Van Maarseveen dat de regering niets heeft nagelaten om het geweld te proberen te voorkomen. Hoewel de regering nauwelijks contact had met de Ambonezen zaten er ongeveer 4000 Ambonese soldaten in kampen op Java voor

¹¹⁶ ‘Waardig welkomstwoord’, *De Stem van Ambon*, #11, 21 maart 1951.

¹¹⁷ ‘Averechts’, *De Stem van Ambon*, #13 1951.

¹¹⁸ ‘Mena Moeria!’, *De Stem van Ambon*, #12, 24 april 1951.

¹¹⁹ ‘Groot Deel van Ambon bezet’, *Het Vrije Volk*, 9-10-1950.

hun eigen veiligheid. Hoewel het onbekend is hoe het zal gaan met het zelfbeschikkingsrecht, beweerde de minister optimistisch te blijven.¹²⁰

De oplossing die Nederland bood was deze militairen terug te brengen naar Ambon, waarop de Ambonese militairen de Nederlandse staat dagvaarden. De rechtbank oordeelde dat de Nederlandse staat in het ongelijk was, en dat als de staat Ambonese soldaten of hun families tegen hun wil in zouden vervoeren naar een gebied in de Republiek Indonesië deze een dwangsom van een miljoen gulden moest betalen.¹²¹

Na veel politiek overleg en met dwang van de rechter werd er besloten om de soldaten vanuit de kampen in Java tijdelijk over te brengen naar Nederland, indien deze soldaten dit wilden. Op 24 maart 1951 kwamen de eerste Ambonezen aan in Nederland. Op een donderdag avond om half negen kwam de eerste bus Ambonezen aan in het kamp Vught. De krant brengt de situatie onkarakteristiek kleurrijk: het grauwe water werd opgezwiept door de harde wind, en het was zo koud dat zelfs de Nederlanders diep in hun jassen kropen. Zonder enige emotie kwamen de Ambonezen uit de bus, en schuifelden verkleumd naar het kamp. Hoewel de woon- en slaappleatsen niet ideaal waren bleken de Ambonezen enthousiast, de kampen zouden een stuk beter zijn geweest dan die op Java. Ook werd vrij snel na de aankomst het eerste kind geboren in de kampen.¹²²

Ook de Telegraaf deelt dezelfde sentimenten over de aankomst van de Ambonezen in Nederland. “Een onafgebroken trieste stroom van mannen, vrouwen en kinderen in bonte kledij en [met] schamele bezittingen” zo wordt de groep Ambonezen beschreven. De venijnige wind wordt ook weer genoemd, waardoor de Ambonezen aan het verkleumen waren. Maar ook al zweeg de groep grotendeels, ze glimlachten vol zelfvertrouwen naar de militairen die hen begeleidden. “Dat Nederland deze glimlach nimmer mogen beschaden”, zo eindigt de Telegraaf.¹²³

Dit relateert de berichten uit de Stem van Ambon wel enigszins. De kleurrijke beeldspraak omtrent de aankomst van de Ambonezen lijkt gebaseerd op de werkelijkheid. Alle drie de publicaties hebben een positieve noot, wellicht omdat de Ambonezen er ook zelf positief bij hebben gelopen op de dag van de aankomst. Verwijten die in de Stem van Ambon gemaakt worden dat de regering Ambon niets kan schelen komen ook terug in andere kranten, hoewel er in deze vaak minder een waardeoordeel aan gevestigd wordt. Toch hopen alle drie de kranten dat wanneer de Ambonezen in Nederland aangekomen zijn, het goed met hen zal verlopen.

¹²⁰ ‘Regering trachtte geweld tegen Ambon te voorkomen’, *Het Vrije Volk*, 30-10-1950.

¹²¹ ‘Staat in’t ongelijk gesteld’, *Het Vrije Volk*, 21-12-1950.

¹²² ‘Kleumend schuifelden de Ambonezen het kamp in’, *Het Vrije Volk*, 24-03-1951.

¹²³ ‘Ontheemden van Ambon’, *De Telegraaf*, 23-03-1951.

Een eigen staat?

De jaren 1942 - 1952 vormen een korte maar zeer drukke periode in de Nederlandse, Indonesische en Molukse geschiedenis. De strijd tegen Japan werd in de Indonesische archipel voornamelijk uitgevochten door het KNIL, waar veel Ambonese soldaten in werkzaam waren. De strijd werd echter verloren, met nadelige gevolgen voor de Molukkers. Molukkers, met name christelijke Molukkers, werden door de Japanners gezien als samenzweers met de Nederlanders en met wantrouwen bejegend. Veel Molukkers werden door de Japanners om het leven gebracht, en door de Japanse blokkade van schepen kampten velen met hongersnood.

Nadat Japan gecapituleerd had, begon de Indonesische revolutie, de Republiek Indonesia werd uitgeroepen op Java met als doel heel voormalig Nederlands-Indië in te lijven. Als tijdelijke oplossing, geopperd door Nederland, werd Indonesië opgedeeld in meerdere federaties. De eerste federatie was Oost-Indonesië, waar ook de Molukken onderdeel van waren. In de Zuid-Molukken begon men nu na te denken over de toekomst van de eilanden. Sommigen wilden een onafhankelijke staat, terwijl anderen liever onderdeel bleven van de federatie Oost-Indonesië. Er was ook een grote groep die voorstander was van de Republiek Indonesia en graag ingelijfd wilde worden. Ook was er een keuze tussen de banden met Nederland te verbreken of deze in enigerlei vorm te behouden. In bronnen en literatuur wordt gesproken over conflicten tussen groeperingen die er verschillende ideologieën op na hielden, maar ook over politieke rust.

De grootste groep aanhangers van een onafhankelijke staat met Nederlandse steun bestond uit ex-KNIL-soldaten. Zij zouden de oorzaak zijn van veel politieke conflicten op Ambon, en het gerucht ging dat ze zelfs de proclamatie van de RMS op 25 april 1950 hadden afgedwongen onder dreiging van geweld. Nadat Ambon veroverd was door de Republiek Indonesia werd de komst van actieve KNIL-soldaten op Ambon verboden in de hoop op deze manier de rust te bewaren. Omdat deze soldaten weigerden met pensioen te gaan of over te gaan naar het Indonesische leger moest er voor een noodoplossing worden gekozen: ze zouden tijdelijk worden ondergebracht in Nederland.

Op 29 april 1950 werd in Eindhoven de stichting Door de Eeuwen Trouw opgericht. De leden van de stichting noemden zich "vrienden van Ambon", die zouden opkomen voor het onrecht dat de Ambonezen was aangedaan. Een negatievere visie die in het boek *Ambon eer & schuld* naar boven komt, is dat de leden van deze stichting bitter waren na het verlies van hun grootste kolonie, en op deze manier probeerden een stuk kolonie te behouden (de Molukken) en tegelijkertijd hun negatieve gevoelens tegenover Indonesië te uiten.

In het tijdschrift van de organisatie, de Stem van Ambon, wordt in dramatische stijl geschreven hoe kwaadaardig Indonesië is en hoe zielig en dapper de Molukkers zijn. Met name het unieke van de Zuid-Molukken worden benadrukt. De relatie met Nederland is gecompliceerder. Aan de ene kant doet Nederland niet genoeg voor Ambon en wordt daarom gezien als een ergere vijand dan Indonesië. Maar aan de andere kant wordt er constant om hulp en aandacht gevraagd van het Nederlandse volk, een relatie die zeer dualistisch genoemd kan worden. De Stem van Ambon vergelijkt het lot van de Molukkers vaak met de van de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog, en Soekarno zelfs met Hitler. Dit geeft een zeer dramatische toon aan het blad. Hoewel het blad het niet eens is met de oplossing de Amboneze KNIL-soldaten naar Nederland te halen, verwijt het de Ambonezen niets, en belooft deze te helpen. Meerdere kranten, inclusief de Stem van Ambon, beschrijven de aankomst als koud en grauw, maar hopen dat het goed zal aflopen met de Molukkers in Nederland.

Interessant is wanneer het blad de leden van de stichting omschrijft als “blanke Ambonezen”. Dit roept de vraag op of deze stichting zichzelf als echt deel van de Molukse gemeenschap ziet of niet. Zelfs als het tijdschrift ons geen perspectief biedt in de Molukse gemeenschap zelf komt het wel in de buurt. Het blad laat het zien hoe het imago van de Molukkers verschilde tussen verschillende groepen Nederlanders. In het volgende hoofdstuk zal de Stem van Ambon vergeleken worden met meerdere Molukse tijdschriften.

Een van de belangrijkste punten die uit dit hoofdstuk naar voren kwam is de politieke verdeeldheid onder de Zuid-Molukkers zelf. Een groot deel van de bevolking had geen behoefte aan de eigen onafhankelijke staat RMS. Een groot deel van de RMS-aanhangers waren ex-KNIL-soldaten; dit gold ook voor de Molukkers die naar Nederland overkwamen. De Zuid-Molukse identiteit in Nederland werd hierdoor anders dan de Zuid-Molukse identiteit in de Zuid-Molukken.

Hoofdstuk 3: De Molukkers in Nederland (1951-1977)

In de vorige hoofdstukken is de Molukse identiteit op de Molukken in de koloniale periode en de Indonesische Revolutie geanalyseerd. Ook is er gekeken naar de reacties van Nederlandse kant op de aankomst van de Zuid-Molukse ex-KNIL-soldaten in Nederland. In het laatste hoofdstuk van deze scriptie kijk ik naar hoe de Molukse identiteit zich in Nederland ontwikkelde en de perceptie die de Molukkers hadden van hun imago bij de Nederlanders. Dit wordt gedaan aan de hand van Molukse tijdschriften, geschreven door of voor de Molukkers in Nederland. Ik kijk naar zowel de sociale kant als de politieke kant. 1977 is gekozen als eindpunt voor dit onderzoek omdat de treinkaping bij De Punt de laatste dramatische gebeurtenis is in de geschiedenis van de Molukkers in Nederland.

De aankomst in Nederland: de jaren vijftig

In het vorige hoofdstuk werd de aankomst van de Molukkers in Nederland kort besproken. Eenmaal in Nederland werden de Molukse soldaten opgevangen in woonoordern of kampen. Dit was belangrijk voor het ontstaan van RMS-voorstanders in Nederland. In deze kampen zaten niet alleen ex-KNIL-soldaten, maar ook burgers die op Java waren betrokken geweest bij pro-RMS demonstraties en die Indonesië niet meer in het land wilde hebben. In deze kampen vallen de Molukkers onder de verantwoordelijkheid van het ministerie Maatschappelijk Werk. Op voedsel en levensbehoeften na krijgen ze slechts drie gulden per volwassene per week. Later werd het Commissariaat voor Ambonezenzorg (CAZ) verantwoordelijk, dat bijna alles in de levens van de Molukkers regelde. Als een Molukker buiten het kamp wilde voor bezoek aan andere kampen, werk of onderwijs moest er toestemming gevraagd worden.¹²⁴

Het was niet de bedoeling dat de Molukken zouden assimileren in de Nederlandse samenleving, ze zaten er immers maar tijdelijk, zo was het idee. Vanuit dit standpunt werden de meeste wetten betreffende de Molukkers opgesteld. In 1964 mochten Molukse jongeren bijvoorbeeld niet bij de padvinderij omdat ze dan contact zouden hebben met de Nederlandse cultuur. Ook de rechtspositie van Molukkers was in de eerste jaren in Nederland onduidelijk.¹²⁵

Sommigen waren van mening dat de Molukkers gewoonweg niet konden assimileren in de Nederlandse samenleving. In december 1950 beweerde minister Peters van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen dat de Molukkers in Nederland niet konden aarden vanwege de fysieke gesteldheid, de taal, arbeidsgeschiktheid, andere leefgewoonten en maatschappelijke opvattingen, en het Nederlandse klimaat. Er

¹²⁴ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 65-73.

¹²⁵ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 84-85.

werd vaak aan de Molukkers gerefereerd als ‘gasten’ of ‘logés’, die tijdelijk welkom waren maar verwacht werden uiteindelijk weer te vertrekken. In deze context werden gemengde huwelijken tussen Molukkers en Nederlanders door sociale werkers als problematisch gezien. Normale Molukse gezinnen werden alleen als problematisch gerapporteerd bij criminele activiteiten of bij grote openstaande schulden. Hoewel de gemengde huwelijken vaak goed verliepen, bleven de maatschappelijke werkers volhouden dat problemen vroeg of laat zouden optreden vanwege de grote culturele verschillen.¹²⁶

De Molukkers werden betaald om cursussen bij te wonen, afhankelijk van behaalde cijfers. Gedurende de oogsttijd was er kans om geld te verdienen door lokale boeren te helpen met de oogst. Een aantal Molukkers weigerden echter om zoiets te doen, want zij waren militair. Als zij geen militair werk konden doen, dan deden ze uit principe liever de hele dag niets.¹²⁷

Met de aanwezigheid van RMS-demonstranten en zeeën van tijd ontstond er in de kampen een infrastructuur waarmee Molukkers elkaar konden informeren en aansporen, en waar bijna geen ander geluid te horen was. De kampen fungeerden dus eigenlijk als een soort RMS-echokamer. In de jaren vijftig werden er veel verschillende Molukse organisaties opgericht. In 1953 werd bijvoorbeeld de Moluks Evangelische Kerk gesticht om de RMS-strijd te steunen aangezien de Molukse Kerk dit niet deed. In 1957 was het merendeel van de Molukkers in kampen lid van een RMS-organisatie, de meesten van Badan Perwakilan (orgaan voor vertegenwoordiging). Ook belangrijk voor deze organisaties waren de Molukkers die niet in de kampen zaten die bijvoorbeeld al voor 1951 op eigen houtje naar Nederland waren gekomen, of na 1951 vrijwillig kwamen als Indonesische immigranten. Deze Molukkers waren vaak hoger opgeleid en hadden de bewegingsvrijheid om dit soort organisaties te leiden.¹²⁸

Er ontstonden veel problemen in de kampen. Men wilde zich niet houden aan de regels. Onderlinge rivaliteiten hadden hiermee te maken, en in augustus 1951 kwam een jongen om het leven bij een confrontatie tussen een groep Midden-Molukkers en een groep Zuidoost-Molukkers. Toen Manusama naar Nederland kwam en zichzelf in een machtspositie wist te plaatsen in veel Molukse organisaties, beweerde hij dat een van zijn doelen de onderlinge verdeeldheid tegen gaan was.¹²⁹

Ondanks al de genoemde negativiteit werd leven in de kampen door met name Molukse kinderen niet als negatief ervaren, zij kijken er vaak met blije herinneringen aan terug. Voor volwassenen was de situatie meer complex. Zij hadden meer last van het koude klimaat en verveelden zich sneller. Kinderen genoten over het

¹²⁶ Laarman, *Oude onbekenden*, 109-116.

¹²⁷ Fridus Steijlen, *Begintijd* (Utrecht 2002), 20-21.

¹²⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 74-79.

¹²⁹ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 78, 84-87.

algemeen een zeer strenge opvoeding in de kampen met wrede straffen uitgedeeld door ouders, die volgens sommige bronnen gebaseerd zouden zijn op de verhoortechnieken van het KNIL.¹³⁰

Ondanks de isolatie die de Nederlandse regering in stand wilde houden kwamen Molukkers aan het eind van de jaren vijftig steeds meer in aanraking met de Nederlandse samenleving door middel van onderwijs, arbeid en vrijetijdsactiviteiten zoals voetbal. Kindervakanties geregeld door stichting ICCAN zorgden ervoor dat Molukse jongeren om konden gaan met Nederlandse jongeren. Hoewel de regering nog steeds hoopte dat de Molukkers ooit weg zouden gaan en plannen bedacht om ze weg te krijgen (zoals ze bijvoorbeeld te laten emigreren naar Madagaskar), begonnen er geluiden in de Tweede Kamer te klinken vanuit de veronderstelling dat de Molukkers in Nederland zouden blijven. De houding van de regering in de Nieuw-Guinea kwestie bemoeilijkte ook de relaties met Indonesië, en dus de kans dat de Molukkers terug zouden kunnen gaan.¹³¹

Integratie in Nederland? De jaren zestig

De jaren zestig staan vooral bekend om de verhuizing van de Molukkers uit kampen naar speciale woonwijken in heel Nederland. Dit ging niet zonder moeite. Door de grote woningnood in Nederland moesten er nieuwe huizen gebouwd worden. In strijd met de gestelde regels werden de Molukse wijken vaak op geïsoleerde plekken gebouwd en waren de huizen kwalitatief niet altijd goed. Toch maakte dit het grootste deel van de Molukkers weinig uit, ze waren allang blij weg te zijn uit de kampen. Toch beweerden sommigen de gemeenschappelijke sfeer in de kampen te missen. Het CAZ werd opgeheven, en de Molukkers werden voortaan voor zichzelf verantwoordelijk. Alleen huur hoefde zij nog niet te betalen, omdat de angst bestond dat zij anders niet zouden willen verhuizen.¹³²

De Molukkers kregen hierdoor in de loop van de tijd meer contact met Nederlanders. In 1964 waren dergelijke contacten nog maar minimaal, twee jaar later was dit aantal flink gestegen. Van bijzondere betekenis waren de contacten onder jongeren. In 1968 waren er 4143 Molukkers tussen de 15 en 19 jaar in Nederland. Meer groepsgezind dan de meeste Nederlanders, kwamen de Molukkers vaak in conflict met Nederlandse jongeren tijdens bijvoorbeeld uitgaan. Hierdoor was toegang voor Molukse jongeren op sommige plaatsen verboden. Veel Molukkers waren laag opgeleid, meer dan 90 procent had niet meer dan de huidige vmbo-opleiding.¹³³

¹³⁰ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 119-126.

¹³¹ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 141-144, 153-156.

¹³² Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 174-191.

¹³³ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 193-203.

Er werd onderzoek gedaan naar de Molukse identiteit, de conclusie was vaak dat de Molukkers in twee werelden leefden (Nederlands en Moluks) wat hen onzeker maakte. Er was geen brug tussen deze twee culturen; zij voelden zich in beide slechts ten dele thuis. De cultuur zou zo verschillend zijn dat er bijna sprake was van sociale schizofrenie; de Molukse jongeren zouden hun normen en waarden aanpassen aan de cultuur waarin zij zich op dat moment in bevonden. Integratie zou niet gaan zonder botsingen.¹³⁴

Aan het einde van de jaren vijftig raakte de RMS-beweging op de achtergrond. Een klein deel van de Molukkers had de RMS helemaal afgezworen omdat zij het de moeite niet meer waard vonden of het niet met het leiderschap eens waren. In de jaren zestig begon dominee Metiary belangenorganisaties bij elkaar te brengen ten gunste van de RMS. Zijn doel was de RMS-strijd te versterken door de hulp van intellectuelen in te zetten. In 1962 wordt de Badan Persatuan Rakjat Maluku Selatan (organisatie voor de eenheid van het Zuid-Molukse volk) opgericht. Als gevolg hiervan kwam vanaf 1962 de RMS langzamerhand weer in belangstelling te staan onder de Molukkers.¹³⁵

Tegelijkertijd ging het slecht met de RMS op de Zuid-Molukken. In 1963 werd de RMS-president Soumokil gearresteerd op Ceram. Ondertussen versterkte de Nederlandse regering haar banden met Indonesië nadat de Nieuw-Guinea kwestie was opgelost en Soeharto aan de macht gekomen was. Na de executie van Soumokil in 1966 werd Manusama de nieuwe RMS-president in Nederland. Dit bracht een ongemakkelijke werkelijkheid met zich mee voor de Molukkers: de enige overgebleven RMS-strijders bevonden zich nu in Nederland. Waar voorheen de Molukkers in Nederland slechts erkenning wilden van de RMS-strijd op de Zuid-Molukken, moesten zij nu zelf een onafhankelijke staat voor elkaar zien te krijgen.¹³⁶

De jongeren in de politiek

In de jaren zestig begonnen de Molukse jongeren op de voorgrond te treden met een radicale benadering van het RMS-ideaal. Vanaf 1966 werd er jaarlijks een demonstratie gehouden ter viering van de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië. Op deze manier werd geprobeerd aandacht te trekken van Nederlanders en andere Molukkers. Naast demonstraties en petitie begonnen deze Molukse jongeren agressievere middelen in te zetten om aandacht op te eisen voor de RMS.¹³⁷

De eerste gewelddadige actie was een brandstichting op de Indonesische ambassade nadat de weduwe van Soumokil in Nederland was gearriveerd.

¹³⁴ Dieter Bartels, *Moluccans in Exile*, 250-254.

¹³⁵ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 101-107.

¹³⁶ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 105-110.

¹³⁷ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 116-117.

Verhoudingen tussen RMS'ers en niet-RMS'ers werden feller en geweld en criminaliteit namen toe. Manusama was het niet eens met deze ontwikkelingen en sprak zich hier altijd tegen uit. Voor de oudere generaties was het echter moeilijk om een grip te krijgen op wat de jongeren deden. Volgens de Molukse cultuur was het gebruikelijk dat jongeren niet in discussie gingen met ouderen en slechts naar hen luisterden. Dit vergrootte de kloof tussen de Molukse generaties.¹³⁸

De jongeren konden zich niet meer vinden in een RMS-strijd die geleid werd door Manusama, daarom ontstonden er veel lokale groepen met hun eigen leider. Niet al deze groepen waren radicaal; en op meerdere universiteiten ontstonden bijvoorbeeld Molukse discussiegroepen over het lot van de RMS. Deze groeperingen gingen graag de discussie aan over de RMS. Toch was niet iedereen het er mee eens. Eén studentengroep in Amsterdam wilde bijvoorbeeld alleen informatie verschaffen, zodat Molukkers dan zelf konden bepalen wat zij wilden geloven.¹³⁹

Op maandag 31 augustus 1970 overviel een radicale groep van 33 Molukkers de woning van de Indonesische ambassadeur in Wassenaar. Veel Molukse jongeren verloren hun interesse in de RMS-strijd na deze gewelddadige actie, terwijl anderen vonden dat de RMS-idealisme van 1950 onrealistisch waren en moesten worden aangepast. Dit liet een nog radicalere groep RMS-strijders achter. Deze groep had het niet zo op ideologische discussies en wilde hun doel liever bereiken met acties. Deze groeperingen bleken nauwe banden te hebben met het criminele circuit: bij de poging tot ontvoering van Koningin Juliana bleken de gebruikte wapens gestolen te zijn van het Nederlandse leger.¹⁴⁰

Enkele dagen na de overval op de woning van de Indonesische ambassadeur bracht Soeharto, de president van Indonesië, een staatsbezoek aan Nederland. Voor dit bezoek waren 7500 politieagenten paraat en stond de marechaussee klaar in een radius van 60 km rondom Den Haag. Bovendien zou de auto van Soeharto veel zijweggetjes en sluiptwegen hebben genomen. Personen van niet-Nederlandse afkomst konden Den Haag moeilijk van buitenaf binnenkomen zonder ondervraagd te worden. Hoewel de dreiging van Molukse acties als serieus gezien werd, veranderde er niets aan de situatie van de Molukse jongeren.¹⁴¹

Na de treinkaping bij Wijster in 1975 werd het Inspraakorgaan Welzijn Molukkers opgericht, maar dit haalde weinig uit. In 1977 was het weer raak. Waar in 1975 nog een deel van de Nederlandse bevolking enig begrip had kunnen opbrengen voor de treinkapers, was dit in 1977 veel minder het geval. Dat terwijl de kapers uit 1977 juist niemand gedood hadden, in tegenstelling tot de kapers uit 1975. Veel Molukkers voelden ook niets meer bij het RMS-ideaal, en wilden het liefst dat de relaties tussen

¹³⁸ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 208-215.

¹³⁹ Steijlen, *RMS van Ideaal tot symbool*, 139-141.

¹⁴⁰ Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 221-225, 234.

¹⁴¹ Laarman, *Oude onbekenden*, 120-122.

Molukkers en Nederlanders niet meer op deze manier verder zouden worden verstoord.¹⁴²

Na de treinkaping uit 1977 lijkt het alsof de RMS-strijd uit het collectief Nederlandse geheugen is verdwenen. Er is weinig nieuws over de Molukkers en een groot deel van hen blijkt zich goed te integreren in de samenleving.

Molukse tijdschriften

Om een indruk te krijgen van wat er binnen de Molukse gemeenschap speelde, zijn de Molukse tijdschriften een onmiskenbare bron. Ze zijn voor het grootste deel geschreven door Molukkers in Nederland en bestemd voor Molukkers. Op deze manier zijn directe reacties af te lezen op de Molukse situatie in Nederland en belangrijke gebeurtenissen in die tijd. De gebruikte tijdschriften komen uit de digitale collectie van het Moluks Museum. Er zijn tien Nederlandstalige tijdschriften overgeleverd die de afgebakende periode betreffen. Deze tijdschriften zijn: *Pedoman*, *Lembaga*, *Tanuar*, *Pertemuan*, *de Stem van Ambon*, *Iccanbrief*, *De Zuidmolukker*, *Madjallah Pattimura*, *Toma* en *Zelfbeschikking*. De tijdschriften zullen hierna in deels chronologische volgorde besproken worden. De tijdschriften worden dan verdeeld over twee perioden, de Soumokil-periode en de post-Soumokil periode. Na de executie van Soumokil in 1966 werd de Indonesische ambassade in Den Haag in brand gestoken uit protest, wat wel eens gezien wordt als het begin van de radicalisering van Molukse jongeren.

De Soumokil periode

Pedoman (1956-1960)

Pedoman is een mysterieus blad. Een groot deel ervan is geschreven in het Maleis, en in tegenstelling tot andere bladen wordt er geen doel vermeld op de voorkant. *Pedoman* is de naam van een Indonesische krant opgericht door Rosihan Anwar voor de socialistische partij van Indonesië, die tweemaal verbannen werd in Indonesië vanwege kritiek op de autoritaire regering.¹⁴³ Het onderzochte tijdschrift *Pedoman* is een geheel ander blad. De gelijknamige titel zal toevallig zijn; *pedoman* is een Indonesisch/Maleis woord dat “leiding” betekent, en dit blad heeft als ondertitel “Persekutuan Pemuda Kristen Maluku” wat “Christelijke Molukse jeugd-gemeenschap” betekent. De naam *Pedoman* zal betrekking hebben gehad op de leiding van God.

Hoewel er weinig informatie over staat in het blad zelf is het duidelijk een kerkelijk of religieus maandblad. Er wordt in dit blad veel gebruik gemaakt van christelijke

¹⁴² Smeets en Steijlen, *In Nederland gebleven*, 252-257.

¹⁴³ <<https://indonesischearchipel.wordpress.com/2015/03/21/rosihan-anwar/>> (25-07-2015).

beeldvorming, zoals foto's en illustraties van kerken en kruisen. Veel groepsfoto's van Molukkers, vaak in een kerk, verschijnen hier ook. Er staan in dit blad veel analogieën die betrekking zouden kunnen hebben op de situatie van de Molukkers in Nederland. Een voorbeeld is een verhaal van een herder die een republiek opricht, maar vanwege hoge belastingen wil niemand burger worden van deze republiek.¹⁴⁴ In een ander verhaal gaat het specifiek over de verschillende talen die de apostelen spraken door middel van de Heilige Geest, terwijl in deze tijd de Molukkers Nederlands moesten leren.¹⁴⁵ Een verhaal spreekt over "het vaderland", waar de hemel mee wordt bedoeld, maar dat ook wat weg heeft van de Molukse situatie:

*"Maar een hemelburger is op aarde een kolonist. De leefwijze en de grondwet van de hemel, het vaderland, wil hij vasthouden en verwerkelijken op aarde. Hij denkt aan zijn vaderland; hij spreekt met liefde over zijn vaderland; hij bevordert de belangen van het vaderland. Hij is blij met bericht uit het vaderland: De Bijbel is voor hem het laatste nieuws."*¹⁴⁶

De vraag is wel in hoeverre dit opzettelijk gedaan is. Het zou kunnen dat ik te hard zoek naar vergelijkingen met Molukse kwesties, en dat een overeenkomst met de werkelijkheid gewoon toeval is.

Lembaga (1958-1960)

De volle titel van dit blad is de Lembaga Front Pemuda Maluku Di Belanda, wat vertaald is als "de raad van het Molukse jeugd-front in Nederland". Het is geschreven in zowel Maleis als Nederlands. Een van de eerste dingen die opvalt is dat dit blad is geschreven in een soort Courier New lettertype, wat de indruk wekt dat het op een typemachine geschreven is zonder verdere bewerking. Dit zou kunnen betekenen dat dit blad door een kleine groep personen met een laag budget uitgegeven werd. Het blad schrijft over nieuws en politieke zaken, maar neigt ook naar lokale artikels en advertenties.

Een van de belangrijkste onderwerpen in dit blad is de kennis van Molukse jongeren over de Zuid-Molukken. De Zuid-Molukse jeugd zou niet genoeg geleerd worden over de Molukken, zoals wat voor een enorme rijkdom deze bezit aan hout, waar aardappelen groeien en andere aparte feiten: "Het sprookje dat de Molukken zichzelf niet zouden kunnen onderhouden is uit" zo stelt het blad. Nederlandse leraren zouden niet capabel zijn om dit uit te leggen, volgens het blad moeten Molukse intellectuelen dit maar doen want "de tijd dringt!" Het spreekt ook de jongeren direct aan en biedt een literatuurlijst met "lectuur op velerlei gebied", en vraagt de jongeren initiatief te nemen door zichzelf te onderwijzen.¹⁴⁷ Ook wordt er beweerd dat er te

¹⁴⁴ 'republiek of koninkrijk?', *Pedoman*, 18-6-1956.

¹⁴⁵ *Pedoman*, mei 1957.

¹⁴⁶ 'hemelkolonisten', *Pedoman*, juni 1958.

¹⁴⁷ 'Verhalen, belevenissen van ouderen omtrent onze eigen geschiedenis', *Lembaga*, december 1958.

weinig kranten worden gelezen door de jeugd, en dat dit probleem zich ook op Ambon voort doet. Het blad komt met een vijfstappenplan voor de Molukse jeugd met stappen zoals het aan iedereen tonen een goed Zuid-Molukker te zijn, zoveel mogelijk kennis opdoen over de Zuid-Molukken, en deze informatie te verspreiden.¹⁴⁸

De Zuid-Molukse cultuur overbrengen op de jeugd is voor dit blad van groot belang. Maar wat houdt cultuur nou precies in? Ook daar heeft Lembaga antwoord op: “Cultuur is alles dat in de loop van tijd door een volksgroep tot uiting is gebracht” zo stelt het blad, en noemt dan meerdere voorbeelden op zoals schrift en schilderkunst, maar ook de indeling van het maatschappelijk leven.¹⁴⁹ Schrijvers die de cultuur van de Molukken kennen zijn vrienden; zelfs als ze kritiek hebben, begrijpen ze de Molukse strijd. De Molukkers staan niet boven kritiek beweert Lembaga. Maar schrijvers die de cultuur niet kennen en onder het mom van wetenschap of christelijke naastenliefde schrijven, staan buiten de gemeenschap en zijn geen vrienden, ook al beweren ze van wel.¹⁵⁰ Ik vraag mij af of met dit laatste impliciet gerefereerd wordt naar de stichting Door de Eeuwen Trouw.

Lembaga is geen cynisch of negatief blad. Hoewel het wel kritiek heeft op hoe Nederland zich opstelt tegen de Molukken is het hier nuchter over, zonder overdreven dramatiek. Kritiek binnen de gemeenschap zelf is vaak opbouwende kritiek, niet verwijtend.

Tanuar (1960-1961)

Tanuar beschrijft zichzelf als een “kritisch, onafhankelijk Zuid Molukse, miniatuur bulletin, ter bestudering van Zuid Molukse vraagstukken.” Tanuar heeft als doel het zijn van een “verbindingsschakel” in het Zuid-Molukse leven in Nederland, en wil de onderlinge banden verstevigen.¹⁵¹

Dit blad lijkt veel op Lembaga, zowel qua lay-out als inhoudelijk. Ook dit blad ziet eruit als of het geschreven is op een typemachine, hoewel het naar mijn mening iets beter oogt. Wel is de redactie op de hoogte van dit uiterlijk, en beweert op den duur iets beters voor te schotelen. Inhoudelijk heeft Tanuar het ook over politieke vraagstukken, en bekommert zich om de kennis van de Molukse jeugd over de Molukken. Dit komt echter op een andere manier tot uiting; Tanuar is veel negatiever. Er wordt kritiek geuit dat volwassenen niet weten wat er speelt onder Molukse jongeren. Jongeren worden maar niet geïnteresseerd in het lot van de RMS wat tot wanhoop en verwijten lijkt te leiden bij de redactie van het blad. Ook wordt er constant aangespoord meer moeite te doen: “hoe staat het met uw bijdrage voor land

¹⁴⁸ ‘Een blik in oeroude tijden’, *Lembaga*, januari 1959.

¹⁴⁹ ‘Cultuur’, *Lembaga*, juli-augustus 1959.

¹⁵⁰ ‘Denk over het volgende eens na’, *Lembaga*, januari 1960.

¹⁵¹ *Tanuar*, #1 1960.

en volk?” stelt een nummer.¹⁵² Een ingezonden brief die door de redactie geplaatst is, deelt dezelfde sentimenten die vaker in het blad voorkomen. “Overal in de wereld en in Europa is er een jeugdprobleem” zo stelt de brief. Het zou volgens deskundigen crimineel en seksueel bergafwaarts gaan met de jeugd. De Molukse jeugd heeft hier natuurlijk ook last van, en de auteur spoort zijn mede-lezers aan hier iets aan te proberen te veranderen.¹⁵³

Met het geklaag over de jeugd die zich niet bekommert om de RMS zou je verwachten dat dit blad zelf veel geeft om het lot van de RMS, en dat is ook zo. De Molukkers zijn tegen hun wil naar Nederland gebracht voor een onbepaalde tijd, dus nu moeten de Molukkers de “vrijheidsfakkel laten door branden” indien zij nog ooit terug willen naar een onafhankelijk Zuid-Molukken. De banden met hun verleden breken of te assimileren met de Nederlandse cultuur weigeren de auteurs van dit blad.¹⁵⁴ Deze liefde voor de RMS gaat gepaard met een negatieve houding jegens Nederlanders. Nederlanders zou de RMS niets kunnen schelen omdat ze daarvoor te nuchter zouden zijn. De Nederlandse dorst naar kennis zou na de Gouden Eeuw opgedroogd zijn, waardoor de Nederlanders nu alleen nog maar kunnen kopiëren in plaats van creëren. Door dit gebrek aan motivatie zou het verlies van Indonesië ze niets kunnen schelen, en de RMS ook niet.¹⁵⁵

Het lijkt er dus zeer op dat Tanuar is geschreven voor ouderen door ouderen. Tanuar lijkt eigenlijk op een meer cynische, negatievere versie van Lembaga. Behalve kritiek leveren op de jeugd bekritiseert het ook graag Nederlanders, en heeft weinig weg van de verbindingsschakel die het beweert te willen zijn.

Pertemuan (1954-1966)

Pertemuan verschilt erg met de andere tijdschriften. Pertemuan heeft het eigenlijk nooit over politieke zaken. Sociale zaken komen soms wel aan bod, maar het blad richt zich voor een groot deel op het dagelijks leven van de Molukkers in Nederland. Pertemuan was een tijdschrift van het Commissariaat van Ambonezenzorg, een instelling van de overheid die eigenlijk alles regelde binnen de Molukse kampen. Ondanks het feit dat het voor de overheid werkte hield dit orgaan zich voornamelijk bezig met het behartigen van de belangen van de Molukse kampbewoners. Pertemuan betekent ontmoeting of bijeenkomst, wat bij dit blad past. Pertemuan oogt professioneel en als een echt tijdschrift. Het tijdschrift is in de eerste nummers voornamelijk in het Maleis geschreven, maar dit verandert vrij snel. In de laatste jaren van het blad is het bijna geheel in het Nederlands geschreven.

¹⁵² *Tanuar*, #16 1961.

¹⁵³ ‘ingezonden’, *Tanuar*, #16 1961.

¹⁵⁴ *Tanuar*, #2 1960.

¹⁵⁵ ‘De saaie Nederlander’, *Tanuar*, #1 1960.

Pertemuan lijkt als doel te hebben het integreren van de Molukkers in Nederland. Wanneer er Tweede Kamerverkiezingen zijn wordt er uitgelegd wat dit inhoudt, en geeft definities voor “moeilijke woorden” zoals democratie en dictatuur. De auteur van het artikel beweert dat hij of zij zelf ook niet mag stemmen, wat zou impliceren dat het artikel geschreven is door iemand die zelf in de Molukse kampen woont.¹⁵⁶ Zo worden ook Prinsjesdag, Sinterklaas en Kerstmis uitgelegd aan de lezers.¹⁵⁷ Ook wordt geleerd hoe kinderen zich moeten gedragen in het verkeer, dat ouders hun kinderen zouden moeten laten ontbijten en wat mee te geven naar school. Er staan ook recepten om Nederlandse stampotten te leren koken.¹⁵⁸

Een groot verschil tussen Pertemuan en de andere tijdschriften is de mate van amusement. In elk nummer staan altijd een paar puzzels, vaak een schaakpuzzel waarin de lezer de winnende zet moet bepalen. Ook een knutselhoek waarin bijvoorbeeld geleerd wordt om vogelhuisjes te maken is te vinden in sommige bladen, evenals fotowedstrijden (die in één instantie is gewonnen door een foto van een kat). Hoewel veel rubrieken door de jaren heen worden vervangen door nieuwe rubrieken staat de “rubriek voor de jeugd” achterin het tijdschrift voor zo lang als het tijdschrift bestaat. In de rubriek voor de jeugd staan voorleesverhaaltjes en kruiswoordpuzzels. De oplossing van de kruiswoordpuzzel kan ingezonden worden met kans op een prijs, mits je in een Moluks kamp woont. Het gezicht van de rubriek is Oom Charlie, naar wie brieven geschreven kunnen worden. Deze brieven geven af en toe interessante informatie. Zo zouden de Molukkers in de kampen last hebben van de winters in Nederland, waar zij niet aan gewend zijn.¹⁵⁹ Uit een andere briefwisseling blijkt dat het voor Molukkers in de grote kampen het Nederlands leren moeilijk ging. Hoewel ze daar wel eens Nederlands spreken duurt het niet lang voordat ze weer in het Maleis praten, waardoor ze de taal nauwelijks oefenen.¹⁶⁰

Na een aantal jaren begint het blad steeds meer over sociale problemen te spreken. Er is een nieuwe generatie ontstaan, stelt Pertemuan in 1959, en het wordt tijd na te denken over hun toekomst. In een artikel wordt er specifiek gericht op meisjes. Dat er nu zo veel meisjes naar het voortgezet onderwijs gingen zou nieuw zijn voor de Molukkers, en velen zouden niet weten wat er nou voor banen er beschikbaar zijn voor meisjes in Nederland. De banen die voorgesteld worden zijn nogal stereotype, en worden door het blad zelf beschreven als “vrouwelijke beroepen”. Deze zijn onder andere verzorging, een baan in het onderwijs of apothekersassistente. Er wordt bij verteld welke kwalificaties deze banen nodig hebben en welke vakken er op de middelbare school gekozen moeten worden voor bepaalde banen.¹⁶¹

¹⁵⁶ ‘uw stem telt mee’, *Pertemuan*, januari 1959.

¹⁵⁷ ‘Sinterklaas en kerstfeest’, *Pertemuan*, januari 1959.

¹⁵⁸ ‘De school begint weer’, *Pertemuan*, september 1963.

¹⁵⁹ ‘rubriek voor de kinderen’, *Pertemuan*, februari 1954.

¹⁶⁰ ‘rubriek voor de kinderen’, *Pertemuan*, januari 1954.

¹⁶¹ ‘opleidingen voor vrouwelijke beroepen’, *Pertemuan*, februari 1959.

Het laatste nummer van *Pertemuan* sluit af met te zeggen dat het doel van het tijdschrift is geweest de Molukkers te leren hun eigen boontjes te doppen, en ze te leren zich in een nieuwe situatie aan te passen maar tegelijkertijd zichzelf te blijven. Of het feit dat *Pertemuan* in hetzelfde jaar eindigt als het jaar waarin Soumokil om het leven komt toeval is of niet ben ik niet achter gekomen, maar dit zou goed mogelijk kunnen zijn. *Pertemuan* is apolitek, nooit negatief, en probeert altijd het beste van elke situatie te maken.¹⁶²

De dood van Soumokil

Chris Soumokil was tussen 1950 en 1966 de president van de RMS. Samen met Manuhutu en anderen wordt hij gezien als één van de oprichters van de RMS. De RMS-regering inclusief Soumokil bevonden zich op Ceram, waar hij in 1963 door Indonesische militairen gevangen genomen werd. In april 1964 werd Soumokil door een militaire rechtbank op Java ter dood veroordeeld. Verzoeken om gratie door de Nederlandse regering faalden, en op 12 april 1966 werd Soumokil geëxecuteerd door een vuurpeloton.

De enige onderzochte bladen die in 1966 bestaan zijn *Pertemuan* en de *Stem van Ambon*. *Pertemuan* reageert niet direct op de executie van Soumokil. In het laatste nummer, in december 1966, begint het blad wel met de bewering dat Kerstmis voor herdenkingen is, en dat vele families deze Kerst Soumokil zullen herdenken.¹⁶³

De *Stem van Ambon* is nog precies hetzelfde in 1951: Nederland en Indonesië zijn nog steeds vijanden en als de mogelijkheid zich voordoet met Hitler te vergelijken, dan doet de *Stem van Ambon* dat.

De aanloop tot de executie was in november 1963. De *Stem van Ambon* meldt dat de Molukse leiders gevangen genomen zouden zijn. Dit nieuws wordt wel gebracht maar op een geheel sceptische toon. Het nieuws kwam van Indonesische persbureaus, en deze zijn dom en onbetrouwbaar aldus het blad. Ze zouden al drie maal eerder beweerd hebben dat Soumokil om het leven was gekomen, en hebben het dus nog geen een keer bij het rechte eind gehad.¹⁶⁴ Twee maanden later kan het blad er echter niet omheen, Soumokil is gevangen genomen door Indonesië. “Zijn vangenneming heeft begrijpelijkerwijs diepe verslagenheid en grote teleurstelling in onze gelederen gebracht” zo staat er in een artikel. Er moet nu uitgekeken worden voor propaganda van Indonesische zijde in de hoop RMS-Ambonezen te beïnvloeden, aldus het blad. Zelfs als een RMS-leider zijn strijd door overmacht moet staken blijft het rechtmatige principe van zelfbeschikking aanwezig waardoor de strijd

¹⁶² ‘Bij een afscheid’, *Pertemuan*, december 1966.

¹⁶³ *Pertemuan*, december 1966.

¹⁶⁴ ‘Wordt wakker, want de nood is groot’, *De Stem van Ambon*, #174 november 1963.

door zal gaan, zo wordt gesteld. Hoewel de gevangenneming van Soumokil een terugslag is, is het zeker niet het einde.¹⁶⁵

Ofschoon de eerste paar artikelen er nuchter over proberen te doen, laten latere artikelen in dit nummer zien dat dit toch wel een grote schok was. Het is moeilijk te geloven dat Soumokil eindelijk gepakt is, er zou een soort mystiek geloof hebben geheerst dat hij ongrijpbaar was. De Indonesiërs beweerden al vaker hem te hebben, maar dit was nooit het geval.¹⁶⁶ Het blad beweert dat hoewel ze weten dat de strijd er nu niet makkelijker op zal worden, het gezegde luidt dat wanneer de nood het hoogst is, de redding nabij zal zijn.¹⁶⁷

In het aprilnummer 1966 wordt gevraagd of iemand weet of Soumokil nog in leven is en hoe hij bereikt kan worden. In nummer 200 in mei staat op de tweede pagina dan toch de grote titel "Soumokil werd vermoord!".

*"Het lijkt wel, of de Nederlandse hemel rouwt als ik met zovele anderen in de krant moet lezen dat een edel mens als dr. Soumokil op 20 april werd neergeschoten nadat hij zelf het commando „vuur" had gegeven."*¹⁶⁸

De mythevorming rondom Soumokil is duidelijk aanwezig. Na de dood van Soumokil wordt zijn vrouw geregeld nog steeds aangehaald als een soort mythische leider voor de RMS. Als er een evenement is waar zij bij is, dan zal dat zeker in Molukse tijdschriften vermeld worden. In 1968 waarschuwt het blad Toma tegen de mythevorming rondom Soumokil. Molukkers die hem als legendarisch beschrijven zijn fout bezig. Wanneer geschiedenis niet realistisch geschreven wordt kan later alles betreffende de RMS in twijfel getrokken worden. Soumokil moet een erekrans gegeven worden, maar geen aureool, zo stelt het blad.¹⁶⁹

In 1970 verschijnt het laatste nummer van de Stem van Ambon, waarin bericht wordt over de dood van Soekarno. Volgens dit blad is dit reden voor vreugde noch verdriet. Zowel het ophemelen van Soekarno als het hem afbeelden van een vreselijk persoon zou leiden tot mythevorming, wat dit blad wil voorkomen.¹⁷⁰ Het feit dat het laatste nummer van de Stem van Ambon eindigt met de dood van Soekarno is zeer poëtisch, waar nog een lading ironie overheen komt wanneer het blad beweert geen negatieve mythevorming over Soekarno in de hand te willen werken; in de afgelopen jaren heeft het blad niets anders gedaan met zijn vergelijkingen tussen Soekarno en Hitler.

¹⁶⁵ 'Kenniss genomen hebbende van', *De Stem van Ambon*, #176 januari 1964.

¹⁶⁶ 'Gevangen', *De Stem van Ambon*, #176 januari 1964.

¹⁶⁷ 'Allen die RMS gesteund hebben', *De Stem van Ambon*, #176 januari 1964.

¹⁶⁸ 'Soumokil werd vermoord!', *De Stem van Ambon*, #200 mei 1966.

¹⁶⁹ 'de dag van de sukarela's', *Toma*, #24 oktober 1967.

¹⁷⁰ 'Bij het overlijden van Soekarno', *De Stem van Ambon*, #244 juli-augustus 1970.

De post-Soumokil periode

Na de executie van Soumokil nam Johannes Manusama het presidentschap van de RMS over. Vijf tijdschriften werden kort hierna opgericht, die nader bekeken worden.

Iccanbrief (1968-1976)

De naam Iccanbrief is een afkorting van de stichting Interkerkelijk Contact Committee Ambon. Het doel van de Stichting Iccan is in eigen woorden “de behartiging van de geestelijke, culturele en sociale belangen van de in Nederland vertoevende Ambonezen [...] met eerbiediging van eigen identiteit en karakter.” Hiervoor wil het activiteiten bevorderen gericht op ontwikkeling van de Ambonezen, contacten bevorderen tussen de Nederlandse samenleving en de Ambonezen en het verschaffen van voorlichting en informatie ter bevordering van een goede relatie tussen de twee.¹⁷¹ De stichting Iccan bestond al langer, vanaf 1956. De stichting werd bekend door het organiseren van “kindervakanties” om de kinderen in de kampen te laten ontsnappen uit de kampen en kennis te laten maken met Nederlandse kinderen en cultuur. Voor volwassenen hielp de stichting met activiteiten en cursussen te organiseren.¹⁷² Dit valt vrij snel terug te zien in het blad, het eerste beschikbare nummer begint met een jaarverslag waarin meerdere activiteiten vermeld worden.¹⁷³

Integratie is voor Iccanbrief een zeer belangrijk punt dat vaak terugkeert in het blad. Het is wel erg voor integratie en wil graag dat de Molukkers een plek, maar reageert geprikkeld wanneer Nederlanders verwachten dat Molukkers zich zonder slag of stoten aanpassen. “Dit is een instelling die in grote mate tekort doet aan de 'nieuwkomers', die vanuit een geheel andere situatie met een eigen cultuur en een eigen adat zich moeten vestigen in een wereld, die hen in alle opzichten onbekend is” zo stelt het blad. Nederlanders zouden er teveel vanuit gaan dat Molukkers dezelfde normen en cultuur hebben als zij. Ze zijn zich te weinig bewust van de problemen onder de Molukkers.¹⁷⁴

Iccan vindt het bewonderingswaardig dat de oude generatie Molukkers zo goed geïntegreerd is. Ondanks een lagere opleiding en taalbarrière lukt het de ouderen beter een vaste baan te krijgen, terwijl de jeugd kampt met werkloosheid. Veel artikelen die later verschijnen hebben het over deze werkloosheid. De wortel van het probleem zou liggen in het onderwijs. De Molukse jeugd zou in het onderwijs al beter over hun toekomst na moeten denken en de juiste vakken moeten kiezen. Iccanbrief

¹⁷¹ *Iccanbrief*, #2 september 1970.

¹⁷² Wouter ten Have, *Als een vis in het Molukse welzijnswater. De geschiedenis van stichting ICCAN van 1956 – 1979* (Utrecht 2005).

¹⁷³ ‘Jaarverslag’, *Iccanbrief*, #2 1968.

¹⁷⁴ ‘Wicht en tegenwicht’, *Iccanbrief*, maart 1973.

vindt dat er meer voorlichting gegeven moet worden over werk, school, werkeloosheid en vrije tijd.¹⁷⁵

Een ander belangrijk probleem betreffende jeugdwerkloosheid is volgens Iccan de arbeidsbureaus. Arbeidsbureaus zijn te onpersoonlijk. Wanneer een jongere komt voor een baan wil het bureau precies weten wat de jongere wil om daar dan mee te helpen, terwijl een jongere vaak zou komen om hulp te krijgen met beslissen. Het arbeidsbureau zou alleen komen met hulp wanneer hier zeer expliciet om gevraagd wordt. Verlegen of besluiteloze jongeren zouden bijvoorbeeld bestempeld worden als lui en niet verder geholpen worden.¹⁷⁶

Molukse jongeren hebben het moeilijker dan Nederlandse jongeren of Molukse ouderen met het vinden van een baan omdat ze een Molukse opvoeding hebben gehad maar buiten huis constant geconfronteerd worden met de Westerse cultuur. Deze twee komen constant met elkaar in botsing en niemand begrijpt wat de jeugd meemaakt. Hierdoor worden de jongeren onzeker.¹⁷⁷

Iccanbrief lijkt voor een groot deel op *Pertemuan*, hoewel het een minder algehele positieve sfeer heeft. Het richt zich voornamelijk op sociale problemen. Hoewel politieke problemen minder genoemd worden, wordt de RMS wel af en toe aangehaald als iets waar de Molukkers voor vochten, in tegenstelling tot in *Pertemuan*.¹⁷⁸

De Zuidmolukker (1971-1976)

Dit blad is bedoeld voor jongeren, met name zij die het Maleis nog niet zo goed onder de knie hebben. Hoewel het apart is om als Zuid-Molukker de eigen taal niet te spreken (als deel van de eigen identiteit), hoeft men zich niet te schamen. Geen Nederlander beheerst foutloos de eigen taal, aldus het blad. "Onze strijd is geen persoonlijke zaak maar de wedergeboorte van een volk. Voor een goed begrip van onze vrijheidsstrijd is het nodig iets te weten van de voorgeschiedenis en enkele algemene gegevens" zo stelt *De Zuidmolukker*. Veel meer dan dit wordt er niet verteld over wat het doel is van het blad.¹⁷⁹

De lezers de juiste geschiedenis bijleren is een belangrijke prioriteit in de eerste paar nummers. Zo wordt er geleerd dat Soekarno slechts een pion van de socialistisch-communistische machten was die de VS, Indonesië en West Irian dachten te kunnen overheersen. Hij was slechts een werktuig, al dacht hij in zijn grootheidswaanzin en ijdelheid een historisch figuur te zijn. Op deze manier wordt de geschiedenis van de

¹⁷⁵ 'De rol van het onderwijs', *Iccanbrief*, juni 1975.

¹⁷⁶ 'De rol van het arbeidsbureau', *Iccanbrief*, juni 1975.

¹⁷⁷ 'De Zuidmolukse (Werkloze) jongere', *Iccanbrief*, juni 1975.

¹⁷⁸ 'Wat men beslist moet weten', *Iccanbrief*, december 1975.

¹⁷⁹ 'Onze strijd', *De Zuidmolukker*, #1 maart 1971.

Molukken elke week een stuk verder verteld, en worden er vragen gesteld over hoe Indonesië door de rest van de wereld werd toegestaan op een dergelijke onwettige manier te handelen.¹⁸⁰

Dit blad staat voor een groot deel vol met populistische onzin. De wereldgeschiedenis wordt op een totaal onfeitelijke manier verteld, en er worden vaak dubieuze verhalen als werkelijkheid gepresenteerd. Mijn favoriete artikel die de onzinnigheid van dit blad illustreert gaat over een twaalfjarig Nederlands schoolmeisje en is getiteld “wat een Nederlands schoolmeisje van de Zuidmolukkers wist te vertellen!”. Zij zou Soekarno niet met een hoofdletter hebben geschreven want dat is hij het niet waard, en zou in de spreekbeurt hebben gesproken over hoe hypocriet de Nederlanders zijn met klagen over discriminatie in Amerika maar zelf de Molukkers te discrimineren. Haar spreekbeurt zou hebben geëindigd met de kreet: “Zuidmolukse jongeren, volg de voetsporen van je ouders en voorouders en strijdt voor een vrij Ambon!” De spreekbeurt zou ook nog eens een 9,5 gekregen hebben. Ik betwijfel ten zeerste dat ook maar iets in dit verhaal echt gebeurd is.¹⁸¹

Toch hoeft De Zuidmolukker niet helemaal afgeschreven te worden. Het blad heeft een interessant standpunt de toenemende criminaliteit onder Molukse jongeren. Hoewel criminaliteit niet verdedigd beweert het blad dat Nederlanders moeten begrijpen dat het tussen twee werelden in leven van de Molukse jongeren tot isolement leidt en daardoor meer criminaliteit. Zouden deze jongeren in de RMS leven, dan zou de criminaliteit onder hen niet hoger zijn dan onder Nederlandse jongeren, constateert het blad.¹⁸²

Het blad spreekt zich net als Iccanbrief uit tegen de nadruk die de maatschappij legt op integratie. Wanneer Nederlanders willen dat Molukkers hun identiteit en binding met de RMS kwijtraken voordat ze goed geïntegreerd zijn en anders worden beschreven als weigeren te integreren, dan wordt hier geneigd naar assimilatie. Een Molukker moet in Nederland kunnen wonen zonder zijn eigen identiteit op te geven.¹⁸³

Hoewel dit blad lijkt op te komen voor alle Zuid-Molukse jongeren is dit niet het geval. In een radio-interview in Hilversum met Zuid-Molukse studenten wisten deze helemaal niets over de Zuid-Molukken, aldus dit blad, en zouden ze de naam Zuid-Molukker niet waardig zijn. Het blad stelt dat deze studenten gelukkig niet representatief waren voor de gehele Molukse samenleving. Deze Molukse studenten waren waarschijnlijk niet nationalistisch genoeg, wat de negatieve houding jegens

¹⁸⁰ ‘De onverzettelijke wil’, *De Zuidmolukker*, 21 april 1971.

¹⁸¹ ‘Wat een Nederlands schoolmeisje van de Zuidmolukkers wist te vertellen!’, *De Zuidmolukker*, #5 juli 1971.

¹⁸² ‘Molukkers en criminaliteit’, *De Zuidmolukker*, #5 juli 1971.

¹⁸³ ‘Integratie’, *De Zuidmolukker*, Juni 1971.

hen verklaard. Criminele jongeren waren in ieder geval wel nationalistisch, en worden waarschijnlijk daarom verdedigd in hun acties.¹⁸⁴

Ook bij de poging tot ontvoering van Koningin Juliana worden de Molukse jongeren verdedigd door *De Zuidmolukker*. Er wordt gevraagd om begrip om dezelfde redenen die eerder beschreven zijn. Het blad beweert dat wellicht alles anders geweest zou zijn indien de Nederlanders beter hadden geprobeerd te communiceren met de Molukkers. De actie wordt uitgelegd met de verklaring dat veel Molukse jongeren genoeg hebben van jaren stilzitten en afwachten, en voorspelt dat er meer acties zullen volgen.¹⁸⁵

De Zuidmolukker is een zeer radicaal blad. Het komt over als agressief en negatief, en heeft weinig belangstelling voor of artikelen waar zijn of niet. Eigenlijk is dit blad negatief tegen iedereen behalve nationalistische Zuid-Molukkers.

Madjallah Pattimura (1973-1983)

Pattimura is het orgaan van Zuid-Molukse studenten in Nederland, ter ondersteuning van de Zuid-Molukse onafhankelijkheidsstrijd, zo zegt het in zijn eigen woorden. De voornaamste taak van het blad is het geven van voorlichting aan de Molukkers in welke situatie ook. Verder wil het een forum zijn waar jongeren elkaar ontmoeten en kunnen discussiëren. De naam Pattimura is gekozen omdat wie Pattimura zegt, Soumokil zegt, en daarmee verzetsgeest bedoeld. Zoals Pattimura opkwam voor het volk zo wil dit blad dat ook. Dit blad is ten dele geschreven in het Maleis, maar voornamelijk in het Nederlands.¹⁸⁶

Met dit doel spreekt dit blad vaak over mogelijke oplossingen voor het RMS-probleem. Op de retorische vraag of dit wel nuttig is, aangezien er een kans bestaat dat de Molukkers nooit meer terugkeren naar de Molukken nu het in Indonesische handen is, wordt geantwoord dat door deze discussies ze gemotiveerd blijven voor de RMS-zaak, en op deze manier blijven ze strijden. Wanneer ze ooit dan toch terug zouden keren naar de Molukken weten ze ook gelijk wat ze moeten doen, en zijn ze voorbereid om de nieuwe staat de leiden.¹⁸⁷

Dit blad is naar mijn mening wellicht het minst interessante van alle onderzochte tijdschriften. Het is strikt genomen apolitek en richt zich vooral op zaken betreffende studenten en het studentenleven. Zelfs op de treinkaping in 1975 reageert dit blad alleen met een artikel over het feit dat journalisten gecensureerd zouden zijn maar voor de rest eigenlijk niets. Wel reageert Pattimura uitbundig op de treinkaping bij De Punt in 1977.

¹⁸⁴ 'De zielige Zuidmolukse studenten', *De Zuidmolukker*, #10 december 1972.

¹⁸⁵ 'Wij lazzen voor u uit', *De Zuidmolukker*, juni 1975.

¹⁸⁶ 'ter introductie', *Pattimura*, #1, jaar onbekend.

¹⁸⁷ 'ter introductie', *Pattimura*, #1, jaar onbekend.

Toma (1967-1987)

Ook *Toma* volgt een inmiddels welbekend patroon, waar het doel van het blad is “ter ondersteuning van de strijd voor een vrije en onafhankelijke Republiek Maluku Selatan.” Het blad is deels in het Maleis maar grotendeels in het Nederlands geschreven, en heeft hetzelfde kenmerkende lettertype dat veel van de andere behandelde bladen hebben.

In het eerste nummer wordt het zeventienjarig bestaan van de RMS herdacht. Hoewel er driemaal door rechters wereldwijd is bepaald dat de Molukken zelfbeschikking zouden moeten krijgen, is dit nog steeds niet het geval. Hoe komt dit nou, vraagt *Toma* zich af. Mensen hebben hun moreel aangepast op bepaalde machtsverhoudingen zo stelt *Toma*. Nederlanders zouden tijdens de Tweede Wereldoorlog eens te horen hebben moeten krijgen van Engeland en de VS dat Nederland voortaan bij Duitsland zou horen. Zo voelen de Molukkers zich ook, aldus het blad. Er zijn personen en groeperingen die beweren dat de Molukken beter af zouden zijn bij Indonesië, maar *Toma* hoopt deze groepen te kunnen overtuigen van het tegendeel. De Zuid-Molukken zijn een test voor toekomstige landen, en *Toma* doet een beroep tot steun aan politieke partijen, christenen, humanisten, pacifisten en socialisten.¹⁸⁸

In een artikel staat dat veel mensen vrezen dat de realisatie van de RMS isolement voor de Molukkers zou betekenen, en het daarom niet zouden willen steunen. Maar dit is niet waar, verzekert het artikel. De RMS is er om het volksbestaan van de Molukkers te verzekeren en men zou graag internationale contacten willen behouden met andere landen. Hoewel sommige Nederlanders van mening zouden zijn dat het Moluks nationalisme al verdwenen zou zijn, zal dit nooit weg gaan volgens dit artikel: “In elke harten van de Ambonees waait de Zuidmolukse vlag.” Dit artikel refereert ook naar “Wij, de nieuwe Zuidmolukse jongeren generatie”, wat laat zien dat dit blad door de jonge generatie geschreven is.¹⁸⁹

De toon van *Toma* wisselt nogal. Terwijl het vaak beschaafder klinkt dan bijvoorbeeld *De Zuidmolukker* kan de toon ineens omslaan en worden er dingen beweerd zoals dat Molukkers voor de Nederlandse regering niets anders zouden zijn dan een zwerm lastige vliegen, naar wiens klachten en petitie niet geluisterd wordt.¹⁹⁰ *Toma* is duidelijk elitair. Op één moment beweert het dat intellectuele Zuid-Molukse jongeren natuurlijk goed op de hoogte zijn van de RMS, maar dat “de gewone jongere” hier niets van afweet. Zowel deze jongeren als hun ouders wordt verweten

¹⁸⁸ ‘Het volk der Zuidmolukken en zijn zelfbeschikkingsrecht’, *Toma*, #24 oktober 1967.

¹⁸⁹ ‘Probleem’, *Toma*, #24 oktober 1967.

¹⁹⁰ ‘de dag van de sukarela’s’, *Toma*, #31 mei 1968.

dat ze niet genoeg hebben gedaan om meer te weten te komen over de Molukse cultuur.¹⁹¹

Op de poging tot het ontvoeren van de Koningin heeft Toma dit te zeggen:

*“Wij zijn allemaal zogenaamd geschrokken van de plannen van sommige Zuidmolukkers, om de Koningin te gijzelen. De mensen die de plannen hadden gemaakt, zitten nu achter slot en grendel. De mensen die mede schuldig zijn lopen nog vrij rond.”*¹⁹²

Toma legt de schuld van deze actie bij de Indonesiërs. De Indonesische ambassadeur zou een topman van de Indonesische geheime dienst zijn, en volgens Toma de mastermind achter de plannen. Volgens Toma zou Indonesië dit doen om de RMS in diskrediet te brengen. De Nederlandse regering wordt echter ook als medeschuldige gezien, omdat deze het alleen maar kan schelen wat Indonesië vindt van de Molukkers. De Zuid-Molukse gemeenschap heeft nu een mentaliteit van “wie niet horen wil moet maar voelen” gekregen. Toma vindt deze actie echter dom omdat de Koningin apolitiek is. Nederland moet nu wel echt met de Molukkers praten, zo stelt het blad.¹⁹³

Hoewel er rondom de treinkaping in Wijster niets gezegd wordt (een decembern timer ontbreekt), wordt er een maand later een brief van de voorzitter van de Vrije Molukse Jongeren geplaatst. Hij beweert dat om het probleem met de Molukse jongeren op te lossen, de Molukse problemen bespreekbaar gemaakt moeten worden. Nederland zou de Molukse gevangenen moeten vrijlaten, en de jongeren niet zien als terroristen, maar als gemotiveerde vrijheidsstrijders.¹⁹⁴

Interessant genoeg richt Toma zich ook op de “te oude” leiding van de RMS. Manusama wordt gezien als een dromer die weigert de wapens te sturen die de RMS-strijders hard nodig hebben. Men wil vrij zijn maar zelf iets doen, dat wil men niet. De RMS zal niet vrij zijn totdat Manusama aftreedt, zo is Toma van mening. Hij droomt te veel en is het contact verloren met de historische realiteit. Zijn hypothetische opvolger zou grondgebied van de RMS verkrijgen als zijn top prioriteit moeten hebben, aldus Toma.¹⁹⁵

Toma is als blad is nogal moeilijk te plaatsen, omdat het op het ene moment rationeel overkomt, maar het op andere moment complottheorieën aanhangt. Het is geschreven door en voor studenten en komt vaak elitair over. Het is een grote

¹⁹¹ ‘aan Zuidmolukse jongeren’, *Toma*, #31 mei 1968.

¹⁹² ‘Soestdijk’, *Toma*, #107 april 1975.

¹⁹³ ‘Soestdijk’, *Toma*, #107 april 1975.

¹⁹⁴ *Toma*, #104 januari 1976.

¹⁹⁵ ‘Wat is de oplossing van het RMS probleem?’, *Toma*, #131 juni 1977.

voorzitter van de RMS, maar kennelijk niet van haar leiding. Net als de Zuidmolukker verdedigd het blad Zuid-Molukse jongeren, ongeacht wat.

Zelfbeschikking (1970-1991)

Als laatste tijdschrift bespreek ik Zelfbeschikking, de opvolger van de Stem van Ambon en dus ook het blad van de stichting Door de Eeuwen Trouw. De reden voor de naamsverandering is omdat het blad niet alleen opkomt voor Ambonezen, maar voor alle Zuid-Molukkers en Papua's. Twintig jaar na de oprichting van de RMS is het ook tijd voor een nieuwe start, aldus Zelfbeschikking. Het nieuwe doel van het blad is in eigen woorden "van belang zijn voor het Zuidmolukse vrijheidsstreven", en de Zuid-Molukkers in Nederland te helpen rechten ten dienst hiervan te krijgen. Het blad beschrijft deze verandering als "langs een andere weg naar hetzelfde doel."¹⁹⁶

Hoewel Zelfbeschikking grotendeels hetzelfde oogt als de Stem van Ambon wordt er nu meer aandacht besteed aan lezersbrieven. Op de poging tot ontvoering van Koningin Juliana wordt in Zelfbeschikking anders gereageerd dan in de andere bladen. Zelfbeschikking doet alle moeite om zichzelf te distantiëren van deze actie. "Met dit soort acties kan het nog wel 25 jaar duren voordat de RMS werkelijkheid wordt" stelt het blad. Hoewel een ingezonden brief lijkt te begrijpen waarom radicalisering toeneemt, is hij het hier niet mee eens, en vreest hij zwaardere acties.¹⁹⁷

Ook wordt de reactie van Manusama beschreven in Zelfbeschikking. Hij had zich ook gelijk gedistantieerd van deze acties:

*"Het zijn geen mensen van mijn groep, die nu in arrest zitten. Ik hoop dat er in Nederland nu eens duidelijk wordt begrepen, dat er een groot verschil is tussen de verschillende groepen Zuid-Molukkers. Als ze zeggen dat ze het doen voor de onafhankelijkheid van hun land, dan geloof ik dat niet. Ze doen het veel meer om hun zakken te spekken, want het zijn eenvoudig criminelen."*¹⁹⁸

Zo sprak Manusama. Dit is in tegenstelling met wat De Zuidmolukker en Toma beweerd hebben, die deze jongeren geen criminelen vinden maar juist echte Zuid-Molukse vrijheidsstrijders. Het is duidelijk waarom in hun ogen Manusama geen geschikte RMS-president meer is. Ofschoon Zelfbeschikking geschreven is door Nederlanders, zullen veel Molukkers zich hebben gevoegd bij Manusama. Het lijkt er op dat er een splitsing is ontstaan in de Molukse gemeenschap.

¹⁹⁶ 'Een nieuwe start', *Zelfbeschikking*, #1 september 1970.

¹⁹⁷ 'gewelddadige actie', *Zelfbeschikking*, #2 maart april 1975.

¹⁹⁸ 'gewelddadige actie', *Zelfbeschikking*, #2 maart april 1975.

De treinkapingen

Wat er precies speelde bij de treinkapingen bij Wijster en De Punt is in de inleiding van deze scriptie reeds aangestipt. Net zoals dat de dood van Soumokil gezien kan worden als het begin van de radicalisering van de Zuid-Molukse jongeren, zo kan de treinkaping bij De Punt gezien worden als het einde daarvan. De reactie van Nederlandse kant op de treinkapingen zijn bekend. Ik kijk nu naar de reactie van Molukse kant.

Over de eerste treinkaping in december 1975 wordt in de bladen verassend weinig geschreven. Bij Toma ontbreekt een decembern timer in 1975 waardoor er niets over bericht wordt, Pattimura heeft het alleen kort over censuur bij de treinkaping, en Iccanbrief stelt slechts dat de acties “stemmen tot ernstig nadenken”, en dat het opvallend is hoe deze jongeren plotseling een beroep doen op het geweten van het Nederlandse volk.¹⁹⁹

We zagen al eerder hoe Zelfbeschikking zich probeerde te distantiëren van de poging tot ontvoering van Koningin Juliana. Voor de treinkaping bij Wijster had de Stichting Door de Eeuwen Trouw een persconferentie gegeven om zich te distantiëren van deze actie, zo bericht Zelfbeschikking. Zij hebben expres gewacht met het reageren op de actie om zo te voorkomen de indruk te wekken dat zij de situatie zouden misbruiken om aandacht te vestigen op de RMS. Zelfbeschikking wil een eigen staat maar heeft er begrip voor dat de Nederlandse regering niet het leger zal inzetten om dit voor elkaar te krijgen, erkenning is het voornaamste dat zij willen. Toch vraagt Zelfbeschikking om begrip voor de radicaliserende jeugd, en hoopt dat de dialoog aangegaan zal worden. De Zuidmolukker legt uit dat de Molukse jongeren radicaliseren omdat het voor hen moeilijk is om tussen twee werelden te leven, een verhaal dat we al eerder gezien hebben in andere bladen. De meest radicale jongeren zijn eigenlijk de meest geïntegreerde jongeren, ze zitten precies tussen beide culturen in.²⁰⁰

De Zuidmolukker begint in december 1975 met hoe belachelijk het blad het vindt dat de media zich nu afvraagt wat de jongeren bezielde en wat hun motivaties waren. Dit is voor de Zuidmolukker een bron van irritatie, maar onverwacht is het niet: ze zijn er aan gewend genegeerd te worden. De Molukse jongeren werden beschreven als tuig en misdadigers in de media, en veel groeperingen zoals de stichting Door de Eeuwen Trouw en de RMS-president Manusama distantiëerden zich van de kapers. Dit laatste is voor de Zuidmolukker raar, en zij beschreven dat om dit uit de mond van de RMS-president te horen “vreemd voor de Zuidmolukse volksziel” was. De Zuidmolukker verzekert ons dat zij denken dat de kapers nette jongens waren. Als Nederlanders hen vragen of zij het niet erg vonden dat er doden waren gevallen bij

¹⁹⁹ ‘vooraf’, *Iccanbrief*, december 1975.

²⁰⁰ ‘DDET wijst geweld af’, *Zelfbeschikking*, #6 november-december 1975.

de kaping, antwoorden zij stereotype dat er bij de vrijheidsstrijd in de Tweede Wereldoorlog ook miljoenen onschuldige slachtoffers vielen.²⁰¹

Zelfbeschikking reageert voor een groot deel hetzelfde als de Nederlanders, en de Zuidmolukker is het expliciet niet eens met de stichting Door de Eeuwen Trouw. Hoewel Zelfbeschikking dus zeer Nederlands lijkt, heeft het wel de steun van Manusama, waardoor we zouden kunnen aannemen dat de oudere Molukse generatie en de Nederlanders aan één kant staan, terwijl de jongere Molukse generatie aan de andere kant staat.

De tweede treinkaping bij De Punt in mei 1977 heeft duidelijk een grotere impact. Zowel Pattimura en Toma besteden er uitgebreid aandacht aan, en Zelfbeschikking doet dat ook. De Zuidmolukker bestaat in 1977 niet meer.

Pattimura reageert relatief laat op de tweede treinkaping vanwege de zomervakantie van het studentenorgaan. De belangrijkste vraag voor iedereen is volgens Pattimura hoe de gewapende agressie van de Molukse jongeren ingetoomd kan worden. Pattimura vindt dat er misschien afstand gedaan moet worden van het RMS ideaal als eindpunt. Een strijd om een Molukse staat kan onmogelijk worden uitgevochten in Nederland. Dit is politiek onmogelijk, en het wordt tijd dat dit duidelijk gemaakt wordt aan de achterban door de RMS-leiders. Over de cynische kijk dat overleg met Nederland niet zou helpen stelt dit artikel dat dit niet waar is; als de Molukkers zich achter hun leider zouden voegen en concreet de discussie aan zouden gaan zou Nederland hier wel bereid tot zijn. Maar als iedereen als individu aanmoddert, zoals bij de treinkaping, dan lijken de Molukkers ongeloofwaardig en krijgen ze niets voor elkaar.²⁰² De auteur van een geplaatste ingezonden brief zegt niet te begrijpen waarom militair geweld van Nederlandse kant noodzakelijk geweest zou zijn. “Bejaarden en kinderen zijn meerdere malen vrijgelaten, en de gijzelnemers zijn niet doorgedaan op een eerder gesteld ultimatum. Onderhandelaars werd verteld dat het niet het plan was om gijzelaars de doden.” De regering had meer moeten doen, en naar de Molukken moeten luisteren in plaats van te proberen ze te laten assimileren. Hoewel de auteur wil geloven dat de Nederlandse regering de oplossing daadwerkelijk niet kon zien, is dit op zichzelf een probleem dat nu alleen nog maar lastiger is geworden. Vanwege het geweldsdenken zal het moeilijk zijn om de echte problematiek en niet alleen de gewelddadige acties te bespreken, vreest de auteur.²⁰³

Toma begint met het specificeren dat de acties die de Nederlanders de schrik aanjoegen in Haren en Assen politiek geaard waren. Nederland zou de keuze hebben gegeven aan de Molukkers: assimileren of terug naar de Indonesische dictatuur. Beide oplossingen zouden de Molukse identiteit uitwissen, dus de

²⁰¹ ‘Onze strijd’, *De Zuidmolukker*, #10 december 1975.

²⁰² ‘politieke acties’, *Pattimura*, september 1977.

²⁰³ ‘gijzelingen in Bovensmilde en Vries’, *Pattimura*, september 1977.

overgebleven optie is strijden voor een republiek. Als bij deze strijd onschuldige slachtoffers vallen, dan is dat de schuld van de onderdrukkers (Indonesië) en hun handlangers (Nederland). De handen van Nederland waren al besmeurd met het bloed van onschuldigen tijdens de koloniale periode, en daar komen nu slechts een paar personen bij, zo stelt Toma.²⁰⁴

Meer ingezonden brieven brengen soortgelijke sentimenten. “Wij deden een voorstel tot het komen van een geweldloze oplossing voor de gijzeling, maar dit zorgt voor geweld verhard en voorziening blokkeert. De harde terugslag van de overheid heeft de gevoelens van vernedering bij de Molukkers versterkt.” luidt een brief.²⁰⁵ Een andere brief heeft zijn twijfels of de Nederlandse regering wel al haar mogelijkheden tijdens de treinkaping goed heeft onderzocht, en vraagt zich af hoe het nou verder moet met de Molukkers. Een brief van de Vrije Molukse Jongeren betreurt het geweld van beide kanten, maar ziet in dat geweld soms nodig is om te krijgen wat je wilt. Ze menen dat de Molukse jongeren met voorbedachte raadge vermoord waren door de Nederlandse regering, en dat hun dood 7 x 70 x 700 keer vergolden zal worden.²⁰⁶

Uit Zelfbeschikking is het moeilijker één mening te distilleren omdat het blad uit bijna niets meer dan ingezonden brieven bestaat. In een brief wordt kritiek geleverd op dat er, terwijl de gijzeling nog in volle gang was, overal al in de media wordt gezocht naar wie de schuldige is. Een ander artikel in het blad beweert dat de treinkaping de laatste “goodwill” die de Zuid-Molukse bevolking nog had weggooit.²⁰⁷ Een maand nadat de gijzelingen voorbij zijn wordt er uitvoeriger op de acties gereageerd. Een ingezonden brief stelt dat het tragisch is dat er zoveel doden nodig zijn voordat Nederland wakker geschud wordt. Hoe men ook over de actie dacht, het is niet voor niets geweest. Door meerdere brieven wordt er kritisch gesproken over Manusama. De heersende mening is dat indien het nog iets wil worden met de jeugd, Manusama moet vervangen worden door een pro-actiever iemand.²⁰⁸ Zelfbeschikking is verassend neutraal over de daders, zij worden als helden noch als criminelen afgebeeld. De brieven in Zelfbeschikking zijn over het algemeen radeloos over hoe het nu verder moet. De enige oplossing waar zij mee komen is toch weer proberen te praten met de regering, waarschijnlijk wetend dat hier echter nooit iets terecht van zal komen.

Verschil in beeldvorming?

Sinds de aankomst in Nederland is het voor de Molukkers niet gemakkelijk geweest. Zij werden opgevangen in kampen met weinig geld, weinig te doen en weinig

²⁰⁴ ‘boodschap aan het Nederlandse volk’, *Toma*, #130 mei 1977.

²⁰⁵ ‘open brief’, *Toma*, #130 mei 1977.

²⁰⁶ ‘perscommuniqué’, *Toma*, #130 mei 1977.

²⁰⁷ ‘Links en rechts’, *Zelfbeschikking*, #3 1977.

²⁰⁸ En hoe nu verder?, *Zelfbeschikking*, #4 1977.

interactie met de Nederlandse samenleving. Volgens de Nederlandse regering was het de bedoeling dat zij snel terug zouden gaan, en zij bekommerden zich daarom weinig om de Molukkers. In de kampen verspreidde RMS-aanhangers hun ideaal onder andere Molukkers, waardoor het grootste deel van de Molukse bevolking de RMS begon aan te hangen en zich bij een groepering voor de strijd van de RMS voegde.

In de jaren zestig worden de Molukkers verhuisd naar Molukse wijken, waardoor ze beter begonnen te integreren in de maatschappij. Dit contact met de Nederlandse samenleving is echter voor veel jongere Molukkers moeilijk, en veel jongeren voelen zich alsof ze in zowel een Molukse cultuur als in een Nederlandse cultuur leven, maar geen echt lid zijn van beide. Dit zorgt voor verwarring bij veel jongeren en leidt tot conflicten. Hoewel de RMS-beweging naar de achtergrond was verdwenen wist Metiary meerdere Molukse instanties samen te voegen en een nieuwe RMS-strijd te beginnen. Deze nieuwe strijd zou echter alleen in Nederland gestreden worden, aangezien Soumokil en de RMS-strijders op de Molukken in 1963 werden gearresteerd en in 1966 geëxecuteerd werden.

De Molukse jongeren begonnen zich steeds meer in te zetten voor de RMS, maar deden dit op een radicale manier. De kloof tussen oud en jong werd wijder, en na een gewelddadige actie in Wassenaar fragmenteerden ook de jongere RMS-strijders. Na nog twee gewelddadige treinkapingen verloor de RMS-strijd veel leden en ook de weinig Nederlandse steun die ze hadden.

De Molukse tijdschriften zijn geanalyseerd om een beeld te krijgen van de Molukse gemeenschap, en om te onderzoeken of er een verandering zichtbaar is voor en na de dood van Soumokil. Voor de periode van Soumokil zijn Pedoman, Lembaga, Tanuar, Pertemuan en in mindere mate de Stem van Ambon onderzocht. Pedoman is een simpel apolitek kerkblad. Hoewel het referenties naar de RMS zou kunnen maken ben ik hier niet geheel zeker van. Lembaga is een politiek blad, maar zeer nuchter. Het is RMS-gezind maar accepteert kritiek, terwijl het zelf af en toe ook anderen bekritiseert. Tanuar is ook RMS-gezind en lijkt op Lembaga, maar dan cynischer en staat vaak negatief tegenover de jeugd en de Nederlanders. Pertemuan is apolitek maar over het algemeen positief, en richt zich meer op de sociale kant van het Molukse leven.

De Molukse bladen uit deze periode verschillen dus sterk van elkaar, maar op het door Nederlanders geschreven Stem van Ambon na, zijn deze bladen niet bepaald dramatisch of agressief.

In de periode na de executie van Soumokil beschikken we over de bladen Iccanbrief, de Zuidmolukker, Madjallah Pattimura, Toma en Zelfbeschikking. Iccanbrief lijkt op een minder positieve versie van Pertemuan, maar hoewel het zich vooral op sociale zaken richt, spreekt het soms ook positief over de RMS. De Zuidmolukker is een zeer

radicaal blad, zeer pro-RMS, en komt agressief over. Het blad is anti-Manusama. Pattimura is een studentenorgaan, redelijk apolitek, en staat neutraal tegenover de RMS. Toma is een groot voorstander van de RMS, maar is tegen Manusama en de oudere generatie. Het blad is niet zeer radicaal maar steunt RMS-strijders wel. Zelfbeschikking is de Stem van Ambon onder een andere naam.

De Molukse pers laat zien dat er een grote variatie was in de Molukse gemeenschap, en dat er eigenlijk niet gesproken kan worden over de Molukkers alsof het één homogene groep zou zijn. Anders dan verwacht trad er na de dood van Soumokil geen fundamentele verandering op in de inhoud van de bladen; de bladen na de dood van Soumokil waren wel wat radicaler. Het lijkt waarschijnlijk dat de bladen voor de dood van Soumokil in de handen waren van de oude generatie, terwijl die van na de dood van Soumokil een redactie hadden van leden uit de jonge generatie.

Conclusie

Het doel van mijn onderzoek was om na te gaan welke veranderingen in de twintigste eeuw in de Molukse identiteit zijn opgetreden in zowel Indonesië als Nederland. Om deze veranderingen te onderzoeken heb ik een onderscheid gemaakt tussen drie perioden.

Eerst richten we ons op de koloniale periode. Hoewel de leus “door de eeuwen trouw” in de geschiedenis vaak gebezigd is om de Molukkers mee te beschrijven, hoef je maar een geschiedenisboek slaan te doen om te zien dat de Molukkers zeker niet door de eeuwen trouw waren. Er zijn in de geschiedenis veel gewapende conflicten geweest tussen de VOC en de Zuid-Molukkers over de teelt van kruidnagels. Toch wisten de Nederlanders deze opstanden altijd de kop in te drukken. Voor de koloniale periode bestaan er geen Nederlandstalige Molukse bronnen, dus heb ik alleen kunnen kijken naar het imago van de Molukkers in Nederlandse ogen. Dit is voornamelijk gedaan door de memories van overgave over de Molukken en Amboina te analyseren. Het belangrijkste punt dat uit de analyse naar voren is dat men de Molukken uniek en anders dan de rest van Nederlands-Indië iedereen de Molukken vond. Hoewel dit ten dele kwam door de geografische ligging en omgeving van de Molukken, vloeide dit tevens voort uit de cultuur van de Molukkers zelf. Molukkers zouden zeer verschillen van Javanen; een vaak genoemd punt was de zogenaamde “laat-maar-waaien” mentaliteit, die inhield dat Molukkers zorgeloos waren en zich weinig zouden willen inspannen. Ook de grote voorliefde die Molukkers zouden hebben voor Europeanen en Europese cultuur, en hun strijdlustige geest die ze tot zeer goede soldaten zou maken, werden in de memories vermeld. Dit waren de redenen waarom Molukkers zeer veel om een goede scholing gaven en vaak werk zochten bij het KNIL, aldus de memories. De vraag is in hoeverre deze observaties juist zijn. Historici beweren dat de strijdlustige geest een sociaal construct is dat ontwikkeld werd door de Nederlanders, waarna de Nederlanders en Molukkers hier beiden in zijn gaan geloven. Ook de liefde voor Europeanen zou zijn overdreven. In ieder geval tonen de memories één ding aan: de Molukken waren anders dan de rest van Nederlands-Indië.

De tweede periode beslaat de transitie van de koloniale tijd en tot Molukse verblijf in Nederland. Hoewel het een korte tijdspanne bestrijkt, is er heel veel gebeurd. Tijdens de Japanse bezetting namen de Molukkers weer een unieke positie in omdat ze werden gewantrouwd door de Japanse bezetter. De Japanners dachten dat de Molukkers samenzweeiders waren, en veel Molukkers kwamen door Japanse hand om. Na afloop van de Japanse bezetting werd de Republiek Indonesië uitgeroepen door Soekarno. Zowel tijdens de Japanse bezetting als tijdens de Indonesische Revolutie zette Nederland het KNIL in, waar veel Zuid-Molukse soldaten deel van uitmaakten. Na de tijdelijke oplossing om Indonesië in federaties op te delen, zoals Oost-Indonesië waartoe de Molukken behoorden, ontstond in de Molukken een discussie over hoe het verder moest. De meningen waren verdeeld tussen

voorstanders van de Republiek Indonesië, voorstanders van een federatie en voorstanders van de RMS. De twee laatst genoemde opties konden met of zonder Nederlandse steun nagestreefd worden. De grootste voorstanders van een onafhankelijke staat met Nederlandse steun waren de (ex-)KNIL-soldaten. Zij zouden bij veel (gewelddadige) politieke conflicten zijn betrokken, en het gerucht ging dat zij door middel van dreigementen indirect verantwoordelijk waren voor de proclamatie van de RMS. Na de soevereiniteitsoverdracht verbood de Indonesische regering de Molukse KNIL-soldaten terug te gaan naar de Molukken om de orde te handhaven, terwijl velen van hen weigerden op te gaan in het Indonesische leger. Als noodoplossing besloot de Nederlandse regering de Molukse soldaten tijdelijk onder te brengen in Nederland. Dit is de periode in de geschiedenis waarin de Molukse identiteit zich splitst. De Molukse identiteit begon verschillende dingen te betekenen voor verschillende Molukkers. Voor de (ex-)KNIL soldaten werd de RMS een belangrijk onderdeel van hun identiteit. De binding met Nederland, die zij in het KNIL hadden meegekregen, ging hier vaak mee gepaard. Voor deze periode is het blad de Stem van Ambon geanalyseerd. De auteurs en lezers van de Stem van Ambon identificeerden zichzelf als “blanke Ambonezen”, maar de vraag is of de Zuid-Molukkers hen ook zo zagen. Waarschijnlijk was dit niet het geval. Toch deelt de Stem van Ambon dezelfde politieke standpunten als de RMS-gezinde Molukkers en toont het blad op deze manier een belangrijk component van de Molukse identiteit. Ook laat het in reacties op andere kranten zien hoe het imago van de Molukkers verschilde tussen verschillende groepen Nederlanders.

De derde periode vangt aan met de aankomst van het eerste schip met ex-KNIL-soldaten in Nederland in 1951. Met het standpunt van de regering dat het verblijf tijdelijk zou zijn kregen de Molukkers kampen als huisvesting, weinig geld, en werd integratie door de regering ontmoedigd. In de kampen verspreidde het RMS-ideaal zich snel, en na een paar jaar was vrijwel ieder Zuid-Molukker lid van een RMS-gezinde organisatie. In de jaren zestig kregen de Molukkers hun eigen wijken, en werd integratie door de regering bevorderd. Er ontstond meer contact tussen Molukkers en Nederlanders, wat voor de Molukse jongeren vaak moeilijk was. Zij zouden zich zowel Nederlander als Zuid-Molukker voelen, maar zich ook niet geheel thuis voelen in beide groepen. Dit leidde tot veel conflicten. Door deze unieke identiteit van de jongeren werd de kloof tussen oud en jong in de Molukse gemeenschap steeds groter. Hoewel activisme voor de RMS minder was geworden aan het eind van de jaren vijftig laaide dit in de jaren zestig weer op. In 1966 werd de RMS-president Soumokil geëxecuteerd en was de vrijheidsstrijd op de Molukken definitief geëindigd. De Molukkers in Nederland stonden er alleen voor. De Molukse jongeren begonnen zich steeds meer in te zetten voor de RMS, los van de oudere generatie. Onder de jongeren ontstonden er meerdere stromingen met verschillende ideologieën over wat er met de RMS-strijd moest gebeuren, onder meer met een groep radicale jongeren die actie wilden in plaats van discussie. Deze jongeren voerden meerdere gewelddadige acties uit, waaronder de treinkapingen van 1975 en 1977. Voor deze periode werd gekeken naar Molukse tijdschriften en bladen om een

indruk te krijgen van de Molukse identiteit, en na te gaan of er een verandering optrad in de verslaglegging na 1966, na de executie van Soumokil. Zo goed als ieder tijdschrift dat onderzocht is was in verschillende mate RMS-gezind. Ook zijn de meeste bladen het er over eens dat de Molukkers een negatief imago bij de Nederlanders hebben, maar desondanks hun Molukse identiteit niet kwijt willen door assimilatie. Toch verschillen al deze bladen veel. Sommige bladen komen dramatisch en populistisch over terwijl andere bladen een kalmere houding nemen, en weer andere grotendeels apolitiek zijn. Hoewel bladen na de executie van Soumokil grotendeels radicaler overkomen en waarschijnlijk door jongeren zijn geschreven, is er over het algemeen niet zo heel veel verschil met de tijdschriften uit eerdere jaren. De tijdschriften laten een grote variatie zien in de Molukse gemeenschap, en dat er eigenlijk niet gesproken kan worden over de Molukkers alsof het één homogene groep is

Er bestaat onenigheid in de literatuur over in hoeverre de Molukse identiteit is opgelegd door de Nederlanders. Smeets en Steijlen gaan voor een groot deel ervan uit dat de Molukse identiteit ten aanzien hun strijdlustige geest inderdaad door de Nederlanders is gecreëerd om zo meer christelijke soldaten voor het KNIL te rekruteren. Deze identiteit berustte dus niet op de werkelijkheid. Chauvel sluit zich hierbij aan, maar beweert tegelijkertijd dat de strijdlustige geest haar oorsprong had in de VOC-periode, en niet specifiek gecreëerd was voor dit doel. Verder beweert hij dat ook het protestantisme door de Nederlanders werd geïndoctrineerd bij de Molukkers, een ander cruciaal element van de Molukse identiteit. Sahalessy en Utrecht zijn het ermee eens dat de Molukse identiteit was opgelegd door de Nederlanders, maar menen dat deze zo geëvolueerd was dat er in de twintigste eeuw geen sprake meer was van Europese trouw. Smeets en Steijlen waarschuwen echter voor een dergelijke framing, en gebruiken de mythevorming van Pattimura tot Ambonese onafhankelijkheidsstrijder als voorbeeld. Chauvel neigt meer naar het beeld van de trouwe Molukkers dan andere schrijvers zoals Van Kaam, die juist benadrukt dat veel Molukkers voorstanders waren van de Republiek Indonesië. Zelf voeg ik mij dan ook bij het beeld dat niet zo veel Molukkers zo trouw aan Nederland waren als gedacht.

In de Molukse identiteit zijn dus veel veranderingen opgetreden. In de vroege twintigste eeuw zouden onder andere het protestantisme en de militaire vaardigheden van Molukkers belangrijke elementen zijn geweest voor de Molukse identiteit. Na de Indonesische Revolutie namen sommige Molukkers de Indonesische identiteit ten dele over, terwijl anderen hun identiteit ontleenden aan hun relatie met Nederland en de RMS. Voor de Molukkers in Nederland bleef de RMS belangrijk voor de Molukse identiteit, en zij geloofden dat zij anders waren dan zowel Nederlanders als andere Indonesiërs. Een jonge generatie Molukkers ontwikkelde een unieke identiteit door op te groeien in een Moluks gezin in een Nederlandse samenleving; hierdoor identificeerden zij zich niet goed met de Nederlandse noch de Molukse identiteit. Veel elementen van de Molukse identiteit veranderen in de loop

der tijd. Waar in de koloniale tijd de Molukkers veel om een hoge opleiding zouden geven hadden de meeste Molukkers in Nederland slechts een vmbo-opleiding, en hoewel hun militaire achtergrond altijd reden was voor grote trots werd dit na het massale ontslag van Molukse militairen een stuk minder het geval.

Ook het Molukse imago in de ogen van de Nederlanders onderging veel veranderingen. In de zeventiende eeuw was het onlosmakelijk verbonden met kruidnagel en in de vroege twintigste eeuw bestond deze uit Nederlandse stereotypen. Een van die stereotypen was de “laat-maar-waaien” mentaliteit dat inhield dat de Molukkers zorgeloos zouden zijn en zich weinig inspanden. Dit stereotype is verdwenen na de Indonesische Revolutie, wanneer de Molukkers juist bekend stonden als RMS-strijders die zich hier constant voor inspanden. Hoewel de strijd lustige geest wel terugkomt in deze periode in bijvoorbeeld de Molukse opvoeding, wordt dit meer gezien als het gevolg van KNIL-ervaring en niet als iets dat inherent aan alle Molukkers is. De liefde voor Europese cultuur die de Molukkers in de koloniale periode zouden hebben gehad, is bij met name de jonge generatie vervangen voor een afgunst jegens de Nederlandse cultuur. Hoewel in de koloniale periode iedereen het er over eens was dat de Molukken uniek waren, veranderde dit langzamerhand in de late twintigste eeuw, en begonnen veel Nederlanders te geloven dat de Molukken onderdeel zouden moeten zijn van Indonesië. De theorie van *tensions of empire* zoals gesuggereerd door Laarman kan hiermee worden aanvaard met betrekking tot de Molukkers. In de koloniale periode werden zij gezien als zeer Nederlandsgezind vergeleken met de andere volkeren van Indonesië, terwijl zij na de dekolonisatie zo anders werden geacht dat men er van uitging dat zij zich nooit zouden kunnen assimileren in de Nederlandse samenleving.

Op de vraag in hoeverre de Molukkers zichzelf dus als anders zagen is geen éénduidig antwoord mogelijk, dit verschilde voor verschillende groepen Molukkers. De Molukse identiteit is door de jaren heen veel veranderingen ondergegaan. Dit heeft geleid tot veel verschillende variaties van de Molukse identiteit. Er is dus eigenlijk niet zoiets als dé Molukse identiteit.

Bibliografie

Speciale dank gaat uit naar het voormalig Moluks Museum te Houten voor het mij laten gebruiken van zijn collecties.

Archieven:

Nationaal Archief, Den Haag:

Memories van overgave 1849-1962 collecties van Min. van Koloniën:

KIT 1215, auteur onduidelijk, 192-.

KIT 1216: auteur onduidelijk, 1932.

KIT 1217: R.J. Koppenol, 1934.

KIT 1218: B.J. Haga, 1937

KIT 1223: J. Hage, 1926.

KIT 1225: C.H.R. Ouwering, 1930.

Online bronnenpublicaties:

Drooglever, P.J. en M.J.B. Schouten, De Officiële Bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische Betrekkingen (Den Haag 1973),

<<http://resources.huygens.knaw.nl/indonesischebetrekkingen1945-1969>> (25-07-2015):

deel 3

deel 4

deel 7

deel 12

deel 20

Kranten en tijdschriften:

De Stem van Ambon, #4 1950.

De Stem van Ambon, #5 1950

De Stem van Ambon, #6 1950.

De Stem van Ambon, #7 1951.

De Stem van Ambon, #8 1951.

De Stem van Ambon, #9 januari 1951.

De Stem van Ambon, #10 1951.

De Stem van Ambon, #11, 21 maart 1951.

De Stem van Ambon, #12, 24 april 1951.

De Stem van Ambon, #13 1951.

De Stem van Ambon, #174 november 1963.

De Stem van Ambon, #176 januari 1964.

De Stem van Ambon, #200 mei 1966.

De Stem van Ambon, #244 juli-augustus 1970.

De Telegraaf, 23-03-1951.

De Zuidmolukker, #1 maart 1971.
De Zuidmolukker, 21 april 1971.
De Zuidmolukker, Juni 1971.
De Zuidmolukker, #5 juli 1971.
De Zuidmolukker, #10 december 1972.
De Zuidmolukker, juni 1975.
De Zuidmolukker, #10 december 1975.

Het Vrije Volk, 9-10-1950.
Het Vrije Volk, 30-10-1950.
Het Vrije Volk, 21-12-1950.
Het Vrije Volk, 24-03-1951.
Het Vrije Volk, 23-5-1977.

Iccanbrief, #2 1968.
Iccanbrief, #2 september 1970.
Iccanbrief, maart 1973.
Iccanbrief, juni 1975.
Iccanbrief, december 1975.

Lembaga, december 1958.
Lembaga, januari 1959.
Lembaga, juli-augustus 1959.
Lembaga, januari 1960.

Pattimura, #1, jaar onbekend.
Pattimura, september 1977.

Pedoman, 18-6-1956.
Pedoman, mei 1957.
Pedoman, juni 1958.

Pertemuan, januari 1954.
Pertemuan, februari 1954.
Pertemuan, januari 1959.
Pertemuan, februari 1959.
Pertemuan, september 1963.
Pertemuan, december 1966.

Tanuar, #1 1960.
Tanuar, #2 1960.
Tanuar, #16 1961.

Toma, #24 oktober 1967.
Toma, #31 mei 1968.
Toma, #104 januari 1975.
Toma, #107 april 1975.
Toma, #130 mei 1977.
Toma, #131 juni 1977.

Zelfbeschikking, #1 september 1970.
Zelfbeschikking, #2 maart april 1975.
Zelfbeschikking, #2 maart april 1975.
Zelfbeschikking, #6 november-december 1975.
Zelfbeschikking, #3 1977.
Zelfbeschikking, #4 1977.

Literatuur:

Bartels, Dieter, *Moluccans in Exile. A struggle for ethnic survival* (Utrecht 1989).
Bosscher, Doeko en Berteke Waaldijk, *Ambon Eer & Schuld. Politiek en Pressie rond de Republiek Zuid-Molukken* (Antwerpen 1985).
Chauvel, Richard, *Nationalists, soldiers and seperatists. The Ambonese islands from colonialism to revolt 1880-1950* (Leiden 1990).
Cooper, Frederick, *Colonialism in Question. Theory, Knowledge, History* (Berkely, Los Angeles en Londen 2005).
Cribb, Robert, *Historical atlas of Indonesia* (Londen 2000).
Have, Wouter ten, *Als een vis in het Molukse welzijnswater. De geschiedenis van stichting ICCAN van 1956 – 1979* (Utrecht 2005).
Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 11a: Nederlands-Indië eerste helft* (Den Haag 1984).
Jong, L. de, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog deel 11a: Nederlands-Indië tweede helft* (Den Haag 1984).
Kaam, Ben van, *Ambon door de Eeuwen* (Baarn 1977).
Knaap, Gerrit en Ger Teitler, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie: tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002).
Laarman, Charlotte, *Oude onbekenden. Het politieke en publieke debat over postkoloniale migranten in Nederland, 1945-2005* (Dissertatie Leiden 2013).
Lingsma, T., *Het verdriet van Ambon* (2008 Amsterdam).
Meulen, E.I. van der, *Dossier Ambon 1950. De Houding van Nederland ten opzichte van Ambon en de RMS* (Den Haag 1981).
Sahalessy, D., *An Isolated War. Twofold suppression of the Moluccan right of independence* (Groningen 19--).
Smeets, Henk en Fridus Steijlen, *In Nederland gebleven* (Amsterdam/Utrecht 2006).
Steijlen, Fridus, *RMS van Ideaal tot symbool. Moluks nationalisme in Nederland 1951-1994* (Amsterdam 1996).
Utrecht, Ernst, *Kolonisatie, dekolonisatie en neo-kolonisatie* (Amsterdam 1972).

Websites:

De Volkskrant, <<http://www.volkskrant.nl/politiek/geheime-nota-molukse-treinkapers-door-kogelregen-gedood~a3553851/>> (30-5-2015).

De Volkskrant, <<http://www.volkskrant.nl/archief/oude-stereotypes-blijven-hardnekkig-in-suriname~a917386/>> (06-07-2015).

Digibron, <<http://www.digibron.nl/search/detail/012ea3ec4b121cfb1fdb83eb/door-de-eeuwen-trouw-de-laan-uitgestuurd>> (07-07-2015).

Ferris State University, <<http://www.ferris.edu/jimcrow/question/may08/>> (06-07-2015).

Indisch4ever <<https://indonesischearchipel.wordpress.com/2015/03/21/rosihan-anwar/>> (25-07-2015).

NOS, <<http://nos.nl/artikel/589283-toch-onderzoek-naar-treinkaping.html>> (30-5-2015).

NOS, <<http://nos.nl/artikel/2002318-bewijs-voor-executies-van-molukse-treinkapers.html>> (30-5-2015).

NOS, <<http://nos.nl/artikel/2004617-opstelten-geen-executie-kapers-de-punt.html>> (30-5-2015).

NOS, <<http://nos.nl/artikel/2004603-molukse-gemeenschap-zwaar-teleurgesteld.html>> (30-5-2015).

NOS, <<http://nos.nl/artikel/2018479-opstelten-geen-aansprakelijkheid-treinkaping.html>> (30-5-2015).

Trouw, <<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1578923/2010/01/06/De-Molukse-frustratie.dhtml>> (30-5-2015).

ww2awards, <<http://en.ww2awards.com/person/34319>> (15-07-2015).